

AZ OKTATÁSI JOGOK

BIZTOSÁNAK BESZÁMOLÓJA

2003. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

**AZ OKTATÁSI JOGOK
BIZTOSÁNAK BESZÁMOLÓJA
2003. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL**

KIADJA
Oktatási Jogok Biztosának Hivatala

1055 Budapest
Szalay utca 10-14.
Telefon: (06-1) 473 7097
Fax: (06-1) 332-6727
e-mail: oktatasi.biztos@om.hu
Internet: www.oktbiztos.hu
www.om.hu

FELELŐS KIADÓ
Aáry-Tamás Lajos

Nyomdai előkészítés, kivitelezés:
Eurotronik Rt.
e-Print Magyarország Rt.

ISSN 1589-8407

ELŐSZÓ

Jó úton haladunk – mondhatnánk hátradőlve és karbafont kézzel, miután végigolvastuk az oktatási jogok biztosának 2003. évi beszámolóját. Az évről évre növekvő ügyszám, amivel megkeresik az oktatási ombudsmant, azt jelzi, hogy egyre több esetben derülnek ki a jogsértések, és egyre több esetben sikerül segítséget nyújtani az azt elszenvedőknek. Elégedettek azonban nem lehetünk, hiszen még mindig sokan vannak, akik fel sem ismerik, ha az oktatás során nem veszik figyelembe jogukat, sőt nem kevés esetben nincsenek is tisztában azokkal. Nagyon fontos tehát, hogy ez az éves beszámoló minél több oktatási szereplő kezébe eljusson, hogy tanulságul szolgálhasson. Nagyon fontos, hogy évről-évre, napról-napra mind többen legyenek, akik tudják, hogy van, akihez fordulhatnak, aki védelmet adhat akár a minisztériummal, a miniszterrel szemben is, ha az nem jogszerűen jár el. Így azt gondolom, jótékony hatással bír az oktatási jogok biztosának munkájára az is, hogy immár a miniszter személyétől függetlenül végezheti a munkáját, így nagyobb bizalmat élvezhet a hozzáfordulók részéről.

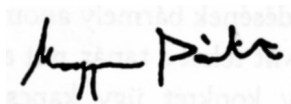
Különösen fontos, hogy most, amikor jelentős átalakulás zajlik mind a magyar közoktatásban, mind a felsőoktatásban, kiemelt figyelmet kapjanak az oktatásban szereplők jogai, hiszen egy-egy reform során óhatatlanul keletkeznek érdeksérelmek, jogviták. Részben összefügg ez azzal, hogy Magyarország 2004 május 1-jétől az Európai Unió tagja, de sokkal inkább azzal, hogy a magyarországi oktatási szerkezet idejétmúlt rendszerét fel kell számolni.

Az elmúlt évi módosítás során sok olyan szabályozás is bekerült a közoktatási törvénybe, amely alapvető jogokat érint, és amelyre már évtizedek óta szükség lett volna. Ilyen például a hátrányos megkülönböztetés tilalma és a pedagógusok titoktartási kötelezettsége, amelyek nem csupán a testi, hanem a lelki erőszakot is igyekeznek háttérbe szorítani. Nagyon fontos rendelkezések ezek, ami abból is látszik, hogy már a törvénymódosítás során –

párhuzamosan az oktatási jogok biztosának vizsgálatával az iskolán belüli erőszakról – sikerült erre a problémára irányítani a figyelmet, és számos ilyen ügygel fordultak az oktatási ombudsmanhoz.

A növekvő esetszám, a szélesedő ügykör önmagában is egy sikeres és magas színvonalú munka eredménye, amiért köszönet illeti a hivatal munkatársait. Ezzel együtt azt gondolom, egy kedvező folyamatnak csak a kezdeténél tartunk. Sok tennivaló van még a törvényalkotás terén is, de talán még több annak érdekében, hogy az információ a jogi lehetőségekről, az oktatási jogok biztosának tevékenységéről eljusson az iskolákba, a tanulókhöz, szülőkhöz, tanárokhoz.

A hivatal minden munkatársának további munkájához ezúton is sok sikert kívánok.

Dr. Magyar Bálint
oktatási miniszter

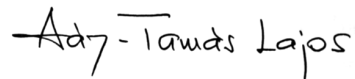
„Ha a vadász fegyvert fog a nyúlra,
a nyúl pártján vagyok,
ha a nyúl a káposztába harap, a káposztáén.”

Benedek Elek

AZ OKTATÁSI JOGOK BIZTOSÁNAK BESZÁMOLÓJA 2003. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Az Oktatási Jogok Miniszteri Biztosa Hivatalának feladatairól és működésének szabályairól szóló 40/1999. (X. 8.) OM rendelet (a továbbiakban: Ojbr.) előírja számunkra azt a kötelezettséget, hogy tevékenységünkről évente beszámoljunk az oktatási miniszternek. Fontosnak tartjuk, hogy e beszámoló közzététele által a nyilvánosságot is tájékoztassuk működésünkről. Hivatalunk 1999. december 1-jén kezdte meg működését, negyedik beszámolónk a 2003. január 1-jétől 2003. december 31-éig terjedő időszakban végzett tevékenységünket mutatja be.

Budapest, 2003. március 31.

Aáry-Tamás Lajos

BEVEZETŐ

Négy esztendő, közel háromezer beadvány. Ez hivatalunk mérlege két adat függvényében. A 2003-as esztendőben 916 beadványt kaptunk, szemben a 2000-ben küldött 611 panasszal. Egyre többen tudják Magyarországon, hogy az oktatási jogok biztosja olyan intézmény, amely az állampolgárnak nyújt segítséget, amennyiben az úgy érzi, hogy oktatási jogai sérültek. Ügyeink számának növekedése egyértelműen jelzi, hogy egyre többen bíznak meg az oktatási jogok biztosában és munkatársaiban. Ez a bizalom adja munkánk alapját. Ha valaki úgy érzi, jogai sérültek és helyben mindent megpróbált a jogsértés orvoslása érdekében, de nem járt sikerrel, csak akkor fog rendkívüli eljárást kérni, ha bízhat az ügyét kivizsgáló intézményben. Az oktatás szereplői akkor bízhatnak meg az oktatási jogok biztosában, ha azt látják és tapasztalják, hogy eljárásunk független a politikától és a politikai érdekektől. A függetlenség mellett a pártatlan, részrehajlás nélküli vizsgálat is feltétele a bizalomnak. Az oktatási jogok biztosja a közszolgáltatást nyújtó oktatási intézmények jogsértő döntéseit, intézkedéseit vizsgálhatja. Azért hozta létre az állam, hogy az állampolgárt védje a közszolgáltatók jogsértő döntéseivel szemben. Az oktatási jogok biztosja által megfogalmazott kezdeményezés, ajánlás a gyengébbet, a jogsértettet védi – kizárólag a jog eszközeivel.

A 2003-as esztendőben érkezett panaszokból néhány általános következtetés is levonható. Az egyik, hogy soha ilyen magas számban nem kaptunk testi fenyegetést jelző ügyet. Mindig tudható volt, hogy a hasonló ügyekben nagy a látencia, sok eset titokban marad, vagy nem jut tovább az iskolából. A hivatal egyre nagyobb ismertsége szerepet játszhat abban, hogy sokkal többen keresnek meg segítségünket kérve az ügyek kivizsgálásához. A gyermekek, tanulók testi bántalmazását tartjuk a legsúlyosabb cselekménynek, ami iskolában előfordulhat.

A hozzánk érkezett beadványok kivizsgálásakor jól érzékelhető az, hogy a konfliktus gyökere az információk hiánya, a tájékozatlanság. A konfliktusok szereplői gyakran nincsenek tisztában a rájuk vonatkozó jogszabályok és helyi

normák tartalmával. Nem ismerik saját jogait és kötelezettségeiket, és nem tudják, hogy jogvita esetén milyen eljárást kell követniük. Ha a szülők és diákok számára nem világos, hogy milyen szabályok szerint működnek az oktatási intézmények, akkor nem is lesznek képesek felelős döntéseket hozni, és az intézménnyel kialakult vitájukban mindig alul maradnak. A jogszabályokból világosan kiolvasható a család és az oktatási intézmény közötti felelősség határvonala. Ha azonban sem az intézmény, sem a család nem ismeri e választóvonalat, óhatatlanul konfliktusokba keverednek, és a másik felet hibáztatják a kialakult helyzetért. A helyzeten csak az segíthet, ha az oktatás világára vonatkozó jogszabályokat, valamint az ezek alapján elkészített helyi szabályzatokat az oktatás igénybevevői megismerhetik, annak érdekében, hogy minden szükséges információ rendelkezésükre álljon a felelős döntések meghozatalához. Különben az állampolgárok mindig kiszolgáltatottak maradnak, konfliktus esetén megalázottá válnak. Ez különösen akkor okoz helyrehozhatatlan károkat, ha az oktatási intézményben semmilyen intézményes forma nincs a konfliktusok kulturált feloldására.

Minden évben kaptunk beadványokat, amelyek a személyes adatok védelmével és az információ szabadságával kapcsolatos ügyet tártak elénk. De soha annyi beadvány nem érkezett e kérdéskörben, mint 2003-ban. Az adatvédelmi biztosok tevékenységének is köszönhetően az oktatás szereplői is érzékenyebbé váltak személyes adataikra. A titoktartási kötelezettség körüli politikai és szakmai vita, az adatok továbbításának szabályrendszere a pedagógusokat is elbizonytalanította. Az új szabályozás a remények szerint megteremtheti a pedagógus és a diák közötti információ-áramlás védelmét, így komoly szerepet játszhat abban, hogy az oktatási szereplők között kialakuljon egy védett, bizalmi légkör.

Számos ügyből olvasható ki ugyanis a bizalom teljes hiánya. Egyik iskola nem bíz a HIV fertőzött diákban, ezért nem engedi beiratkozni. A másik iskola nem bíz abban, hogy diákjai hétvégén nem fogyasztanak kábítószer, ezért drog-tesztet vezet be. A szülők egy része nem bíz gyermekében, ezért hozzájárul ahhoz, hogy az iskolában drog-tesztet alkalmazzanak. A kollégium nem bíz abban, hogy a diákok nem fogyasztanak szeszes italt, ezért alkoholszondát vásárolnak. A szülők vagy azért nem tiltakoznak, mert tartanak az intézménytől, vagy azért, mert maguk sem bíznak gyermekükben. A beléptető-rendszerek, az sms-ben küldött érdemjegyek, elektronikus ellenőrző füzetek – bár nem feltétlenül jogszerűtlenek – a bizalom hiányáról árulkodnak. Általánosnak mondható jelenség, hogy eltanácsolják azt a gyermeket, akivel nem

tudnak mit kezdeni. Nem bíznak már benne. Vannak diákok, akik azért nem fordulnak tanácsért, segítségért tanárukhöz, mert az visszaélt bizalmukkal. Az is bizalomvesztéssel jár, ha a tanár nyíltan nem tartja be a rá vonatkozó szabályokat, ugyanakkor azonnal büntet, ha a diákja szabályt szeg. Sok pedagógus nem bízik a családokban. Az iskolában jelentkeznek ugyanis a családi drámák hatásai, azonban a tanárok tehetetlennek érzik magukat. Panaszok százaiban olvassuk, hogy a szülő el akarja vinni gyermekét az iskolából, mert nem bízik már az intézményben. Aggasztó, hogy az ellenőrzés, a tiltás, a korlátozás milyen sokféle formát ölt. A későn érkezők miatt beléptető-rendszerrel ellenőriznek mindenkit. A drogfogyasztók miatt ellenőriznek mindenkit. Az italozóók miatt ellenőriznek mindenkit. Betegeket zárnak ki az iskolából. Kétségtelenül kényelmes megoldások ezek, hiszen nem kell szembenézni olyan társadalmi problémákkal, mint a drogfogyasztás, az alkoholfogyasztás, korunk betegségei, így már nem kell ezekről beszélni sem, tehát kikerülnek a nevelés, az oktatás köréből ezek a kérdések. Az ilyen esetekben a különböző kirekesztéseknek csak a jog szabhat gátat.

A bizalom együttműködéssel alakítható ki vagy erősíthető meg. Gyakran tapasztaljuk, hogy az iskolák magukra maradnak egy-egy problémával, nem kapnak külső segítséget. Sok esetben nem is tudják, kitől kérhetik azt. A pedagógusoknak tudniuk kell, meddig tart kompetenciájuk, és csakis e határokon belül intézkedhetnek. De azt is tudniuk kell, hogy hatáskörükön túl valaki másnak a hatásköre kezdődik, annak, aki tud segíteni. Meg kell találniuk azokat a partnereket, akik az iskolában jelentkező, de nem feltétlenül csak az iskolában keletkező konfliktusok feloldásában szerepet vállalhatnak. A drogfogyasztás, az alkoholfogyasztás, az erőszakos cselekmények, gyermekek veszélyeztetettsége, a szegénység mind-mind olyan társadalmi jelenségek, amelyeket az iskola egyedül nem képes hatékonyan kezelni. De a család sem képes egyedül megbirkózni ezekkel a problémákkal. A különböző intézmények pedig csak akkor foglalkoznak a gyermek, a család ügyével, ha az a hatáskörükbe tartozik, sok esetben azonban addigra a konfliktus érzelmektől oly telítetté válik, az emberi viszonyok annyira megromlottak, hogy a hatósági eszközök nem elégségesek a hatékony orvosláshoz.

Egyre több olyan beadvány érkezik hozzánk, amelyben a pedagógusok jelzik, tehetetlenek a tanulók egymás közötti erőszakos cselekményei esetén. A fegyelmezési eszközök gyakran nem elégségesek ahhoz, hogy visszatartsák az egyre súlyosabb cselekményeket elkövető, egyre fiatalabb tanulókat. Az oktatási jogok biztosának eszközei nem megfelelőek ahhoz, hogy az így keletkezett

jogsértéseket orvosolni, vagy megelőzni lehessen, ugyanis a kezdeményezés, ajánlás címzettje mindig az oktatási intézmény, soha nem az állampolgár. Hogyan lehet az ilyen helyzetekben hatékony segítséget nyújtani? Megítélésünk szerint az egyes ügyekben megoldást kínálhat az intézmények és a civil szervezetek együttműködése. Az oktatási jogok biztosa is részt vett azon konferencián, amelyet az Európa Tanács szervezett az iskolai erőszak visszaszorításáról és megelőzéséről. Százötven szakértő egyetértett abban, hogy számos iskolai erőszakos cselekmény oka külső körülmény, ezért a különböző intézkedések és kezdeményezések – különösen a megelőzés – akkor lehetnek sikeresek, ha a helyi közösség szervezetei együttműködnek. Az erőszaknak jelentős társadalmi kára és költsége van, ezért a megelőzésnek célul kell kitűznie az erőszakos cselekmények érezhető visszaszorítását. Az ilyen együttműködéseknek bürokrácia-mentesnek kell lenniük, a különböző ágazathoz tartozó szakemberek és szolgáltatók közös erőfeszítései nagyban hozzájárulhatnak a sikerhez. A lehetséges partnerek az iskolai közösségek, a helyi és regionális önkormányzatok és azok különböző pedagógiai, kulturális, ifjúsági szolgáltatói, ifjúsági és gyermekszervezetek, helyi és regionális civil szervezetek, a helyi és a regionális média, kutatói és tudományos központok, egyetemek és főiskolák.

Az együttműködések a jogvédelem területén is elengedhetetlenek. Az állampolgár jogait védő intézményhálózat egy fejlett demokráciában mindig bonyolult. A bírósági út végső eszköz a viták eldöntésére, ám hosszadalmas, drága és a nyilvánosság elve miatt kevésbé diszkrét. Az utóbbi években örvendetesen növekedett azon intézmények száma, amelyek az állampolgárok jogainak jobb érvényesítését hivatottak elősegíteni. A betegjogi képviselők, a gyermekjogi képviselők, a „nép ügyvédek”, a gyermekjogi miniszteri megbízott intézménye, a közvetítők, egyes civil szervezetek mind-mind a hatékony jogvédelmet hivatottak ellátni. Egyre közelebb kerülnek az érintettekhez, és olcsóbb, diszkrétebb és gyorsabb eljárások segítségével, útmutatással, felvilágosítással segíthetnek a konfliktusok kezdeti szakaszában közvetíteni, a feloldásban közreműködni. Külön öröm számunkra, hogy a gyermekjogi miniszteri megbízott hivatalunk kiváló munkatársa volt három éven át, a két intézmény együttműködése a szolgáltatásaink összehangolására és kiegészítésére a megbízott kinevezésének másnapján elkezdődött. Az országgyűlési biztosokkal is kialakult szakmai kapcsolata van a hivatalnak, számos esetben kezdeményeztük vizsgálatukat, vagy javasoltuk a hozzánk fordulóknak, hogy vegyék igénybe az országgyűlési biztosok eljárását és tekintélyét, ha ügyük intézéséhez ez látszott

célszerűnek. A hazai civil szervezetekkel korábban kialakult kapcsolatainkat bővítettük, segítségükkel feltérképeztük azokat a konfliktuskezelő technikákat, amelyek hatékonyan hozzájárulnak az iskolai viták megnyugtató és jogszerű rendezéséhez. E módszerekről készített tanulmányokat honlapunkon rövidesen megjelentetjük.

A hatóságok, intézmények és civil szervezetek együttműködése arra szolgál, hogy az állampolgár ügyében gyorsan meg lehessen találni a legmegfelelőbb segítséget. Ha a címzett intézmény eljárhat, szolgáltatást nyújt az állampolgárnak. Amennyiben erre nem terjed ki a hatásköre, iránytűként tájékoztatást nyújt a beadványozónak, kihez fordulhat segítségért. Az állampolgár pedig eldöntheti, hogy a felkínált lehetőségek közül melyiket kívánja igénybe venni. Az együttműködés bizalmat kelt az állampolgárban, okkal érezheti, hogy az intézmények érte vannak és nem fordítva. Az egyén és az állam számára egyaránt kifizetődő ez a bizalom. Szabad társadalomban – ahol a jog uralma érvényesül – az együttműködésnek nincs alternatívája.

AZ OKTATÁSI JOGOK BIZTOSÁNAK HATÁSKÖRE, ELJÁRÁSÁNAK FELTÉTELEI

Az oktatási szereplők tájékoztatása érdekében kiemelkedően fontos a hivatal eljárásának ismertetése, ugyanis ennek ismeretében dönthető el, mikor tudunk segíteni és milyen ügyekben, illetve melyek azok az esetek, amikor az oktatási jogok biztosa nem tud segítséget nyújtani. Hivatalunk az oktatási jogok sérelme vagy annak közvetlen veszélye esetén járhat el. Eljárásunk szempontjából védett oktatási jogoknak kell tekinteni az oktatás valamely szereplőjét, így a gyermeket, a tanulót, a hallgatót, a kutatót, a pedagógust, az oktatót, a szülőt, valamint ezek közösségeit megillető azon jogokat, amelyeket számukra az Alkotmány kulturális jogokat garantáló 70/F. §-a és 70/G. §-a, valamint a közoktatásról, a felsőoktatásról és a szakképzésről szóló törvények biztosítanak. Eljárást indíthatunk a fent megjelölt törvényekben biztosított jogok tartalmát és garanciáit rögzítő más jogszabályi rendelkezések megsértése, illetve annak közvetlen veszélye miatt is.

A működésünkről szóló rendelet a vizsgálat megindításának két útját biztosítja. Az eljárás indulhat egyrészt kérelemre, amikor a hozzánk forduló panaszos érintettsége is feltétele a vizsgálat megindításának, másrészt indulhat – a rendeletben meghatározott feltételek megvalósulása esetén – hivatalból. A kérelmező érintettségének hiányában, vagyis ha nem az arra jogosult nyújtja be a beadványt, nem folytathatunk vizsgálatot, a beadványt érdemi vizsgálat nélkül el kell utasítanunk. Hasonló módon járunk el akkor, ha névtelen beadvány érkezik hivatalunkba, ebben az esetben ugyanis nem tudjuk megállapítani, hogy a hozzánk forduló panaszos jogosultnak tekinthető-e. A működésünkről szóló rendelet megerősíti, hogy cselekvőképtelen és korlátozottan cselekvőképessé személy helyett annak törvényes képviselője is fordulhat hivatalunkhoz. Így például a közoktatásban biztosított tanulói jogok sérelme miatt szülői panaszok alapján is vizsgálatot indíthatunk, az egyetemi és főiskolai hallgatókat érintő jogsérelmek esetében azonban a szülői beadványokat nem fogadjuk el. Amennyiben a nem jogosulttól származó panasz súlyos vagy az állampolgárok nagyobb csoportját érintő jogsérelmekre, illetve annak közvetlen veszélye-

re hívja fel figyelmünket, lehetőségünk van – a kérelem elutasítása mellett – a vizsgálatot hivatalból megindítani.

Eljárásunk írásbeli beadvány alapján indul. Ezért és a gyorsabb ügyintézés érdekében mindig arra kérjük a hozzánk fordulókat, hogy írásban – levélben, faxon, e-mailen, illetve honlapunkon keresztül – juttassák el hozzánk panaszukat. Természetesen külön figyelmet fordítunk arra, hogy vizsgálatunk során személyesen is találkozzunk az érintettekkel, kérésükre a panaszosokat személyesen is meghallgatjuk, valamint a hivatalunkhoz fordulóknak telefonon is igyekszünk segítséget adni. Az általunk nyújtott tájékoztatás célja, hogy a hozzánk fordulók – immár a jogszabályi rendelkezések ismeretében – eldönthessék, hogy jogaik sérültek-e, és ha igen, kéri-e hivatalunk vagy más hatóság eljárását.

A jogbiztonság elvének érvényre juttatása érdekében, valamint amiatt, hogy az időben távoli jogsérelmek körülményei általában nem tárhatók fel kellő alaposítással, a működésünkről szóló rendelet határidőt állapít meg a panasz előterjesztői számára. Kérelemre akkor indíthatunk eljárást, ha a panaszos a közigazgatási eljárásban hozott határozat jogerőre emelkedésétől, illetve – közigazgatási jogorvoslati lehetőség hiányában – a jogerős határozat vagy intézkedés meghozatalától számított egy éven belül nyújtja be kérelmét hivatalunkhoz. Kivételt jelent e rendelkezés alól a jogszabállyal vagy az állami irányítás egyéb jogi eszközével kapcsolatos kérelem, amely határidő nélkül terjeszthető elő. Hivatalból pedig akkor indíthatunk vizsgálatot, ha a jogorvoslati eljárás jogerős befejezésére a rendelet hatálybalépése után került sor, más időbeli megkötést erre az esetre a jogszabály nem ír elő.

Hivatalunkhoz a jogosult abban az esetben fordulhat, ha a rendelkezésére álló jogorvoslati lehetőségeket – a bírósági eljárás kivételével – kimerítette. A közigazgatási jogorvoslati lehetőségeken kívül e körbe tartoznak azok is, amelyeket az oktatási jogszabályok biztosítanak. A sérelmet szenvedett félnek a jogszabályok alapján szinte minden esetben lehetősége van arra, hogy panaszával az intézmény vezetőjéhez, illetve fenntartójához forduljon. Számos esetben azért kellett érdemi vizsgálat nélkül elutasítanunk a beadványt, mert a panaszosok nem éltek a jogszabályok által biztosított jogorvoslati lehetőségekkel. Eljárásunk nem válthatja ki a jogszabályokban biztosított jogorvoslati lehetőségek igénybevételét, jellegénél, eszközrendszerénél fogva hivatalunk csak kivételes jogvédelmi szerepet vállalhat.

Érdemi vizsgálat nélkül el kell utasítanunk a beadványt akkor, ha az ügyben bírósági eljárás indult, vagy már jogerős bírósági határozat született. Ezt a jogbiztonság és a hatalommegosztás alkotmányos elve követeli meg. A panaszt

elutasítjuk, ha ugyanabban az ügyben már folytattunk vizsgálatot, és a beadvány a korábbi eljárás során megismertekhez képest nem tartalmaz új tényeket. Hasonlóan kell eljárunk akkor, ha a beadvány nyilvánvalóan alaptalan, ám ilyen okból még nem utasítottunk el panaszt. Az eljárásunkat szabályozó rendelet szerint elutasíthatjuk a kérelmet, ha az abban szereplő jogsérelem, illetőleg annak közvetlen veszélye csekély jelentőségű, ezzel az eszközzel azonban csak ritkán élünk.

A működésünkről szóló rendelet szerint tehát, ha a beadvány bármely eljárási feltételnek nem tesz eleget, érdemi vizsgálat nélkül elutasítjuk, amennyiben pedig ilyen körülményről vizsgálatunk során szerzünk tudomást, az eljárást megszüntetjük. Minden esetben kiemelt figyelmet fordítunk azonban arra, hogy a hozzánk forduló beadványuk elutasítása esetén is megfelelő tájékoztatást kapjanak az általuk sérelmezett helyzet jogi háttéréről, a rendelkezésükre álló jogérvényesítési lehetőségekről. Gyakran fordulnak hozzánk pedagógusok, oktatók munkaügyi tárgyú beadványokkal, például a bérbesorolásukkal, a kötelező óraszámukkal, a végzettség alapján végezhető munkával, a minőségi bérpótlékkal vagy a közalkalmazotti jogviszony megszűnésével kapcsolatban. Ezeket a panaszos beleegyezésének birtokában áttesszük az Oktatási Minisztérium Tanügyigazgatási Főosztályára. Minden esetben felhívjuk a hozzánk forduló figyelmét, hogy a közalkalmazotti jogviszonyból származó igény munkaügyi perben érvényesíthető. A munkaügyi jogvitában a munkáltató székhelye szerinti munkaügyi bíróság jár el, ott lehet előterjeszteni a keresetlevelet.

AZ ELJÁRÁS MENETE

A működésünkről szóló rendelet egy sajátos, a hivatal jellegének és eszközrendszerének megfelelő, úgynevezett egyeztetési eljárást hozott létre. Amennyiben hivatalunk oktatási jogok sérelmének – illetve a sérelem közvetlen veszélyének – lehetőségét észleli, és a beadványt a korábban ismertetett eljárási akadályok miatt nem kell elutasítani, megindítjuk az egyeztetést. Az eljárás kezdetén nem vizsgáljuk a panasz valóságtartalmát, hanem a beadványban foglaltakat ismertetjük a másik féllel, és felkérjük, tájékoztassa hivatalunkat az ügyben kialakított álláspontjáról. Fontosnak tartjuk, hogy mindig megismerjük a panaszban érintett másik fél véleményét, a sérelmezett helyzet

mindkét oldalát. A nyilatkozatkérésnek célja az is, hogy a beadvánnyal érintett másik fél vizsgálja meg a problémát, a válaszadás kapcsán újra tekintse át az ügyben kialakított álláspontját. Ennek eredményeként számos esetben már a vizsgálat e kezdeti szakaszában megoldódott az ügy: a jogsértést a megkérésre tett intézmény saját hatáskörében orvosolta.

A továbbiakban a felek nyilatkozatai, az általuk rendelkezésünkre bocsátott dokumentumok, valamint az ügyre vonatkozó jogszabályok összevetése alapján alakítjuk ki álláspontunkat. A felek egymásnak ellentmondó nyilatkozatai, illetve egymáshoz nem közelíthető álláspontjai esetén is meg kell kísérelnünk a konfliktus tisztázását, az esetleges jogsértés feltárását. Az eljárásunkat szabályozó rendelet ennek érdekében a következő eszközöket biztosítja számunkra: egyrészt rendezi a bizonyítási kötelezettséget, másrészt létrehozza a személyes egyeztetés intézményét. A bizonyítási kötelezettségre vonatkozó rendelkezés szerint a beadvány alapjául szolgáló tényeket a kérelmezőnek, míg a nyilatkozatának alapját jelentő tényeket az intézménynek kell bizonyítania. A fenti szabályok következtében, amennyiben a panaszos és az intézmény nyilatkozatai ellentmondanak egymásnak, és a panaszos a nyilatkozatát nem tudja megfelelő bizonyítékokkal alátámasztani, nincs lehetőségünk további vizsgálatot folytatni. Mivel a rendelkezésünkre álló adatok alapján az oktatási jogok sérelme ilyen esetben nem állapítható meg, az ügyet le kell zárunk.

Indokolt esetben személyes egyeztetésre hívjuk a feleket. A személyes egyeztetés eljárásunk sajátos eleme, amely során a konfliktusban érintettek, munkatársaink közreműködésével, együttesen tárják fel az eset körülményeit. A mi szerepünk az, hogy biztosítsuk a hatékony megbeszélés kereteit és megvilágítsuk az ügy jogi hátterét. Az egyeztetést úgy szervezzük, hogy a feleknek elegendő ideje legyen egymás véleményének meghallgatására. A résztvevőket arra kérjük, hogy a tárgyalás során kizárólag az oktatással kapcsolatos kérdésekről essék szó, kerüljék a személyes ellentétek hangsúlyozását, hiszen az eseményeket csak így tudjuk megfelelően feltárni és értékelni. A személyes egyeztetés elősegíti, hogy jogsértés megállapítása esetén közösen találjuk meg az orvoslás lehetséges formáit, így a konfliktusban érintettek hozzájárulhatnak a megoldáshoz. Rajtuk is múlik tehát, hogy milyen megállapodás születik, azt a sajátjuknak érezhetik. Nem jöhet létre olyan megállapodás, amely jogszabályba ütközik, ám a jogszabályi keretek között számos megoldás elképzelhető. Meggyőződésünk, hogy a személyes egyeztetés növeli az önkéntes jogkövetés valószínűségét, hiszen a közösen kialakított álláspont tartósabb ered-

ményre vezethet, mint egy olyan hatósági határozat, amelynek jogi kényszerrel szereznek érvényt. A személyes egyeztetés intézménye az oktatás szereplői számára lehetőséget biztosít arra, hogy feloldják konfliktusukat, mielőtt az méltóságuk sérelméhez vezetne. A konfliktuskezelés ezen kulturált és hatékony formája megteremtheti az igényt, hogy az oktatási intézmények helyben is kialakítsanak hasonló fórumokat.

Az intézkedési lehetőségek közül leggyakrabban a kezdeményezés, illetve az ajánlás eszközével élünk. Ezekhez nem kapcsolódik jogi kényszer, vagyis a megszólított intézmények nem kötelesek az abban foglaltakat végrehajtani. Eljárásunknak végig tekintettel kell lennie erre a sajátosságra, ahogyan ezt a vizsgálat egyeztetés jellege vagy a személyes egyeztetés intézménye is mutatja. Az egész folyamatnak azt a célt kell szolgálnia, hogy a felek magukévá tegyék az eljárás eredményeként megszülető ajánlás, illetve kezdeményezés tartalmát, elfogadják a javasolt – az egyeztetés folytán az ő közreműködésükkel létrejött – megoldást, és azt önként, jogi kényszer nélkül valósítsák meg.

A rendelet 5. § (5) bekezdése értelmében a kérelmező személyes adatainak kezelése az adatvédelmi törvény rendelkezéseinek megfelelően történik. Az adatvédelmi törvény szabályai közül kiemelendő, hogy az érintett kérelmére indult eljárásban a szükséges adatainak kezeléséhez való hozzájárulását vélelmezni kell. Vizsgálataink során tehát a panaszos személyes adatait kezelhetjük, a másik félnek továbbíthatjuk, ám csak olyan mértékben, amennyire az az ügy elintézéséhez nélkülözhetetlen. A panaszosnak lehetősége van arra, hogy az eljárás lefolytatása során neve elhallgatását kérje. Hivatalunk természetesen minden olyan ügyet a beadványozó adatainak továbbítása nélkül intéz, amelyben nem feltétlenül szükséges a panaszos személyének megnevezése. A névtelenség iránti kérelem éppen ezért akkor bír jelentőséggel, ha a vizsgálat nem folytatható le a panaszos személyes adatainak továbbítása nélkül. Ezekben az esetekben tájékoztatjuk a beadványozókat, hogy ilyen irányú kérelmük az ügy elintézését megakadályozza, és megkérdezzük, hogy e körülmény ismeretében eltekintenek-e a névtelenség iránti kérelemtől. Az eljárásunkról szóló rendelet 10. § (2) bekezdése értelmében az ügyekben érintett természetes személyek személyes adatait e beszámoló sem tartalmazhatja.

A rendelet kimondja, hogy a kérelmezőt a közérdekű bejelentővel azonos védelem illeti meg. E rendelkezés folytán a hozzánk forduló panaszosok számára is védelmet nyújt a Büntető Törvénykönyv 257. §-a, amely büntetni rendel azt, aki közérdekű bejelentés miatt a bejelentővel szemben hátrányos intézkedést tesz.

A működésünk szabályai biztosítják azt, hogy más hatóság a hozzánk érkező panaszokról akkor se szerezzen tudomást, ha hivatalunk nem rendelkezik hatáskörrel a vizsgálat lefolytatására. A rendelet szerint hatáskörünk hiányáról a panaszost értesítjük, és megjelöljük a hatáskörrel rendelkező szervet. E rendelkezés értelmében a panaszos tudta és beleegyezése nélkül az ügyet nem tesszük át más hatósághoz.

INTÉZKEDÉSI LEHETŐSÉGEK

Amennyiben vizsgálatunk során az oktatási jogok sérelmét – vagy annak közvetlen veszélyét – tapasztaljuk, a korábban már említett kezdeményezés, illetve ajánlás eszközével élhetünk. Kezdeményezéssel a jogsértő intézményhez, ajánlással pedig az intézmény felettes szervéhez fordulunk, és felhívjuk azokat a jogsérelem, illetve a jogsérelem közvetlen veszélyének megszüntetésére. Mind a kezdeményezés, mind az ajánlás sajátos jellegű intézkedés, hiszen – a hatósági döntésekkel ellentétben – nem rendelkeznek kötelező erővel, végrehajtásukra a megszólított intézmények nem kötelesek. A rendelet csupán a határidőn belüli válaszadási kötelezettséget írja elő, ugyanis az intézménynek a kezdeményezésre, illetve az ajánlásra vonatkozó állásfoglalásáról és az annak alapján megtett intézkedéseiről a közléstől számított harminc napon belül értesítenie kell hivatalunkat.

A megszólított intézmény válaszadási kötelezettsége folytán eljárásunk nem ér véget a kezdeményezés, illetve az ajánlás közlésével. A jogszabályi rendelkezés éppen azt a célt szolgálja, hogy folytatódjon a szakmai párbeszéd az oktatási intézmény és hivatalunk között, és ebben a dialógusban mindkét fél lehetőséget kapjon az álláspontját alátámasztó érvek kifejtésére. Az intézkedések más módon nem is tölthetnék be sikeresen funkciójukat, hiszen kötelező erő hiányában az intézményeknek valóban meg kell győződniük a javasolt megoldás helyességéről, jogszerűségéről. Így érhetjük el, hogy az ajánlást, illetve a kezdeményezést az intézmények önként végrehajtsák, és arról is gondoskodjanak, hogy a jövőben hasonló jogsértés ne forduljon elő. A működésünkről szóló rendelet arra is lehetőséget biztosít, hogy e párbeszéd eredményeként – ha a megszólított intézmény érvei meggyőzőek számunkra – visszavonjuk vagy módosítsuk a korábban tett kezdeményezést, illetve ajánlást. Erre 2003-

ban egyszer sem került sor. Az intézkedések hatékonyságát mutatja, hogy az elmúlt esztendőben 42 alkalommal éltünk a kezdeményezés, illetve az ajánlás eszközeivel, a megszólított intézmények pedig mindössze egy esetben nem fogadták el az azokban megfogalmazott álláspontunkat.

Nem csupán az intézmények egyedi ügyekben hozott határozatai, intézkedései okozhatják az oktatási jogok sérelmét. 2003-ban két esetben állapítottuk meg, hogy a védett jogok sérelme, illetve annak közvetlen veszélye a jogszabályoknak vagy az állami irányítás egyéb jogi eszközeinek hiányosságaira vezethető vissza. Ezekben az esetekben a jogsérelm elkerülése, illetve megszüntetése érdekében javaslatot tettünk az oktatási miniszternek a jogszabály módosítására. Az oktatási miniszter mindkét esetben elfogadta az oktatási jogok biztosának javaslatát.

AZ OKTATÁS EGYES TERÜLETEI

A 40/1999. (X. 8.) OM rendelet szerint az Oktatási Jogok Biztosa Hivatala három területen látja el tevékenységét: a közoktatás, a felsőoktatás és a szakképzés területén. Ennek megfelelően korábbi beszámolóinkban a fenti területek szerinti csoportosításban mutattuk be az ügyeinket. Az idei évben szakítottunk ezzel a gyakorlattal, így a 2003. évi tevékenységünkről szóló beszámolónkban nem szerepeltetünk önálló szakképzési fejezetet. Ennek oka, hogy a hatáskörünkbe tartozó szakképzési tevékenység közoktatási vagy felsőoktatási intézményekben zajlik, ezért a felmerülő problémák is közoktatási vagy felsőoktatási jelleget öltenek. Így ezeket az ügyeket célszerűbbnek láttuk e két fejezet körében bemutatni.

KÖZOKTATÁS

A SZEMÉLYI SZABADSÁGJOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A közoktatás szereplőinek személyi szabadságjogai olyan alapvető alkotmányos jogok, amelyeket – jelentőségükre tekintettel – az Alkotmány rendelkezéseit megismételve az oktatási szereplők jogainak élén a közoktatási törvény is biztosít. A 2003. évben hozzánk érkezett panaszok is azt támasztják alá, hogy e jogok a nevelési-oktatási intézmények kölcsönös függőségi viszonyainak világában különösen sérülékenyek. Ebben az évben ugyanis minden eddigénél több olyan panasz érkezett hozzánk, amelyben a szülők azt sérelmezték, hogy gyermeküket az iskolában testi fenyegetésben részesítették. Korábbi beszámolóinkban többször hangsúlyozott álláspontunk szerint a legsúlyosabb jogsértés, amely oktatási intézményben előfordulhat, a fizikai bántalmazás. Fontosnak tartjuk ismételten hangsúlyozni, hogy az emberi méltósághoz való jog mindenkit – így az oktatás valamennyi szereplőjét – megillető alkotmányos alapjog, amely alapján többek között tilos a tanulók testi és lelki bántalmazása, megalázó büntetésben való részesítése. Az emberi méltósághoz való jog az oktatási szereplőket életkorukra való tekintet nélkül megilleti.

A közoktatási törvény 10. § (2) bekezdése szerint a gyermek, illetve a tanuló személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben kell tartani, és védelmet kell számára biztosítani a fizikai és a lelki erőszakkal szemben. A gyermek

és a tanuló nem vethető alá testi fenyegetésnek, kínzásnak, kegyetlen, embertelen megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak.

Az emberi, állampolgári, gyermeki és tanulói jogokat a pedagógus nem vonhatja el és nem is korlátozhatja, azok nem pedagógiai mérlegelés függvényei. Érvényesülésük nem függ attól sem, hogy a diák teljesíti-e a kötelességeit az iskolában, tehát a tanulókat megillető alapvető emberi jogok nem állíthatók összefüggésbe a tanulói kötelességek teljesítésével.

Az intézményvezetők nyilatkozataikban gyakran érveltek azzal, hogy a tanóra, illetőleg az iskolai élet rendjének biztosítása érdekében a súlyosan fegyelmezetlen tanulóval szemben a pedagógusnak gyakran nincs más eszköze, mint a testi fenyegetés. Amennyiben a tanuló fegyelmezetlen magatartásával megzavarja az órát, indokolt, hogy a pedagógus vele szemben fegyelmező eszközt alkalmazzon. A fegyelmezés során azonban csak olyan eszközöket vehet igénybe, amelyek alkalmazásával nem követ el jogsértést. A nevelő-oktató tevékenység során a tanárok szabadon mérlegelhetik, hogy milyen pedagógiai módszert választanak a diákok fegyelmezésére. Választásuknak azonban szigorú jogi korlátai vannak: nem alkalmazható olyan fegyelmezési eszköz, amellyel a pedagógus megsérti a tanuló legalapvetőbb jogait, a méltósághoz és a testi épséghez való jogát.

Amennyiben eljárásunk során a testi fenyegetés bizonyítást nyer, álláspontunk szerint sérül a tanuló emberi méltósághoz való joga. Ezért minden ilyen esetben azzal a kezdeményezéssel fordulunk az intézmény vezetőjéhez, hogy vezetői hatáskörében tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a jövőben a pedagógusok csak olyan fegyelmezési eszközöket alkalmazzanak a diákokkal szemben, amelyeket a jogszabályok lehetővé tesznek, hogy a tanulók emberi méltósága, személyiségi jogai ne sérülhessenek az iskolában.

Egy szülő azért fordult hozzánk, mert állítása szerint gyermekét tetteleg bántalmazta az iskola egyik pedagógusa. A panaszos beadványához csatolta az eset nyomán keletkezett orvosi látelleletet, amely szerint a gyermek nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. A szülő szerint a testi bántalmazás mellett a tanárnő ki is gúnyolta a fiút az osztály előtt. Nyilatkozatában az intézmény vezetője előadta, hogy miután a szülő megkereste őt az ügyben, a probléma tisztázása érdekében megbeszélte a történeteket munkatársával. A pedagógus a beszélgetés során elismerte, hogy valóban ráütött a tanulóra. A pedagógus szerint a gyermek órán nagyon fegyelmezetlen volt, nem figyelt, viselkedésével, megjegyzéseivel zavarta tanára és társai munkáját. Helyét többször elhagyta, és a teremben szaladgált. A tanárnő ezért végül egy harminc centiméteres fa vonalzóval rá akart csapni a gyerek fenekére, ő azonban ösztönösen hátrakapta a kezét, így az ütés a könyökét érte. A pedagógus ugyanakkor azt állította, hogy nem sértegette a tanulót. Az igazgató szerint

a tanár megbánta a történeteket, de a kislány fegyelmezetlensége – amely nem egyszeri eset volt – kihozta a békétűrésből. Az intézményvezető megítélése szerint a tanuló viselkedése nem volt méltóság a tanár cselekedetére, ezért munkatársát szóbeli figyelmeztetésben részesítette, s ezzel lezártnak tekintette az ügyet. Álláspontunk szerint a tanár az általa fegyelmezési eszközként alkalmazott testi fenyítéssel megsértette a tanuló emberi méltóságához való jogát, ezért a fentiek szerint kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetőjéhez. Kezdeményezésünket az igazgató elfogadta. (K-OJOG-169/2003.)

Egy édesapa azért fordult hozzánk, mert állítása szerint fiát tetteleg bántalmazta az iskola egyik pedagógusa. A szülő szerint a testi bántalmazás mellett a pedagógus több alkalommal megalázta és zaklatta gyermekeit, s ezért fia több alkalommal sírva ment haza az iskolából. Nyilatkozatában az intézményvezető előadta, hogy a pedagógus valóban megütötte a panaszos gyermekét. A tanár tettét azzal indokolta, hogy a gyermek órán fegyelmezetlenül viselkedett. Az igazgató megítélése szerint a pedagógus ezzel megengedhetetlen fegyelmezési módszert alkalmazott, ezért a tanárt – fegyelmi eljárás lefolytatása nélkül – megrovás fegyelmi büntetéssel sújtotta. Az igazgató tájékoztatta a panaszoszt a fentiekről, továbbá a tanár elnézést kért a szülőtől és a tanulótól. Az igazgató megítélése szerint ennek nyomán a szülőnek és a pedagógusnak sikerült lezárniuk a fenti problémát.

Eljárásunk során megállapítottuk, hogy a pedagógus által fegyelmezési eszközként alkalmazott testi fenyítés a tanuló emberi méltóságához való jogának sérelmét okozta. A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény 46. § (8) bekezdése értelmében a fegyelmi eljárás lefolytatása akkor mellőzhető, ha a kötelezettség-szegés csekély súlyú és a tényállás tisztázott. A fenti szakasz (2) bekezdése szerint azonban jelentős súlyú fegyelmi vétség elkövetésének alapos gyanúja esetén kötelező a fegyelmi eljárás lefolytatása, annak mellőzésére ilyen esetben nincs lehetőség. Álláspontunk szerint a testi fenyítés alkalmazásával a pedagógus jelentős súlyú fegyelmi vétséget követ el, amelynek esetében a törvény a munkáltató kötelező feladatává teszi a fegyelmi eljárás megindítását. A Legfelsőbb Bíróság egyik határozata szerint a pedagógus a nevelésére, felügyeletére bízott gyermekkel szemben nem alkalmazhat testi fenyítést, ilyen esetben a pedagógus által elkövetett fegyelmi vétség olyan súlyú, hogy azzal a legsúlyosabb fegyelmi büntetés is arányban állhat. (BH 1998. 53.) A fegyelmezés fentiekben ismertetett korlátaira vonatkozó kezdeményezésünk mellett kezdeményeztük továbbá, hogy amennyiben a jövőben az iskolában testi fenyítésre kerülne sor, vegyék figyelembe a közalkalmazotti törvény vonatkozó rendelkezéseit. (K-OJOG-115/2003.)

A közoktatási törvény testi fenyítést, kínzást, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetést vagy bánásmódot tiltó rendelkezései védik a gyermeket és tanulót azzal, hogy kizárják mindazon pedagógiai, fegyelmezési eszköz alkalmazását, amely alkalmas lehet az emberi méltóságához való jog megsértésére.

Egy szülő azért fordult hozzánk, mert az iskolában gyermekét testi fenyítésben részesítették. A pedagógus ezzel szemben azt állította, hogy nem alkalmazott testi fenyítést, csupán rákoppintott a rendetlenkedő diák fejére. A tanár szerint ezt nem

haraggal, hanem szeretetből tette, és a tanuló nem is sérelmezte a történeteket. Álláspontunk szerint egy ilyen cselekedet még akkor is a tanuló emberi méltóságához való jogának sérelmét okozza, ha az nem bántó célzattal, hanem nevelési szándékából történik a pedagógus részéről. A fentiekre tekintettel ebben az ügyben is kezdeményezést fogalmaztunk meg, amelyet az intézmény vezetője elfogadott, és tájékoztatta hivatalunkat arról, hogy az oktatási jogok biztosának a testi fenytéssel kapcsolatos álláspontját beépítik az iskola szervezeti és működési szabályzatának a fegyelmező intézkedésekre vonatkozó részébe. (K-OJOG-436/2003.)

Tapasztalataink szerint az ilyen típusú ügyekben sokszor nehéz bizonyítani a testi fenytés megtörténtének tényét.

Egy édesapa több szülő nevében kereste meg hivatalunkat az iskola egyik tanárával kapcsolatos problémák ügyében. A panaszos állítása szerint a pedagógus rendszeresen megalázta tanítványait az osztálytársak előtt, egyik alkalommal például azt mondta egyik tanítványának, hogy a kislány úgy néz ki, mint egy majom, majd a későbbiekben ezzel kapcsolatban hazugságra kényszerítette a gyermeket. A panaszos sérelmezte, hogy a tanárnő órán agresszíven viselkedett a tanulókkal, kifogásolható szavakat és gesztusokat használt velük szemben. A szülő szerint olyan eset is előfordult, hogy a pedagógus az egyik tanulónál testi fenytést alkalmazott. Az iskola igazgatója ezzel szemben azt állította, hogy a szülők nagy része nem osztja a panaszos álláspontját a pedagógussal kapcsolatban. Az igazgató információi szerint az ügyben szülői értekezletet is összehívtak, amelyen a szülők megfogalmazták, hogy nem értenek egyet a panaszos állításaival, és sajnálkozásukat fejezték ki amiatt, hogy a történetek következtében mind a pedagógus, mind a tantestület megalázó helyzetbe került. Az igazgató szerint a szülőktől érkezett jelzéseket az iskola mindig komolyan veszi, ezért ezen probléma megvitatására is nevelőtestületi értekezletet hívtak össze. Az itt készült jegyzőkönyvből az derül ki, hogy a pedagógusok meglátása szerint a probléma hátterében a nyolcadikos tábló készítése során kialakult konfliktus állt. A panaszos egy tanuló közötti ellentét miatt elvitte gyermekeit az iskolából, ugyanakkor szeretne volna, hogy fia rákerüljön a végzősök táblójára. Az igazgató szerint minden érintett ellenezte, hogy a tanuló, aki akkor már egy ideje másik iskolába járt, rákerüljön a táblóra. A pedagógusok véleménye szerint az ekkor kialakult nézeteltérés kapcsán az édesapa megharagudott az iskola vezetésére és tanáraitra, akikkel szemben más szülők támogatását is igyekezett megnyerni azzal, hogy hivatalunkhoz küldött levelét aláíratta velük. A nevelőtestületi értekezleten az igazgató hangot adott azon véleményének, amely szerint volt olyan szülő, aki saját bevallása szerint nem is tudta igazán, hogy a panaszos mit írat alá vele. A nevelőtestület végül az igazgató javaslatára azt a álláspontot fogadta el, hogy mivel a panaszos gyermekei már nem tanulnak az iskolában, és a panaszos ezért nem tagja az iskolai szülői munkaközösségnek, nem fogadják el azt, hogy ő a szülők képviselőjében lépett fel.

Az ügyben kialakított álláspontunk szerint a jogszabályok nem rendezik azt a kérdést, hogy ki és milyen feltételekkel kerülhet rá egy osztály táblójára, így azt sem, hogy az iskola volt diákjának van-e joga arra, hogy képe felkerüljön a táblóra. Ha ezzel kapcsolatban nézeteltérés alakul ki egy iskolában, akkor az érintetteknek kell

döntést hozni a kérdésben. A bepanaszolt pedagógussal kapcsolatban a nyilatkozatok összevetése alapján megállapítottuk, hogy az állítások eltérőek. A panaszban több probléma általánosságban került megfogalmazásra, ugyanakkor az édesapa jelezte, hogy a konkrét eseteket az érintettek tanúsíthatják. Ezért a bizonyítás érdekében azt kértük, hogy az érintettek a fent említett konkrét esetekről írásban tájékoztassák hivatalunkat. Felkérésünk nyomán megérkeztek a levelek, amelyekben a szülők részletesen ismertették az általuk sérelmesnek tartott eseteket. A szülők leveleikben megerősítették az édesapa azon állítását, amely szerint a fiú nem a társával kialakult konfliktus miatt távozott az iskolából, hanem azért, mert osztályfőnöke durván, megalázó módon bánt vele. A szülők állítása szerint az osztálytársak nagyon kedvelték a tanulót, távozása után is tartották vele a kapcsolatot, s ezért ők voltak azok, akik kezdeményezték, hogy fényképe rákerüljön a végzősök tablójára. A szülők azt állították, mivel a pedagógussal kapcsolatos problémák mindnyájukat érintik, közösen foglalták meg panaszukat, azonban később többen közülük megijedtek az iskola által kilátásba helyezett következményektől, s ezért igyekeztek kimaradni az ügyből. A szülők leveleikben – a konkrét esetek ismertetése mellett – egyöntetűen azt állították, rendszeresen előfordul az iskolában, hogy a tanár testi és lelki bántalmazza a tanulókat. Megállapítottuk, hogy a pedagógus fegyelmezési módszerei, viselkedése, valamint az egyes gyermekekkel való bánásmódja alkalmas arra, hogy sértsék a tanulók emberi méltóságához való jogát, ezért a fentiek szerint kezdeményezéssel fordultunk az igazgatóhoz. Kezdeményezésünket az intézményvezető elfogadta. (K-OJOG-915/2003.)

Tapasztalataink szerint az intézményvezetők súlyos kötelezettségzegésnek tekintik a tanulók bántalmazását, és az ilyen tárgyú szülői bejelentéseket a lehető legalaposabban igyekeznek kivizsgálni. Számos esetben előfordult azonban, hogy az intézményvezető által lefolytatott vizsgálat során nem sikerült megnyugtatóan tisztázni, hogy alkalmazott-e a pedagógus testi fenytést.

Egy panaszos több szülő nevében jelezte, hogy az iskola egyik pedagógusa rendszeresen testi fenytést alkalmaz a diákoknál. A szülők sérelmezték továbbá, hogy a tanárnő durván, megalázó hangnemben beszél gyermekeikkel. Az egyik szülő az iskola igazgatóját is megkereste az ügyben panaszával. Az iskola igazgatója tájékoztatta hivatalunkat arról, hogy először egy szülői értekezleten elhangzottakból szerzett tudomást a pedagógus elleni komoly kifogásokról. A jelzés nyomán az intézményvezető kérdőre vonta a pedagógust, aki határozottan tagadta a testi fenytés tényét. Állítása szerint előfordult, hogy megfogta a tanulók fejét, de senkit nem pofozott fel, és máshogyan sem bántalmazott soha gyermeket. Az intézményvezető szerint az érintett tanulók osztályfőnöke a diákokkal is beszélgetett annak érdekében, hogy a történetekről minél több információt szerezzenek. Az intézményvezető szerint a tanárnő elleni panasz ügyében a fenntartó és a családsegítő központ is megkereste az iskolát. Az intézményvezető szerint ezt követően ismételen beszélt a pedagógussal, majd meghallgatta az osztályfőnököt, az iskola igazgatóhelyetteseit és az osztály szülői közösségének elnökét. Az intézményvezető azt állította, hogy a megkerézet-

tek valamennyien visszautasították a tanárnő elleni, testi fenytítésre utaló vádakat. Az igazgató azt állította, mindezek után ismételen leült a szülövel, hogy megbeszéljék a történeteket. Az intézményvezető szerint ennek során a szülő fenntartotta, hogy a tanárnő testi fenytítést alkalmazott, de elismerte, hogy bejelentése óta újabb bántalmazás nem történt. Az igazgatónó szerint a megbeszélés során a szülő azt állította, hogy a pedagógus durva szavakat használ, és gúnyos megjegyzéseket tesz fiára. Az iskolában lefolytatott vizsgálat nyomán az intézményvezető a követozö megállapításokat tette. A tanulók nem tudtak arról, hogy a tanár verné a gyerekeket. Az osztályfőnökök nem kaptak ilyen tárgyú jelzést sem a diákoktól, sem a szülöktől. Az intézményvezetőhöz és helyetteseihez csak egyetlen szülötől érkezett ilyen tárgyú panasz. A szülöi közösség elnöke tudott a bejelentésről, de az abban foglaltakat alátámasztani nem tudta. Az ügyben kialakított álláspontunk a követozö volt. Mivel a panaszosok és az intézményvezető állításai eltéröek voltak, a rendelkezésünkre álló adatok alapján a testi fenytítéssel kapcsolatban nem volt megállapítható az oktatási jogok sérelme. A tanárnő által használt durva szavakkal és megalázó hangnemm kapcsolatban megállapítottuk, hogy nyilatkozatában az igazgató a szülök erre vonatkozó állításait nem cáfolta meg. Álláspontunk szerint a pedagógus által használt durva szavak és megalázó hangnem alkalmasak arra, hogy sértsék a tanulók emberi méltóságához való jogát. A fentiekre tekintettel kezdeményezést fogalmaztunk meg, amelyet az intézményvezető elfogadott. (K-OJOG-350/2003.)

Olyan eset is előfordult, hogy a testi fenytítésre irányuló sikertelen bizonyítási kísérlet újabb konfliktusok forrása lett a szülök és az iskola között.

Egy szülő és gyermeke iskolájának vezetése között azért alakult ki konfliktus, mert nem sikerült tisztázni, hogy a gyermeket bántalmazta-e tanára. A szülő szerint több alkalommal hiába tettek kísérletet arra, hogy egyértelműen megállapítsák, történt-e testi fenytítés. Az édesapa azt állította, mindez rendkívül kedvezőtlen háttással volt gyermeke iskolai helyzetére. Érdemjegyei leromlottak, s olyan fegyelmezetlenség miatt kapott megalázó büntetést, amelyet el sem követett. A szülő szerint ugyanis kisfiának minden szünetben a tanári előtt elkerített előtér egyik sarkában kellett állnia. Az igazgató azt állította, hogy az iskolában indított vizsgálat nyomán – amelynek keretében beszélt a tanulókkal, a tanárokkal, a panaszossal, valamint a többi szülövel – arra a követozözetésre jutott, hogy az órán nem történt testi fenytítés. A rendelkezésünkre álló adatok szerint tehát a testi fenytítés tekintetében nem volt megállapítható az oktatási jogok sérelme. A szülő sérelmezte továbbá, hogy az eset után gyermeke rosszabb érdemjegyeket kapott. Az igazgató által megküldött naplómásolatban foglalt adatok vizsgálata alapján azonban nem volt egyértelműen kimondható, hogy a tanuló osztályzatainak alakulása és a szülő, valamint az iskola közötti konfliktus kapcsolatba hozható egymással. A rendelkezésünkre álló adatok alapján tehát a tanuló által kapott osztályzatokkal összefüggésben sem volt megállapítható az oktatási jogok sérelme. A szülő sérelmezte, hogy gyermekét olyan vétségért részesítették megalázó büntetésben, amelyet el sem követett. Ezzel kapcsolatban az igazgató a követozöket adta elő. Amikor megtudta, hogy az egyik kislány szülei panaszt tettek amiatt, hogy három tanuló

állandóan fenyegeti gyermeküket, úgy döntött, hogy a fenti tanulóknak a szünetekben büntetésből a tanári szoba melletti helyen kell állniuk. Azonban később kiderült, hogy a panaszos fia nem volt a fenyegető diákok között, s ezért vele szemben az igazgató megszüntette a büntetést. Álláspontunk szerint az igazgató által alkalmazott szankció – amely szerint a szülők által bepanaszolt tanulóknak a többi diák és a pedagógusok számára láthatóan büntetési célból, minden szünetben egy meghatározott helyen kellett állniuk – alkalmas volt arra, hogy sértse a tanulóknak emberi méltóságához való jogát. A tanulók kötelességszegő magatartása természetesen többféle jogkövetkezményt vonhat maga után. A közoktatási törvény 76. § (1) bekezdése értelmében, abban az esetben, ha a tanuló súlyosan és vétkesen megszegi kötelességeit, fegyelmi eljárás indításának van helye. Amennyiben a tanuló cselekménye nem éri el a fegyelmi eljárás megindításához szükséges szintet, úgy annak következménye fegyelmező intézkedések alkalmazása lehet. A fegyelmi eljárás a törvényben részletesen szabályozott, a fegyelmező intézkedések formáit és alkalmazásának elveit az iskola, a kollégium szervezeti és működési szabályzatának kell tartalmaznia. Jogsértő fegyelmező intézkedéseket azonban az SZMSZ sem tartalmazhat. Amennyiben az intézményvezető megítélése szerint a tanulók megszegték kötelességeiket – az eset körülményeinek megnyugtató tisztázása után, a kötelességszegés súlyától függően –, vagy fegyelmi eljárás indításának, vagy az SZMSZ-ben meghatározott, jogszerű fegyelmező intézkedés alkalmazásának lett volna helye. A panaszos fiának esetében azonban még jogszerű fegyelmező intézkedés alkalmazása is jogsértő lett volna, hiszen utólag kiderült, hogy a tanuló nem követte el a terhére rótt kötelességszegést, vele szemben tehát a tényállás tisztázása nélkül került sor büntetés kiszabására. A fentiekre tekintettel azzal a kezdeményezéssel fordultunk az igazgatóhoz, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a jövőben a pedagógusok csak jogszerű fegyelmező intézkedéseket alkalmazzanak a diákokkal szemben. Kezdeményeztük továbbá, hogy amennyiben az iskolában tanulói kötelességszegés esetén fegyelmező intézkedésre kerül sor, azt csak a döntéshez szükséges tényállás tisztázása, a kötelességszegés pontos körülményeinek feltárása után alkalmazzák a diákokkal szemben. Kezdeményezésünket az intézményvezető elfogadta. (K-OJOG-431/2003.)

A nevelési-oktatási intézményekben nemcsak a testi bántalmazás eredményezheti a gyermekek, tanulók emberi méltóságához való jogának sérelmét. E jog sérülhet akkor is, ha a tanárok tanulókkal való bánásmódja, pedagógiai módszerei nem megfelelőek. Tapasztalataink szerint az ilyen típusú ügyekben is gyakoriak a bizonyítási nehézségek.

Hivatalunkat egy szülői munkaközösség tagjai keresték meg, mivel gyermekeik tanárának viselkedésével, pedagógiai módszereivel kapcsolatban az alábbi kifogások merültek fel. A pedagógus tanítványait rendszeresen megalázta, sértegette, a saját gyermekén alkalmazott spártai büntetési módszerekkel fenyegette őket. Ebéd közben azzal ijesztgette a tanulókat, hogy aki nem eszi meg az ételt, annak a nyakába önti italát, illetve az iskola igazgatójához fogja vinni büntetésképpen. Ebéd után ta-

nítványainak mozdulatlanul kellett a padon feküdniük. A tananyagot rendszertelenül kérte számon, gyakran támasztott teljesíthetetlen követelményeket. Több esetben előfordult, hogy olyan ismeretekből feleltetett illetve íratott dolgozatot, amelyet a diákoknak még nem tanított meg. Dolgozatírásnál a feladatokat szóban közölte, így a tanulók számára nem voltak mindig egyértelműek az elvárások. A készségi tárgyak rovására saját tantárgyát helyezte előtérbe: volt olyan tanítási nap, hogy a gyermekeknek négy magyar órát tartott egymás után. A tanítványait lelkileg terrorizálta, nem engedte, hogy az általuk kedvelt régi tanító nénit meglátogassák, nem tűrte a nevetést, a jó kedvet. A szülők szerint a fentiek miatt az addig problémamentesen tanuló gyermekek féltek iskolába menni, többen panaszkodtak állandó hasfájásra, indokolatlan hőemelkedésre. A szülők aggódtak, hogy mindezek maradandó lelki sérüléseket fognak okozni gyermekeiknek. Az intézményvezető tájékoztatta hivatalunkat arról, hogy a konfliktus megoldása érdekében egyeztetéseket szervezett az iskola vezetése, a pedagógus, valamint az ügyben érintett szülők részvételével. Nyilatkozatához az igazgató csatolta a megbeszélésekről készített jegyzőkönyveket, amelyekből kiderült, hogy a szülők és a pedagógus, valamint az iskola vezetése több problémával kapcsolatban nem tudták egyeztetni álláspontjaikat. A pedagógus ugyanis részben tagadta a szülők állításait, részben máshogyan magyarázott eseményeket, mint a panaszosok. Több szülői kifogással kapcsolatban azonban a tanítónő ígéretet tett arra, hogy a jövőben meg fogja változtatni hozzáállását, módszereit, illetőleg jobban oda fog figyelni a gyermekek problémáira. Az igazgató elfogadta a pedagógus ígéreteit, és a szülőktől is erőfeszítéseket kért a konfliktusok megelőzése érdekében. Ezzel összhangban javasolta a szülőknek az iskola pedagógiai programjának tanulmányozását a követelmények megismerése céljából. Javasolta továbbá, hogy az új tanévben, minden hónapban szervezzenek párbeszédet az iskola és a szülők között az esetleges konfliktusok felszínre hozása és megoldása, illetőleg a gyermekek eredményes nevelése és oktatása érdekében. A fentiek alapján megállapítottuk, hogy a szülők és az iskola által képviselt álláspontok több ponton ellentmondásban vannak. Az adott helyzetben azonban nem láttunk lehetőséget arra, hogy a szülők az iskola által visszautasított állításait bizonyítani tudják, így panaszuknak ezen részével kapcsolatban nem volt megállapítható az oktatási jogok sérelme. A panasz azon részével kapcsolatban azonban, amelyre vonatkozóan a tanítónő helyt adott a szülők kifogásainak, és ígéretet tett a változtatásokra, álláspontunk a következő volt. Az igazgató helyben hagyta a pedagógus ígéreteit, és annak érdekében, hogy ezen ígéreteket munkatársa be is tartsa, megállapodott a szülőkkal abban, hogy az ő és a pedagógus részvételével rendszeresen megbeszéléseket, egyeztetéseket fognak szervezni. Véleményünk szerint a jövőben ez megfelelő módja lehet a szülők és a pedagógus közötti konfliktusok elkerülésének, és a nézeteltérések tisztázásának. A tanulóknál jelentkező testi, lelki problémák hasonlósága, a szülők ezzel kapcsolatos tapasztalatai és egységes álláspontja azonban arra utalt, hogy a tanítónő pedagógiai módszerei, gyermekekkel szemben tanúsított bánásmódja túlmutat a pedagógiailag indokolható tanári szigorúság határain, és sérti a tanulók emberi méltóságához való jogát. A fentiekre tekintettel kezdeményezést fogalmaztunk meg, amelyet az intézményvezető elfogadott. (K-OJOG-916/2003.)

Egy szülő szerint gyermekének azért kellett másik iskolát keresnie, mert az egyik tanárának viselkedése, pedagógiai módszerei miatt a kislány komoly lelki sérüléseket szenvedett. A szülő szerint a pedagógus durván, megalázó módon bánik azon tanítványával, akiről tudható, hogy gyengébb idegzetűek, sérülékenyebbek a többiek-nél. A szülő szerint kislányát, aki depressziója miatt pszichiáter kezelése alatt állt, különösen érzékenyen érintette a tanár bánásmódja, gyakran ment sírva haza az iskolából, és állapotának romlása miatt újabb gyógyszereket, ezúttal nyugtatókat kellett kapnia. Az édesanya azt állította, beszámolt a pedagógusnak a gyermek betegségéről, és kérte, hogy állapotára tekintettel, bánjon kíméletesebben a kislánnyal, azonban a tanár a szülő bizalmával visszaélve, az egész osztály előtt megszegyenítette a tanulót azzal, hogy nyilvánosan beszélt a problémáiról. Az édesanya sérelmezte továbbá, hogy a pedagógus a számonkérések során következtelen, gyakran ad megoldhatatlan, megalázó feladatokat. A panaszos szerint a tanár a feleltetés során a feleletet nem hallgatja végig, tanítványait nevetségessé teszi, megszegyeníti az osztálytársak előtt. Mivel a fenti problémák miatt már több tanuló távozott az intézményből, az édesanya szerint a szülők az intézmény vezetőjétől is segítséget kértek, ez azonban csak átmeneti javulást eredményezett. A rendelkezésünkre álló adatokból kiderült, hogy számos szülő az iskola fenntartóját is megkereste az ügyben. A fenntartó ezért felhívta az igazgató figyelmét arra, hogy a pedagógus védett korától függetlenül a szükséges munkáltatói intézkedéseket tegye meg. Az intézményvezető szerint a tanár ellen már több bejelentés érkezett, amelyekkel az iskola korábbi igazgatója is foglalkozott. Az intézményvezető elismerte, a szülők rendszeresen arról számolnak be az iskola vezetőségének és tanárainak, hogy a pedagógus megalázóan bánik a diákokkal, követelményeit tekintve maximalista, tanítványait beskatulyázza. Az ismétlődő panaszok nyomán mindkét igazgató többször is elbeszélgetett a tanárral, aki ígéretet tett arra, hogy megértőbb és türelmesebb lesz a diákokkal, azaz változtat a szülők és a tanulók által sérelmezett bánásmódon. Az ígéretek ellenére a szülői panaszok nem szűntek meg, az igazgató azonban úgy látta, hogy a tanár védett kora miatt nincs helye annak, hogy vele szemben munkajogi lépéseket tegyen.

A közoktatási törvény 19. § (1) bekezdésében foglaltak értelmében a pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti az a jog, hogy a nevelési, illetve pedagógiai program alapján az ismereteket, a tananyagot, a nevelés és tanítás módszereit megválassza, továbbá irányítsa és értékelje a gyermekek, tanulók munkáját, illetőleg minősítse a tanulók teljesítményét. A törvény fenti szakaszának (7) bekezdése értelmében a pedagógus alapvető feladata a rábízott gyermekek, tanulók nevelése, tanítása. Ezzel összefüggésben kötelessége különösen, hogy nevelő és oktató tevékenysége során figyelembe vegye a gyermek, tanuló egyéni képességét, tehetségét, fejlődésének ütemét, szociokulturális helyzetét és fejlettségét, sajátos nevelési igényét, segítse a gyermek, tanuló képességének, tehetségének kibontakozását. Kötelessége továbbá, hogy a gyermekek, tanulók és szülők emberi méltóságát és jogait tiszteletben tartsa. A fentiek szerint a pedagógust széleskörű autonómia illeti meg mind a nevelési, oktatási módszerek megválasztása, mind a tanulók munkájának értékelése és teljesítményük minősítése tekintetében. Ez a tanári autonómia azonban nem korlátlan: határait a közoktatási törvény más rendelkezései, többek között a tanulók jogai, valamint a pedagógusi kötelezettségek jelölik ki. A pedagógus nevelő-ok-

tató munkája során csakis olyan módszereket és eszközöket vehet igénybe, amelyek alkalmazásával nem követ el jogsértést.

Álláspontunk szerint a tanár módszereivel, a diákokkal szemben alkalmazott bánásmódjával megsértette a tanulók emberi méltóságát, személyiségi jogait, s megszegte a fent idézett pedagógusi kötelezettségeket is. A közalkalmazotti törvény 45. § (1) bekezdése értelmében fegyelmi vétséget követ el a közalkalmazott, ha a közalkalmazotti jogviszonyból eredő lényeges kötelezettségét vétkesen megszegi. A közalkalmazotti törvény csak általánosan definiálja a fegyelmi vétség fogalmát, miután a vétséget megvalósító egyes cselekmények teljes körű felsorolása nem lehetséges. Álláspontunk szerint az, hogy a tanár megszegte a fenti pedagógusi kötelezéseit, egyben közalkalmazotti jogviszonyából eredő lényeges kötelezettségének vétkes megszegését is jelentette. A közalkalmazotti törvény fenti szakaszának (2) bekezdése értelmében a fegyelmi vétséget elkövető közalkalmazottal szemben a következő fegyelmi büntetéseket lehet kiszabni: megrovás, az előmeneteli rendszerben történő várakozási idő legfeljebb egy évvel történő meghosszabbítása, a jogszabály alapján adományozott címtől való megfosztás, magasabb vezető, illetve vezető beosztás fegyelmi hatályú visszavonása, valamint elbocsátás. A közalkalmazotti fegyelmi felelősség rendszerének szabályozásával a törvény lehetőséget teremt a munkáltató számára a közalkalmazotti jogviszonyt sértő, vétkes magatartás differenciált szankcionálására. Álláspontunk szerint ebben a helyzetben nem a pedagógus védett kora az egyetlen olyan szempont, amelyet az intézményvezetőnek figyelembe kellett vennie, amennyiben ugyanis a pedagógus nem változtat magatartásán, nyugdíjba vonulásáig még számos esetben megsértheti diákjai jogait. A fegyelmi eljárást megelőzően az igazgatónak – mint az iskolában dolgozó pedagógusok munkáltatójának – utasítási jogából következően természetesen lehetősége van a tanár munkájának irányítására, magatartásának a helyes irányba történő befolyásolására, ezen keresztül pedig az ilyen és ehhez hasonló jogsértések megelőzésére. Az utasítás nemcsak joga, hanem kötelessége is az intézményvezetőnek, hiszen a munkáltató egyben köteles is a munkavégzéshez szükséges iránymutatást megadni. A közoktatási törvény 54. § (1) bekezdése értelmében továbbá a közoktatási intézmény vezetője felelős az intézmény szakszerű és törvényes működéséért, gyakorolja a munkáltatói jogokat, és dönt az intézmény működésével kapcsolatban minden olyan ügyben, amelyet jogszabály vagy kollektív szerződés (közalkalmazotti szabályzat) nem utal más hatáskörébe. A nevelési-oktatási intézmény vezetője felel továbbá az intézményben folyó pedagógiai munkáért. Tekintettel azonban arra, hogy munkáltatóként sem az előző, sem a mostani igazgatónak nem sikerült eddig pusztán befolyással, ráhatással a tanár magatartását megfelelően megváltoztatni, megfontolandónak tartottuk annak megvizsgálását, van-e helye a pedagógus ellen fegyelmi eljárás lefolytatásának. Ezért kezdeményezést fogalmaztunk meg az ügyben, amelyet az intézményvezető elfogadott. (K-OJOG-494/2003.)

Egy zeneművészeti szakközépiskola tanulója és annak édesanyja keresték meg hivatalunkat, mivel állításuk szerint az iskolában komoly problémák voltak a nevelés és oktatás színvonalával, a pedagógusok módszereivel kapcsolatban. Az édesanya azt állította, leánya az iskola szaktanárának biztatására felvételizett két alkalommal is az intézménybe, azonban miután elkezdte tanulmányait, a pedagógusok nem foglalkoztak vele megfelelőképpen, s az eredménytelenségek indokaként azt igyekeztek elhíttet-

ni a kislánnyal, hogy tehetségtelen. Az édesanya szerint több alkalommal előfordult, hogy a gyermeket testileg és lelkileg bántalmazták az iskolában, amelynek következtében a kislány pszichológiai majd pszichiátriai kezelésre szorult. A tanuló szerint a főtárgyat oktató szaktanár hibás testtartás miatt az ablakfélfához lökte a fejét, hibás szájtartás miatt hátra vágta, hibás hangszertartás miatt ugrálókötéllel rákötözte a hangszer, hibás lábtartás miatt pedig belerúgott. A tanuló állítása szerint, amikor a tanár hátbavágta őt, a hangszer vérző sebet ejtett az ínyén. A tanár ezzel szemben azt állította, hogy nem bántalmazta a tanulót, azt azonban elismerte, hogy egyik alkalommal a helyes hangszertartás kialakítása érdekében gumikötéllel rákötözte a kislányra a hangszer. A pedagógus megítélése szerint ezzel a módszerrel rövid idő alatt jelentős eredményeket lehetett elérni a tanulónál. Álláspontunk szerint a panaszosok és az iskola között kialakult konfliktus egyik fő oka az volt, hogy a tanuló zenei tehetségét az érintettek eltérő módon ítélték meg. Mivel ez olyan kérdés, amelynek eldöntése szakmai feladat, ezen problémával kapcsolatban nem állt módunkban állást foglalni. Nem állt továbbá módunkban állást foglalni a hangszer oktatásának módszertani kérdéseivel kapcsolatban sem egészen addig a határig, amíg a tanuló emberi méltóságát, személyiségi jogait a tanítás során a tanár tiszteletben tartja. Az a módszer, hogy a tanár a tanuló testéhez gumikötéllel hozzákötözi a hangszer annak érdekében, hogy a helyes hangszertartást kialakítsa, álláspontunk szerint még akkor sem alkalmazható, ha segítségével rövid idő alatt jelentős eredményeket lehet elérni. Ez a megoldás, amely a panaszosok által rendkívül megalázónak tartott szituációt eredményezte, alkalmas volt arra, hogy sértse a tanuló emberi méltóságához való jogát. A fentiek alapján megállapítottuk, hogy a tanár az általa alkalmazott oktatási módszerrel, amely szerint a helyes testtartás kialakítása érdekében a tanuló testéhez gumikötéllel hozzákötözte a hangszer, megsértette a tanulónak a közoktatási törvény 10. § (2) bekezdésében foglalt jogait. A fentiek nyomán azzal a kezdeményezéssel fordultunk a zeneművészeti szakközépiskola igazgatójához, hogy az iskolában a jövőben a pedagógusok csak olyan oktatási módszereket alkalmazzanak, amely nem sérti a tanulók emberi méltóságát, személyiségi jogait. (K-OJOG-897/2003.)

Hivatalunkat a tanulók személyiségi jogaival, emberi méltóságával kapcsolatban tájékoztatást kérve is többen megkeresték levélben, telefonon és személyesen egyaránt. A fentieknek megfelelően tájékoztattuk a hozzánk fordulókat a tanulók közoktatási törvényben biztosított jogairól, a jogérvényesítés lehetőségeiről.

Egy diák kereste meg hivatalunkat azzal a problémával, hogy mit lehet tenni akkor, ha egy tanár a tanuló személyiségi jogait figyelmen kívül hagyva az egész osztály előtt megalázza és megfenyegeti, hogy megbuktatja. A tanuló számára elküldtük a kérdéssel kapcsolatos állásfoglalásunkat. (K-OJOG-306/2003.)

Egy diákönkormányzat vezetője fordult hozzánk azzal a kérdéssel, hogy mit tehetnek abban az esetben, ha az iskola egyik pedagógusa rendszeresen sértegeti és megalázza a tanulókat. A fentiekben foglaltaknak megfelelően tájékoztattuk a diákönkormányzat vezetőjét. (K-OJOG-277/2003.)

Az elmúlt évben olyan beadvány is érkezett hozzánk, amelyben bántalmazás miatt vizsgálatunkat kérték, azonban vizsgálatot nem tudtunk indítani az ügyben.

Egy nagymama kérte segítségünket az alábbi problémával kapcsolatban. Unokáját az iskolában bántalmazta egyik osztálytársának édesanyja, mivel a tanulók között kialakult konfliktusban így próbálta megvédeni gyermekét. Mivel a bántalmazott gyermek szülei nem tettek feljelentést, és az intézményvezető eljárását sem kezdeményezték, a nagyszülő úgy érezte, hogy büntetlenül maradt egy olyan cselekmény, amelynek nem lett volna szabad megtörténnie az iskolában. A nagymamát az ügyben tájékoztattuk a következőkről. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény 86. § (1) bekezdése szerint a szülői felügyeletet gyakorló szülő joga és kötelessége, hogy kiskorú gyermekét mind személyi, mind vagyoni ügyeiben képviselje. A szülő joga és kötelessége tehát, hogy amennyiben úgy érzi, hogy gyermeke érdeke megkívánja, eljárást indítson jogainak védelme érdekében. A szülők lehetőségeiket mérlegelve úgy döntöttek, hogy a bántalmazás ügyében sem az intézményvezetőnek címzett panaszt, sem feljelentést nem tesznek. E szülői döntést a büntető hatóságok és hivatalunk is tiszteletben tartotta. A rendeletünk szerint akkor van lehetőségünk vizsgálatot indítani, ha a panasz a jogsérelemben érintettől, vagy – ha a jogsérelemben érintett nem cselekvőképes korú – törvényes képviselőjétől érkezik. A nagyszülő beadványára, amennyiben nem ő a törvényes képviselő, nem áll módunkban eljárást indítani. Mindezek mellett megértettük a nagyszülő aggodalmát, de bízunk abban, hogy a szülők teljes belátással bírnak a helyzet megítélésére, és a gyermek testi épségét fenyegető veszély oka – a szülők között történt megbeszélés után – már nem állt fenn. (K-OJOG-519/2003.)

Az elmúlt évben sajnálatos módon többször kellett foglalkoznunk a tanuló- és gyermekbalesetek kérdésével, ezért szükségesnek tartjuk ismertetni a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket. A közoktatási törvény 10. § (1) bekezdésének értelmében a gyermeknek, a tanulónak joga, hogy nevelési, illetőleg nevelési-oktatási intézményben biztonságban és egészséges környezetben neveljék és oktassák, óvodai életrendjét, iskolai tanulmányi rendjét pihenőidő, szabadidő, testmozgás beépítésével, sportolási, étkezési lehetőség biztosításával életkorának és fejlettségének megfelelően alakítsák ki. A pedagógusok és az intézmény oldalán ez a tanulói jog számos kötelezettséget teremt. A közoktatási törvény 19. § (7) bekezdés a) pontja szerint a pedagógus kötelessége, hogy nevelő és oktató tevékenysége keretében gondoskodjon a gyermek, tanuló testi épségének megóvásáról, erkölcsi védelméről. A fenti bekezdés c) pontja szerint a pedagógus kötelessége továbbá, hogy a gyermekek, tanulók részére az egészségük, testi épségük megőrzéséhez szükséges ismereteket átadja, és ezek elsajátításáról meggyőződjön; ha észleli, hogy a gyermek, illetve a tanuló balesetet

szenved, vagy ennek veszélye fennáll, a szükséges intézkedéseket megtegye. A törvény 41. § (5) bekezdése értelmében a nevelési-oktatási intézménynek gondoskodnia kell a rábízott gyermekek, tanulók felügyeletéről, a nevelés és oktatás egészséges és biztonságos feltételeinek megteremtéséről, a tanuló- és gyermekbaleseteket előidéző okok feltárásáról és megszüntetéséről, továbbá a gyermekek, tanulók rendszeres egészségügyi vizsgálatának megszervezéséről. A törvény az értelmező rendelkezések között definiálja a felügyelet fogalmát. Eszerint a felügyelet: a gyermek, tanuló testi épségének megóvásáról és erkölcsi védelméről történő gondoskodás, a nevelési-oktatási intézménybe történő belépéstől a nevelési-oktatási intézmény jogszerű elhagyásáig terjedő időben, továbbá a nevelési, illetve a pedagógiai program részeként tartott kötelező, a nevelési-oktatási intézményen kívül tartott foglalkozások, programok ideje alatt. Az értelmező rendelkezések között a tanuló- és gyermekbaleset a következőképpen kerül meghatározásra: minden olyan baleset, amely a gyermeket, a tanulót az alatt az idő alatt, illetőleg tevékenység során éri, amikor a nevelési-oktatási intézmény felügyelete alatt áll, ide nem értve a gyakorlati képzés során bekövetkezett balesetet. A közoktatási törvény 40. § (5) bekezdése értelmében a nevelési-oktatási intézmény – a jogszabályban meghatározottak szerint – kivizsgálja és nyilvántartja a tanuló- és gyermekbaleseteket, teljesíti az előírt bejelentési kötelezettséget, és a balesetről készített jegyzőkönyvet megküldi a fenntartónak, helyi önkormányzati nevelési-oktatási intézmény esetén a fenntartó önkormányzat jegyzőjének, főjegyzőjének. A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 6/A. § (1) bekezdése szerint a gyermekekkel és a tanulókkal az egészségük és testi épségük védelmére vonatkozó előírásokat, a foglalkozásokkal együttjáró veszélyforrásokat, a tilos és az elvárható magatartásformát az óvodai nevelési év, illetőleg a szorgalmi idő megkezdésekor, valamint szükség szerint (az óvodai, tanórai, kollégiumi foglalkozás, kirándulás stb. során) életkoruknak és fejlettségi szintjüknek megfelelően ismertetni kell. Az ismertetés tényét és tartalmát dokumentálni kell. A rendelet 6/A. § (2) bekezdése értelmében az óvoda, iskola, kollégium házirendjében kell meghatározni azokat a védő, óvó előírásokat, amelyeket a gyermekeknek, tanulóknak az óvodában, iskolában, kollégiumban való tartózkodás során meg kell tartaniuk. A 6/A. § (3) bekezdés szerint az óvoda, iskola, kollégium szervezeti és működési szabályzatában kell meghatározni a nevelési-oktatási intézmény vezetőinek, pedagógusainak, valamint más alkalmazottainak feladatait a tanuló- és gyermekbalesetek megelőzésében és a baleset esetén (intézményi védő, óvó előírások).

A tanuló- és gyermekbalesetekkel kapcsolatos beadványokban a szülők leggyakrabban arról érdeklődnek, hogy ki tehető felelőssé a balesetért, valamint arról, hogy a pedagógusoknak milyen konkrét feladatai vannak baleset esetén.

Egy szülő azért fordult hozzánk, mert gyermekét egyik társa testnevelés órán szemén találta egy gumilabdával, amelynek következtében a tanuló súlyosan megsérült. Kérdései alapján tájékoztattuk a szülőt arról, hogy a tanuló- és gyermekbalesetekre vonatkozó előírásokat a jogszabályok hogyan rendezik. Minden további rendelkezést – így többek között a pedagógusok balesettel kapcsolatos konkrét feladatait – az intézmények helyi szabályzataiban kell rögzíteni. Ezért azt javasoltuk a szülőnek, hogy tanulmányozza át, miként rendelkezik kérdéseivel összefüggésben az iskola házirendje, illetőleg szervezeti és működési szabályzata. Tájékoztattuk arról, hogy amennyiben a fenti jogszabályi rendelkezések, továbbá az intézményi helyi szabályzatok vonatkozó előírásainak ismeretében úgy ítéli meg, hogy gyermeke oktatási jogai sérültek, az ügyben kérheti hivatalunk vizsgálatát. (K-OJOG-746/2003)

A tanulók egészségét és biztonságát minden azt veszélyeztető tényezővel szemben védelemben kell részesíteni. Ennek keretében a pedagógusok kötelessége a jogsérelmek, balesetek megelőzése, és minden olyan veszélyforrás időben való felismerése, amely a tanulók egészségének, testi épségének sérelmét eredményezheti.

Egy szülő azért fordult hozzánk, mert gyermeke az iskolában tanítási időben rosszul érezte magát, és engedélyt kért osztályfőnökétől, hogy orvoshoz mehessen. Az osztályfőnök azonban nem engedte el az iskolából, ezért a gyermek csak később, egy másik tanár engedélyével ment el orvoshoz. A rendelési időnek azonban ekkor már vége volt, így a tanuló hazament. A szülő sérelmezte, hogy a pedagógus nem engedte el a gyermeket orvoshoz. Az intézményvezető nyilatkozatában azt állította, hogy az osztályfőnök valóban nem engedte el a tanulót orvoshoz. Eljárásunk során vizsgáltuk, hogy a pedagógus hozhatott-e jogszerűen ilyen tartalmú döntést. A közoktatási törvény 121. § (1) bekezdés 11. pontja szerint a pedagógust terhelő felügyeleti kötelezettség magában foglalja a tanuló testi épségének megóvásáról való gondoskodást a nevelési-oktatási intézménybe történő belépéstől annak jogszerű elhagyásáig terjedő időben. Ebből következik, hogy a tanuló a tanítási időben csak a pedagógus tudtával hagyhatja el jogszerűen az intézményt, és kizárólag akkor, ha a felügyelete távolléte alatt is biztosított. A pedagógus felügyeleti kötelezettsége teljesítése során mérlegeli, hogy az adott helyzetben milyen intézkedést tart a legcélszerűbbnek, és belső meggyőződése alapján hozza meg döntését. Döntése magában foglalja a következményekért való – adott esetben büntetőjogi – felelősséget is. Álláspontunk szerint tehát hozható jogszerűen olyan döntés, hogy a tanuló nem mehet el orvosi vizsgálatra. Másrésztől ez azt is jelenti, hogy amennyiben a későbbiek során bebizonyosodik, hogy az azonnali orvosi vizsgálat elmaradása a gyermek egészségi állapotának romlását okozta, a pedagógus felelőssége vonásának lehet he-

lye. A fentiek alapján a kérdéssel összefüggésben nem állapítottuk meg az oktatási jogok sérelmét. (K-OJOG-427/2003.)

A tanulók egészségével, testi épségével kapcsolatban felmerült az a probléma is, hogy az iskola mire kötelezheti diákjait.

Egy édesapa azzal a panasszal fordult hivatalunkhoz, hogy az iskola több felső tagozatos osztályának fiú tanulói tanítási időben havat voltak kénytelenek lapátolni. A szülő szerint az érintett tanulók között több beteges, asztmával küzdő diák volt. Az intézményvezető azt állította, hogy a kérdéses időszakban az általános iskola épületében építkezés zajlott, ezért a tornatermet a tanulók nem tudták használni, így a pedagógusok a testnevelés órákat a szabadban tartották. Az igazgató arról is tájékoztatott, hogy a testnevelő tanár a rendkívüli hóhelyzetre való tekintettel döntött úgy, hogy a szabadban végzendő testmozgás részeként kéri fel a tanulókat hólapátolásra. Elmondása szerint a pedagógus balesetvédelmi tájékoztatást tartott a diákoknak a hólapát használatáról, majd a tanulók nagy lelkesedéssel, a kevés lapátra való tekintettel rövid ideig, felváltva végezték a tevékenységet. Az intézményvezető szerint a hólapátolás nem volt kötelező, aki nem óhajtott részt venni benne, az társaival csúszkált, hógolyózott, semmiféle büntetést nem kapott. Az igazgató nyilatkozatában azt is kiemelte, hogy a panaszos gyermeke testnevelés tantárgyból nem volt felmentve, így nem igényelt különleges bánásmódot. Eljárásunk során megállapítottuk, hogy mivel a testnevelő tanár kellő mérlegelés, és a balesetvédelmi tudnivalók átadása után, az egyébként is szabad levegőn tartott foglalkozás részeként kérte diákjai segítségét a hólapátolásban, az érintett tanulók oktatási jogainak sérelme nem mutatható ki. Felhívtuk azonban az intézményvezető figyelmét arra, hogy egy oktatási intézmény hierarchikus viszonyrendszerében az önkéntesség egy feladat elvégzése során nem állapítható meg egyértelműen. Előfordulhatnak ugyan is olyan esetek, amikor a tanuló látszólag önkéntesen jelentkezik egy feladat elvégzésére, valójában ugyanakkor – alaposan vagy alaptalanul – azért vállalja a feladat elvégzését, mert attól tart, ellenkező esetben hátrány érne, nemleges válaszáért büntetést kapna. Emiatt feltétlenül szükséges, hogy ilyen esetekben a tanulóknak valóban legyen választási lehetőségük, és a segítséget kérő pedagógus tegye nyilvánvalóvá, hogy a feladat elvégzése nem kötelező. Ugyanakkor a 2003. évi LXI. törvénnyel módosított közoktatási törvény 12. § (1) bekezdése egy új, c) ponttal bővült, miszerint a tanulóknak kötelessége, hogy életkorához és fejlettségéhez, továbbá iskolai és kollégiumi elfoglaltságához igazodva, pedagógus felügyelete, szükség esetén irányítása mellett – a házirendben meghatározottak szerint – közreműködjön saját környezetének és az általa alkalmazott eszközöknek a rendben tartásában. Figyelemmel tehát az önkéntesen vállalható feladatokkal kapcsolatban esetenként felmerülő visszaosságokra, célszerű az intézményi házirendben szabályozni azt, hogy az iskolai környezet rendben tartása pontosan milyen körülmények között várható el a tanulóktól. (K-OJOG-189/2003.)

Egy édesapa az alábbi problémával kereste meg hivatalunkat. Nyolc éves kislányának kötelező jelleggel erdei iskolába kellett mennie, ahol szintén kötelezően kerékpáros

kirándulást terveztek. A szülő aggódott, mivel gyermeke nem tudott kerékpározni, és attól félt, hogy balesetet fog szenvedni. A szülő arról érdeklődött, hogy a kerékpározást valóban teheti-e a tanár kötelezővé, illetve ilyen esetben kell-e az iskolának a szülőtől hozzájárulást kérni. A szülő a fentiekben ismertetett testi épséggel, egészséggel, továbbá a felügyelettel kapcsolatos jogszabályi rendelkezések mellett tájékoztattuk arról is, hogy a Magyar Köztársaságban alkotmányos alapjog a tanítás szabadsága, amely a pedagógus számára többek között magában foglalja a tananyagnak, a nevelés és tanítás módszereinek szabad megválasztásához való jogot. Ennek keretében a pedagógus dönthet arról is, hogy a diákok számára kötelezővé tett erdei iskolában részükre milyen programokat szervez. E jogot azonban csak mások jogainak sérelme nélkül, a jogszabály által meghatározott keretek között, a pedagógiai program alapján lehet gyakorolni. Álláspontunk szerint önmagában az, hogy az erdei iskolában a pedagógus kerékpáros kirándulásra viszi a tanulókat, nem okoz jogsérelmet. Amennyiben azonban a kirándulás során olyan helyzet áll elő, amelyben veszélybe kerül a tanulók testi épsége, sérül biztonságos és egészséges környezethez való joguk, a pedagógus pedig elmarasztalható döntéséért. (K-OJOG-389/2003.)

Nemcsak a tanulók és a szülők, hanem a pedagógusok számára is fontos kérdés, hogy viselhetnek-e ékszer a diákok az iskolában.

Egy testnevelő tanár arról érdeklődött, hogy balesetveszélyre való hivatkozással kitilthatja-e a testnevelés óráról mindenfajta ékszer viselését. Érdeklődött továbbá arról, hogy a fenti tiltással egyet nem értő szülők felülbírálhatják-e a döntését oly módon, hogy átvállalják a felelősséget a tanítási órákon bekövetkező esetleges balesetekért. Tájékoztattuk a pedagógust, hogy a közoktatási törvény 10. § (3) bekezdés e) pontja értelmében a tanuló jogainak gyakorlása során nem veszélyeztetheti a saját és társai, valamint a nevelési-oktatási intézmény alkalmazottai egészségét, testi épségét. A közoktatási törvény 40. § (7) bekezdése értelmében az iskola házirendje alapítja meg a jogszabályban meghatározott tanulói jogok és köteleességek gyakorlásával, az iskolai tanulói munkarenddel, a tanórai és tanórán kívüli foglalkozások rendjével, az iskola helyiségei és az iskolához tartozó területek használatával kapcsolatos szabályokat. E törvényi rendelkezések alapján tehát az intézmény házirendjében megtilthatja, hogy a tanulók bizonyos balesetveszélyes tárgyakat bevigyenek az iskolába, illetőleg a tanítási órákra. Annak megítélése azonban, hogy mely tárgyak minősülhetnek ilyenek, egyedi mérlegelést igényel. Annyi biztosan megállapítható, hogy minden ékszer generális kitiltása aggályos, hiszen nem állítható, hogy minden egyes ékszer komoly veszélyt jelentene a tanulók és dolgozók testi épségére. A balesetekért való felelősséggel kapcsolatban tájékoztattuk a tanárt arról, hogy milyen kötelezettségei vannak a pedagógusnak a tanulók biztonságának, testi épségének megóvásával összefüggésben. Álláspontunk szerint, amennyiben a pedagógus olyan körülmények között szándékozik megtartani az óráját, amely veszélyezteti a tanuló testi épségét, sérül a tanuló biztonságos és egészséges környezethez való joga. A pedagógus pedig elmarasztalható lesz ezzel összefüggésben hozott döntéséért. Nincs tehát arra lehetőség, hogy a szülők átvállalják a tanulók testi épségéért, egészségéért való felelősséget a pedagógustól. (K-OJOG-93/2003.)

A személyes adatok kezelése a közoktatási intézményekben különösen érzékeny kérdéseket vet fel. Az iskolák ugyanis csak akkor végezhetnek személyes adatokkal bármiféle műveletet, ha őket erre törvény kifejezetten feljogosítja, vagy pedig akkor, hogyha az érintettek (tanulók, pedagógusok, vagyis mindazok, akiknek a személyes adatairól szó van) ehhez hozzájárulásukat adják. Az adatkezeléshez adott hozzájárulás viszont csak akkor ad megfelelő jogalapot az adatkezeléshez, ha az az érintett akaratának önkéntes, határozott és tájékozott kinyilvánítása. Csak abban az esetben tekinthető önkéntesnek, ha a tanulók biztosak lehetnek abban, hogy az adatkezeléshez való hozzájárulás megtagadása esetén nem érheti őket hátrány. Ha a tanulók tarthatnak az iskola rájuk nézve hátrányos intézkedésétől, akkor a hozzájárulás nem tekinthető önkéntesnek. Az iskolában egyrészt az iskola vezetésének és pedagógusainak, másrészt pedig tanulóinak pozíciója nem egyenlő, a tanulók az iskolai nevelés és oktatás számos területén az iskolai vezetéstől és a pedagógusoktól függőségi viszonyban vannak. E viszony jellege miatt a tanulók alappal tarthatnak attól, hogy a hozzájárulás megtagadása esetén az iskolai élet valamely területén – akár a hozzájárulás megtagadásával nem kifejezett, illetve nem közvetlen összefüggésben – hátrány érheti őket. Ilyen körülmények között az adatkezeléshez való hozzájárulás önkéntessége kizárt, vagyis a tanulók, illetve törvényes képviselőik nem képesek az adatkezeléshez megfelelő jogalapot nyújtó, önkéntes, határozott és tájékozott hozzájárulás megadására. Ezzel az információs önrendelkezési jog lényege, az adatkezeléshez szükséges önkéntes hozzájárulás megadhatósága kérdőjeleződik meg.

A személyes adatok védelméhez való jogot érintő beadványok egy része az adatok eredeti céltól eltérő felhasználását sérelmezte. A közoktatási intézmények törvény alapján kezelhetnek bizonyos adatokat, ezeket azonban nem használhatják fel bármire, kizárólag a törvényben megjelölt célokra.

A „Ifjúsági Szavazás 2003” című program terve szerint 2003. április 9-én 14-18 év közötti középiskolások egy országos népszavazáshoz hasonló szavazáson nyilváníthattak volna véleményt az Európai Unióhoz való csatlakozás kérdésében. Az oktatási miniszter a szavazást aggályosnak tartotta. Az aggályok kivizsgálására indított vizsgálat során kiderült, hogy a program során a 14-18 éves korosztály eléréséhez a középiskolák hálózatát kívánták felhasználni. A programban való részvétellel az intézmények, illetve azok vezetői jelentkezhettek volna, a szavazásra az iskolákban került volna sor, a szervezésben és lebonyolításban tanulók és pedagógusok közreműködésére is számítottak. A szavazáshoz az iskolában rendelkezésre álló osztálynévsorok felhasználásával készítették volna el a szavazásra jogosult tanulók listáját. Az osztálynévsorok azonban olyan adatokat tartalmaznak, amelyek az adatvédelmi tör-

vény szerint a tanuló személyes adatai, amelyek csak törvényi felhatalmazás vagy az érintett hozzájárulása alapján kezelhetők. Az iskolában ugyanakkor a közoktatási törvény 2. számú melléklete alapján kezelhetőek, nyilvántarthatóak a tanulók törvényben meghatározott személyes adatai, így nevük és születési idejük is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az adatokat bármire fel lehet használni. A személyes adatokat csak célhoz kötötten lehet kezelni, az intézmény, annak vezetője és pedagógusai azokat csak a közoktatási törvényben meghatározott feladataik ellátása céljából, az ahhoz szükséges mértékben használhatják fel. Ennek megfelelően az osztálynévsorokat a szavazás lebonyolításához a törvény alapján felhasználni nem lehet. A szavazás lebonyolítása során mind a tanulók neve, mind pedig a szavazásban való részvételre vonatkozó adat törvényi felhatalmazás hiányában csak a tanulók (törvényes képviselőik) külön-külön megadott hozzájárulása alapján lenne kezelhető. Az egyes diákok (törvényes képviselőik) hozzájárulásának beszerzése nyilvánvaló gyakorlati nehézségeket gördít az ilyen és hasonló programok lebonyolításának útjába, ám a hozzájárulás tekintetében felmerülnek további jogi aggályok is. Az adatanyag adatkezeléshez való hozzájárulásának érvényességi feltétele az önkéntesség, ami azonban az iskola világában a már említett függőségi viszonyok miatt különösen érzékeny kérdés. A vizsgált programban való részvétel előfeltétele, hogy arra az iskola jelentkezett, tehát már kifejezte szándékát, állást foglalt a szavazásban való részvétel mellett. Erre tekintettel, a függőségi viszonyok között a hozzájárulás önkéntessége megkérdőjeleződik, ez pedig az adatkezelés jogalapjának érvényességét kizárhatja. Vizsgálatunk megállapításai nyomán olyan döntés született, amely alapján az iskolákban nem került sor a szavazásra. (K-OJOG-90/2003.)

A beadványok, illetve a hivatalhoz érkező írásbeli és szóbeli kérdések egy másik része a személyes adatok kötelező kinyilvánítását sérelmezte. Vannak olyan adatok, amelyeket a tanulók (illetve szüleik) kötelesek az iskolával közölni, ezeket a közoktatási törvény sorolja fel. Amelyek viszont nem tartoznak ebbe a körbe, azok csak akkor vehetőek fel, ha az érintettek önként adják át őket.

Egy iskolában végzett szociometriai felmérésekkel kapcsolatban egy szülő arról számolt be, hogy gyermeke osztályában egy osztályfőnöki órán a tanulónak – nevük megjelölése mellett – a következő kérdésekre kellett írásban választ adniuk három-három nevet rangsorolva: „Kit szeretsz a legjobban az osztályodból?”; „Kit szeretsz legkevésbé?”; „Kiben bízol meg a legjobban?”; „Kiben bízol meg a legkevésbé?”. A kérdésekre való válaszadás mindenki számára kötelező volt. A vizsgálat során az igazgatótól megtudtuk, hogy az adatgyűjtésre szociometriai felmérés céljából került sor, és a feladat a tanulók számára kötelező feladatként jelent meg. A felmérés során keletkezett dokumentumokat zárt szekrényben tárolta az osztályfőnök. Az adatokat nem továbbították senkinek, a dokumentumokat a szociogram elkészülte után aprítással megsemmisítették, a szociogramban pedig már kódolt adatok szerepeltek. A rendelkezésünkre álló információk alapján felhívtuk az igazgató figyelmét arra, hogy az adatvédelmi törvény rendelkezéseit a nevelési-oktatási intézményekben is be kell tartani. A szociometriai felmérés során kért adatok kezelésére sem a közoktatási törvény, sem más jogszabály nem ad felhatalmazást az iskola, illetve a pedagógusok szá-

mára. Az adatkezeléshez a tanulók, illetve szülei (törvényes képviselőik) sem járultak hozzá, és a felmérésben való részvétel sem tekinthető hozzájárulásnak, hiszen az a körülményeiből adódóan a tanulók számára kötelező adatszolgáltatásként jelent meg. Fel kellett hívni az igazgató figyelmét arra is, hogy az adatkezeléshez való hozzájárulást nem pótolhatja az iskolába való, a szabad iskolaválasztás jogán alapuló beíratás ténye és ezáltal az iskola programjának, módszereinek elfogadása sem. Mivel a szociometriai felmérés során a tanulók személyes adatainak kezelésére jogellenesen került sor, és az adatokat azóta törölték, azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézményvezetőhöz, hogy a jövőben fordítsanak különös figyelmet a tanulók személyes adatok védelméhez fűződő jogának tiszteletben tartására. Kezdeményezésünket az intézményvezető elfogadta. (K-OJOG-78/2003.)

Az intézmények számára gyakran nehézséget okoz annak eldöntése, hogy bizonyos személyes adatokat harmadik személyeknek – akár az intézményen belül, akár azon kívül – hozzáférhetővé tehetnek-e, vagyis továbbíthatják-e azokat.

Egy szakközépiskola igazgató-helyettese kereste meg hivatalunkat azzal a kérdéssel, hogy egy iskola a fegyelmi tárgyaláson hozott döntését köteles-e megküldeni a kollégiumnak abban az esetben, ha a fegyelmi vétséget elkövető diák kollégista, annak érdekében, hogy ugyanazon cselekménye miatt ott is felelősségre lehessen vonni. A közoktatási törvény 76. § (8) bekezdése szerint a tanulóval szemben ugyanazért a kötelességszegésért csak egy fegyelmi büntetés állapítható meg. Ha a kötelességszegés miatt az iskolában és a kollégiumban is helye lenne fegyelmi büntetés megállapításának – a nevelési-oktatási intézmények eltérő megállapodásának hiányában – a fegyelmi büntetést abban a nevelési-oktatási intézményben lehet megállapítani, amelyikben az eljárás előbb indult. Tájékoztatási kötelezettséget azonban még ez a rendelkezés sem ír elő az iskola számára. Az iskola fegyelmi határozata személyes adatokat tartalmaz, amelyeket csak akkor szabad továbbítani, ha ahhoz az érintett hozzájárul, vagy azt törvény elrendeli. Tekintettel arra, hogy az oktatással kapcsolatos jogszabályok nem rendelkeznek az iskola fegyelmi döntésével kapcsolatban tájékoztatási kötelezettségről a kollégium felé, a személyes adatok védelméhez fűződő jog érvényesülését kell szem előtt tartani, ennek megfelelően az adatokat továbbítani nem szabad. (K-OJOG-177/2003.)

Beadványában egy szülő azt sérelmezte, hogy egy gimnáziumban az ifjúságvédelmi felelős által készített beszámoló rontott példányának üres oldalára írtattak dolgozatot a tanulókkal. A beadványozó megküldte az ifjúságvédelmi felelős által készített beszámoló, illetve a tanulóval íratott dolgozat másolatát is. Az igazgatótól megtudtuk, hogy az ifjúságvédelmi felelős beszámolókat hatósági megkeresések esetén, míg feljegyzéseket munkakörében eljárva saját használatára készít. Ez utóbbiakba az ifjúságvédelmi felelősön kívül más nem tekinthet bele. A feljegyzéseket az ifjúságvédelmi felelős addig kezeli, amíg az érintett tanuló az iskolába jár, a rontott, illetve a szükségtelenné vált dokumentumokat pedig megsemmisíti. Az igazgató vizsgálata során azonban felmerült annak lehetősége, hogy a 2001/2002. tanév végén készült ifjúságvédelmi beszámoló rontott példányait va-

lóban nem kezelték kellő körültekintéssel. Az adatvédelmi törvény 10. §-a úgy rendelkezik, hogy az adatkezelő, illetőleg tevékenységi körében az adatfeldolgozó köteles gondoskodni az adatok biztonságáról, köteles továbbá megtenni azokat a technikai és szervezési intézkedéseket és kialakítani azokat az eljárási szabályokat, amelyek az adatvédelmi szabályok érvényre juttatásához szükségesek. Az adatokat védeni kell különösen a jogosulatlan hozzáférés, megváltoztatás, nyilvánosságra hozás vagy törlés, illetőleg sérülés vagy a megsemmisülés ellen. A tanuló személyiségi jogai sérülnek, amennyiben az iskola nem tartja be a személyes adatok védelmére vonatkozó jogszabályi előírásokat. Megállapítottuk, hogy az iskola megsértette a tanulók személyes adatok védelméhez való jogát, mivel az ifjúságvédelmi felelős által készített beszámolók kezelése során azok tartalma jogosulatlan személyek számára hozzáférhetővé vált. Kezdeményeztük ezért, hogy az igazgató munkája során fordítson kiemelt figyelmet az adatvédelmi szabályok betartására és betartatására. Kezdeményezésünket az intézményvezető elfogadta. (K-OJOG-504/2003.)

A személyes adatok mások számára való hozzáférhetővé tételének legsúlyosabb esete az adatok nyilvánosságra hozatala, ekkor ugyanis nem csupán meghatározható személyek, hanem bárki hozzáférést nyer az adatokhoz. Annak eldöntésekor, hogy az adatok nyilvánosságra hozhatók-e, nagy körültekintéssel kell eljárni.

Az Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont főigazgatója keresett meg minket, és kért állásfoglalást az érettségi vizsga eredményét kihirdető értekezlet nyilvánosságával kapcsolatban. Tájékoztattuk, hogy amíg hatályban van az érettségi rendelet azon rendelkezése, miszerint az eredményeket nyilvános értekezleten hirdetik ki, nem jogsértő az eredmények nyilvános kihirdetése. A hatályban lévő jogszabályi rendelkezéseket a jogalanyok és a jogalkalmazók kötelesek követni akkor is, ha azok esetleg magasabb szintű jogi normákkal ellentétben állnak.

Az érettségi vizsga eredménye, az érdemjegyek, az esetleges elmarasztaló határozatok tartalma a vizsgázó személyes adatai, amelyek nem nyilvánosak. Az adatvédelmi törvény 3. § (3) bekezdése szerint azonban törvény közérdekből – az adatok körének kifejezett megjelölésével – elrendelheti a személyes adat nyilvánosságra hozatalát. Minden egyéb esetben a nyilvánosságra hozatalhoz az érintett hozzájárulása szükséges. Az érettségi vizsga eredménye tekintetében a nyilvánosságra hozatal jogalapja önkéntes hozzájárulás értelemszerűen nem lehet, ezért olyan törvényi rendelkezést kell találnunk, amely alapján az eredmények nyilvánosságra hozhatók. A közoktatási törvény 9. § (1) bekezdése szerint a szóbeli vizsgák nyilvánosak. Ez a szabály azonban nem az érettségi eljárás egészére, hanem annak csupán egy részére, a szóbeli vizsgára nézve állapít meg nyilvánosságot. Az eredményhirdető értekezlet – bár a szóbeli vizsgához időben rendszerint közel tartják meg – nem a szó-

beli vizsga része, így annak nyilvánossága e rendelkezésből nem következik. A törvény 2. számú mellékletében leírtak szerint a tanulók tudásának értékelésével kapcsolatos adatok az érintett osztályon és a nevelőtestületen belül, a szülőnek, a vizsgabizottságnak, a gyakorlati képzés szervezőjének, a tanulószervezős kötőjének, illetve, ha az értékelés nem az iskolában történik, az iskolának, iskolaváltás esetén az új iskolának, a szakmai ellenőrzés végzőjének továbbítható. Az adattovábbítás az adatvédelmi törvény 2. § 5-6. pontja annyiban különbözik a nyilvánosságra hozataltól, hogy a lehetséges címzettek köre meghatározott, az adatoknak tehát meghatározott harmadik személyek részére történő nyilvánosságra hozatala valósul meg, míg a nyilvánosságra hozatal bárki számára történő hozzáférhetőséget jelent. A tanuló tudásának értékelésével kapcsolatos adatok tehát e rendelkezések alapján sem nyilvánosságra hozhatók. Az érettségi vizsga eredményének, a vizsgabizottság döntéseinek nyilvános kihirdetését a törvénynél alacsonyabb szintű jogforrás, az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet teszi lehetővé, annak ellenére, hogy az adatvédelmi törvény már hivatkozott 3. § (3) bekezdése szerint ezt nem tehetné, hiszen erre csak törvényi szinten van mód. Az eredmények és a határozatok nyilvános kihirdetése az eljárás jogszerűségének egyik legfontosabb biztosítója, ugyanúgy, mint más, az oktatás szférájától távol eső eljárásokban. A nyilvánosság ugyanis a határozatok kihirdetésekor az ellenőrzés eszköze, a nyilvánosság biztosítja, hogy a hatóság (jelen esetben a vizsgabizottság) tartsa magát a jogszabályi előírásokhoz, hiszen ellenkező esetben számolnia kell a nyilvánosság kritikájával, számonkérésével. Mindezek alapján a jelenlegi szabályozást tartalmilag helyesnek, fenntartandónak tartottuk, azzal, hogy törvényi szinten kell a nyilvánosságot előírni. Ennek módja a közoktatási törvény már hivatkozott 9. § (1) bekezdésének kiegészítése lehetne azzal, hogy a szóbeli vizsga mellett az eredményhirdető értekezlet is nyilvános. (K-OJOG-747/2003.)

Egy pedagógus azt a kérdést tette fel, hogy milyen információ szerepelhet az iskola tanulóiról és tanáiról az iskola mindenki által elérhető honlapján, szerepelhet-e azon a tanárok életkora, szakja, végzettségének helye, esetleges osztályfőnöksége, a tanulók lakcíme, osztálya. Válaszunkban tájékoztattuk a beadványozót, hogy ezeknek az adatoknak egy része a törvény alapján nyilvánosságra hozható az érintettek hozzájárulása nélkül is, többségük azonban nem. A közalkalmazotti törvény 83/B. § (2) bekezdése szerint a közalkalmazotti alapnyilvántartás adatai közül a munkáltató megnevezésére, a közalkalmazott nevére, továbbá a besorolására vonatkozó adatokat a közalkalmazott előzetes tudta és beleegyezése nélkül nyilvánosságra lehet hozni. A közalkalmazott pedagógusok munkáltatója, neve, valamint besorolása tehát automatikusan felkerülhet a weblapra, ám minden egyéb adatuk, továbbá a tanulók összes személyes adata csak az érintett hozzájárulása esetén hozható az internet útján, mindenki számára hozzáférhetően nyilvánosságra. Amennyiben az iskolában nem közalkalmazott pedagógusok (is) tanítanak, természetesen valamennyi adatuk közléséhez hozzájárulásuk szükséges. (K-OJOG-27/2003.)

Az információs önrendelkezési jog egyik legfontosabb garanciája az érintettek tájékoztatáshoz való joga. Eszerint az érintettet kérésére tájékoztatni kell

a kezelt adatairól és az adatkezelés legfontosabb körülményeiről. A beadványok egy része e jog megsértését kifogásolta.

Egy intézményvezető az értékelt dolgozatok megtekintése módjának szabályai felől érdeklődött, ezt ugyanis szerinte kifejezetten egyetlen jogszabály sem határozza meg. Az adatvédelmi törvény szerint azonban személyes adatnak kell tekinteni mindazt, amit a tanuló a dolgozaton közöl, a tudását tükröző, a feltett kérdésekre adott válaszait is. Az tehát, hogy egy megadott kérdésre a tanuló milyen választ adott, az ő személyes adata, amelyre nézve az adatvédelmi szabályok megfelelően irányadóak. Az adatvédelmi törvény 2. § 4. a) pontja alapján az alkalmazott eljárástól függetlenül adatkezelésnek minősül a személyes adatok gyűjtése, felvétele és tárolása, feldolgozása, hasznosítása (ideértve a továbbítást és a nyilvánosságra hozatalt) és törlése. Erre figyelemmel minden olyan természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, aki vagy amely meghatározza a személyes adatok kezelésének célját, meghozza és végrehajtja az ezzel összefüggő döntéseket, vagy a végrehajtás érdekében adatfeldolgozót bízhat meg, az adatvédelmi törvény 2. § 7. a) pontja alapján adatkezelőnek minősül. A dolgozatokban szereplő személyes adatok kezelője a közoktatási intézmény, így az adatkezelőre nézve kötelező törvényi rendelkezéseket be kell tartania. Azt is, amely szerint az érintettet kérésére tájékoztatni kell a kezelt adatairól és az adatkezelés körülményeiről. A tájékoztatáshoz való jog gyakorlásának tipikus módja a törvény alapján az, hogy az érintett levélben kéri az adatkezelőtől a tájékoztatás megadását, aki arra levélben válaszol. A közoktatás szférájában természetesen ez nem feltétlenül így valósul meg. A tájékoztatás a betekintés engedésével is megadható (így történik a dolgozatokban szereplő adatok kezeléséről való tájékoztatás megadása), ilyenkor ugyanis az érintettnek lehetősége van magát az adatkezelést, illetve annak egy részét, a kezelt adatok körét közvetlenül megismerni. Az érintett kifejezett kérésére azonban ilyenkor sem maradhat el az írásbeliség, vagyis az érintettet, ha kéri, olyan helyzetbe kell hozni, hogy írásos dokumentum álljon rendelkezésére az általa feltett kérdésekre a törvény alapján kötelezően megadott válaszokkal együtt. Ha tehát az érintett a kezelt adatok körére kíváncsi, akkor az adatkezelő eleget tesz a tájékoztatási kötelezettségének azzal is, ha betekintést enged az iratokba (a jelen esetben a dolgozatokba), de ha az érintett kéri, legalább másolatot kell arról adnia. Mivel a törvény alapján a tájékoztatást írásban kell megadni, az adatkezelő nem zárkozhat el az írásbeliségtől. Figyelemmel arra, hogy az íráskép is az érintett személyes adata, és az is, hogy a válaszait milyen sorrendben, a lap tetejére, aljára vagy a túlololdalára írta-e – az eredményszámításban mutatkozó számszaki kérdésekben felmerülő viták ugyanis gyakran ezzel kapcsolatosak – a tájékoztatás céljának leginkább a kezelt adatokról készített fénymásolat felel meg.

A tanulók a személyes adataik védelméhez fűződő jogukból eredő tájékoztatáshoz való jogukat nem feltétlenül önmagáért, hanem a dolgozat értékelésével szembeni esetleges kifogásaik előadása, vagy akár a hibákból való okulás eszközeként gyakorolják. Valamely kifogás előterjesztésének elengedhetetlen feltétele, hogy a tanuló ismerje azt a dolgozatot és azt az értékelést, amellyel kapcsolatban a kérelmet elő kívánja terjeszteni. A pedagógusok oktatói autonómiája nem zárja ki azt, hogy más

személy – bárki, a szülő vagy akár egy magántanár – a dolgozatot (vagy annak másolatát) megtekintse, egy esetleges kifogás megírásában a tanulónak segítséget nyújtson. Ehhez is szükséges a dolgozat és az értékelés egy másolati példányának birtoklása. Azonban ilyen cél nélkül is – a fent hivatkozott információs önrendelkezési jog, mint alkotmányos alapjog alapján – az érintettet megilleti az a jog, hogy személyes adatairól tájékoztatást kapjon, függetlenül attól, hogy ezzel van-e valamilyen további célja, vagy nincs. Mindezek alapján javasoltuk, hogy a kérdésben olyan szabályozást alakítsanak ki, amely főszabály szerint a dolgozat megtekintését teszi lehetővé a tanulók számára, és kivételesen, ha a tanuló ragaszkodik hozzá, lehessen másolatot is készíteni a dolgozatról. Ezzel elkerülhető a dolgozatok eredeti példányának az intézmény birtokából való kikerülése, eltűnése, ugyanakkor a tanulók jogai sem szenvednek csorbát. (K-OJOG-859/2003.)

A pedagógusok titoktartási kötelezettségével kapcsolatban számos esetben tettek fel kérdéseket telefonon és írásban is a tanulók, a szülők és maguk a pedagógusok. A közoktatási törvény erre vonatkozó, nehezen érthető és ellentmondásoktól sem mentes rendelkezéseit értelmezve adtunk választ az érdeklődőknek. Meggyőződésünk szerint a pedagógus titoktartási kötelezettsége jogintézményének helye van a jogrendszerben, igaz, a hatályos megoldáshoz képest eltérő céllal. A hivatásánál fogva fennálló titoktartási kötelezettségnek elsősorban a hatóságok és bíróságok előtti vallomástételi akadályként kell funkcionálnia, a pedagógus titoktartását is ekként kellene elsősorban meghatározni. Jogszabályszerkesztési szempontból pedig abszurd, hogy kötelezettséget meghatározó normatív tartalmú szöveg a törvény mellékletében került elhelyezésre. A titoktartási kötelezettséget a jogalkotó akkor szabályozná helyesen, ha a közoktatási törvénynek a pedagógus jogait és kötelezettségeit szabályozó fejezetében a kötelezettségek példálózó felsorolásában kapna helyet a titoktartási kötelezettség, olyan megfogalmazásban, miszerint a pedagógus a tanuló és a gyermek adatai tekintetében titoktartásra kötelezett, ezen információk tekintetében a tanúvallomást és más, a bíróságok és hatóságok részéről érkező megkeresések teljesítését – a törvényben kifejezetten, adatfajta és adattovábbítási cél tekintetében is meghatározott adattovábbítási kötelezettség kivételével – megtagadhatja. 2003. év végén megindult e szabályok módosításának előkészítése, ennek során lehetőségünk nyílt arra, hogy a fentiekben ismertetett álláspontunkat kifejezzük.

AZ OKTATÁSSAL KÖZVETLENÜL ÖSSZEFÜGGŐ JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A tanszabadságból eredő jogok

Az Alkotmány 70/F. és 70/G. §-a kimondja, hogy a Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot. Ezt a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg. A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

A tanszabadság egyik elsődleges megvalósulási formáját jelenti a szabad iskolaválasztás jogának garantálása a közoktatási törvényben. Eszerint a szülő az általa választott bármely – a Magyar Köztársaság területén lévő – oktatási intézménybe beadhatja gyermeke felvételi kérelmét. A közoktatási törvény 66. § (1) bekezdése alapján az intézmény vezetője dönt arról, hogy mely jelentkezőket veszi fel az intézménybe. Az iskolaigazgató a felvételtől való döntése során a jogszabály figyelembe vételével jár el. A 42. § (1) bekezdése szerint az iskola a felvétel feltételeként meghatározhat ugyan követelményeket, ezek azonban csak tanulmányi és csoportszervezési követelmények lehetnek.

Az elmúlt évben két olyan ügyünk is volt, amelyben a szabad iskolaválasztáshoz való jog érvényesülését az eddigiektől teljesen eltérő szempontból, súlyos betegségben szenvedő tanulókat érintő iskolai döntésekkel kapcsolatban vizsgáltuk meg.

Egy szülő a következő panasszal fordult hivatalunkhoz. Gyermeke egy műszaki szakközépiskolába jelentkezett, ahová felvételt nyert. A felvételtől az iskola igazgatója írásban tájékoztatta a szülőket, akik ezt követően személyes meghallgatást kértek az iskolától. A személyes meghallgatáson tájékoztatták az igazgatóhelyettest arról, hogy gyermekük HIV pozitív. Amikor az iskola igazgatója erről tudomást szerzett, behívta a szülőket, és közölte velük, hogy az adott helyzetben az iskola nem tudja felvenni a tanulót. Döntését azzal indokolta, hogy a gyermek betegsége komoly veszélyt jelent az intézmény többi tanulója és a dolgozóira. Az igazgató szerint ha kiderül, hogy HIV pozitív tanulót vettek fel, a szülők el fogják vinni gyermekeiket, és ezért akár az iskola bezárásával is számolniuk kell. A szülő ezután panasszal fordult az intézmény fenntartójához, illetőleg kérte az igazgatót, hogy elutasító döntéséről írásban tájékoztassa őket. Az intézményvezető tájékoztatta a családot álláspontjáról, és ezzel egy időben hivatalunkat is megkereste segítségün-

ket kérve a probléma jogi megítélésével kapcsolatban. Az igazgató arról is tájékoztatta a szülőket, hogy állásfoglalásunk megérkezéséig gyermekük beiratkozását semmilyen körülmények között nem látja megvalósíthatónak. Tekintettel a probléma fokozott érzékenységre és az ügy sürgősségére, a tényállás tisztázása érdekében személyes egyeztetés megszervezését láttuk indokoltnak, amelynek során a szülői panaszban foglaltak megerősítést nyertek. A személyes egyeztetésen a szülő és az intézményvezető mellett jelen volt a tanuló kezelőorvosa, aki osztályvezető főorvosként a téma szakértője. A főorvos álláspontja szerint a gyermek közösségben való tanulásának orvosi akadálya nincs, a fertőzés továbbadásának nincs reális veszélye, ugyanis a beteg vérében a vírusszám olyan alacsony, hogy ezen a szinten gyakorlatilag nem fertőz. Az intézményvezetőt azonban sem a jogi, sem az orvosi érvek nem győzték meg, kitartott azon álláspontja mellett, hogy a tanuló az iskolába nem iratkozhat be. Az intézményvezető továbbá kijelentette, hogy a tanulót csak abban az esetben hajlandó fogadni, ha erre öt bírósági ítélet kötelezi.

Az Alkotmány biztosítja valamennyi alapvető jog, így a művelődéshez való jog diszkriminációmentes érvényesülését. Ezt a közoktatási törvény is megerősíti, amikor a közoktatásra vonatkoztatva kimondja a hátrányos megkülönböztetés tilalmát. A művelődéshez való jognak, a tanulás szabadságának lényegi eleme a szülőt megillető szabad iskolaválasztáshoz való jog. A középiskolák a jogszabályok keretei között, a felvételi eljárás során kiválaszthatják tanulóikat, a kiválasztás során azonban csak tanulmányi követelményeket vehetnek figyelembe, szakképző intézmény esetén pedig a tanulmányi követelmények mellett csakis a jogszabályok által előírt iskolai, szakmai előképzettséget, az életkori feltételeket, illetőleg a pályaalkalmassági, szakmai alkalmassági és egészségügyi követelményeket vizsgálhatják. Amikor a felvevő iskola igazgatója írásba foglalja a felvételtől hozott döntését, ezzel alanyi jogot biztosít a tanuló számára arra, hogy az iskolával tanulói jogviszonyt hozzon létre, vagyis beiratkozzék. Az ügyben a felvételi eljárás során az igazgató úgy döntött, hogy a tanuló felvételt nyert az iskolába, döntését írásba foglalta, s az 15 napon belül jogerőssé vált. A továbbiakban a tanuló illetőleg a szülő döntésén múlik az, hogy a felvételt nyert tanuló beiratkozik-e az iskolába, az igazgató a beiratkozást nem akadályozhatja meg. Az ügyben az intézményvezető a tanuló HIV státuszára való hivatkozással mégsem biztosította a beiratkozást, s ezzel megsértette a szülő és a tanuló szabad iskolaválasztáshoz való jogát, azaz erre a jogra nézve hátrányosan megkülönböztette a tanulót.

A jogszabályok vizsgálata után mérlegelést igényelt az a kérdés, hogy a tanuló HIV fertőzöttsége kockázati tényező-e az iskolában, olyan veszélyt jelent-e az intézmény tanulóira és dolgozóira, amely indokolja az igazgató elutasító döntését. A HIV/AIDS általános kérdéseit szabályozó jogszabályok egyike sem tartalmaz olyan korlátozó előírást, amelyek HIV pozitív tanulókra, illetve az általuk látogatható oktatási intézményekre vonatkoznának. A fertőző betegségek és a járványok megelőzése érdekében szükséges járványügyi intézkedésekről szóló 18/1998. (VI. 3.) NM rendelet pedig mellékletében ki is hangsúlyozza, hogy a HIV pozitív személyeket nem szükséges elkülöníteni, hiszen a HIV fertőzött személlyel történő mindennapi érintkezés nem jelent kockázatot a fertőzés akvirálása (megszerzése) szempontjából. A nevelési-oktatási intézményekben, így az adott műszaki szakközépiskolában sem lehet helye tehát a HIV státusz alapján történő megkülönböztetésnek. A tanu-

ló HIV pozitív státusza az általa választott műszaki szakképzés tekintetében nem eredményez egészségügyi alkalmatlanságot sem. A tanulót tehát nem lehetett volna kizárni az iskolából.

A problémakörre vonatkozó nemzetközi ajánlások és gyakorlat szintén a fentieket támasztják alá. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága 2001/51. számú határozatában leszögezi, hogy „az érvényben lévő emberi jogi elvek tiltják a HIV/AIDS státusz alapján való tényleges vagy feltételezett diszkriminációt”, és kihangsúlyozza, hogy a nemzetközi emberi jogi dokumentumok diszkriminációellenes rendelkezéseiben használt „vagy más státusz” kifejezést kiterjesztőleg kell értelmezni, azaz a HIV státuszra is vonatkoztatni kell. Mind az Egészségügyi Világszervezet (WHO), mind az ENSZ HIV/AIDS-re szakosodott szerve több ízben kihangsúlyozta, hogy a HIV pozitív gyermekeket, és fiatalokat státuszukon alapuló hátrányos megkülönböztetés nélküli oktatás illeti meg, minden ezzel ellentétes gyakorlat súlyosan sérti az érintettek emberi jogait. A fentiek alapján HIV pozitívitásánál fogva még az óvoda látogatásától sem tiltható el egy gyermek, jóllehet ezekben az intézményekben a kisebb balesetek előfordulási esélye nagyobb, mint egy középiskolában, legyen ez akár egy gyakorlati képzést is folytató műszaki szakközépiskola. A nemzetközileg ajánlott magatartás ilyenkor a következő. Egyrészt be kell tartani az alapvető higiéniai és magatartásbeli szabályokat, hiszen ezek révén a fertőzés átadása teljesen kivédhető, ugyanis a HIV nem pusztán érintés vagy egy légtérben való tartózkodás útján terjed. Másrészt pedig, amennyiben egy tanuló HIV státusza a környezete számára ismert, az érintettek számára hiteles és alapos információkat kell nyújtani a betegségről, annak terjedési módjairól, továbbá a megelőzéssel kapcsolatos szabályokról.

A fentiek alapján az ügyben annak ellenére, hogy az oktatási jogok sérelme megállapításra került, az intézményvezető számára kezdeményezést nem fogalmaztunk meg, mivel a jogsértés orvoslására álláspontunk szerint az adott körülmények között nem volt mód. Mindemellett az ügyben készített jelentésünket megküldtük az iskola fenntartójának annak érdekében, hogy tegye meg az általa szükségesnek tartott intézkedéseket, továbbá munkáltatóként vizsgálja meg, van-e helye az intézményvezető ellen fegyelmi eljárás lefolytatásának. A fenntartó megvizsgálta az ügyet, és úgy döntött, nem indít fegyelmi eljárást az iskola igazgatója ellen. Jelentésünket megküldtük továbbá az országos tisztifőorvosnak, valamint a fővárosi és a megyei tisztifőorvosoknak azzal a kéréssel, hogy a maguk eszközeivel tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy az érintettek minél szélesebb körben felvilágosítást kapjanak a HIV/AIDS problémakőről, különös tekintettel arra, hogyan terjed, és hogyan nem terjed a betegség, illetve, hogy melyek a megelőzésre vonatkozó legfontosabb szabályok. Megítélésünk szerint ugyanis csak a hiteles és valós információk átadásával lehet elkerülni azt, hogy az egyébként érthető félelmek ilyen és ehhez hasonló jogsértéseket eredményezzenek. Az oktatási jogok biztosának részvételével a problémát az Országos Közoktatáspolitikai Tanács is megvitatta. (K-OJOG-449/2003.)

Jellegében hasonló problémával kapcsolatban kérte segítségünket egy iskola fenntartója az elmúlt év szeptemberében. Az érintettek példaértékű hozzáállására tekintettel eddigi gyakorlatunktól eltérően megnevezzük az ügyben érintett oktatási intézményt és annak fenntartóját.

Debrecen Megyei Jogú Város alpolgármestere keresett meg minket és kérte állásfoglalásunkat egy Hepatitis C vírussal fertőzött gyermek iskoláztatásával kapcsolatos kérdésekben. Az esettel a sajtó is számos alkalommal foglalkozott, továbbá az érintett általános iskola igazgatója is tájékoztatta hivatalunkat az ügyben törtétekről. A Hepatitis C vírussal fertőzött, tanköteles korú tanuló felvételét szülője kérte a debreceni Epreskerti Általános Iskolába, amely a gyermek számára a kötelező felvételt biztosító („körzetes”) általános iskola volt. Az iskola igazgatója a diák felvételét nem tagadta meg, vele tanulói jogviszonyt létesített, eltérő szülői kérés hiányában oly módon, hogy a tanuló tankötelezettségét iskolába járással teljesíti. Az igazgató tájékoztatása szerint az érintett tanuló és szülő személyes adatait az intézmény senkinek nem továbbította, nem hozta nyilvánosságra. Az iskolába járó diákok szülei korábbi sajtóhírek alapján kapcsolták össze a tanulóval a törtéteket. Ezt követően számos szülő tiltakozott a fertőzött tanuló felvétele ellen. Az intézményvezető a szülői tiltakozásnak nem adott helyet, azonban több alkalommal felvilágosítást nyújtott a szülők számára a fertőzésről, amelyhez az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat segítségét is kérte. Az ÁNTSZ a kérdésben állásfoglalást adott ki az érintett tanuló szülei, valamint Debrecen Megyei Jogú Város alpolgármestere részére.

A közoktatási törvény 66. § (2) bekezdése szerint az általános iskola köteles felvenni, átvenni azt a tanköteles tanulót, akinek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye a körzetében található (kötelező felvételt biztosító iskola). A közoktatási törvény rendelkezéseinek megfelelően járt el tehát az érintett általános iskola igazgatója akkor, amikor az iskola körzetében lakó, tanköteles korú tanulóval jelentkezése alapján tanulói jogviszonyt létesített. Amint arra az intézményvezető is utalt nyilatkozatában, a jogszabályok alapján az iskola kötelezettsége volt az érintett tanulót felvenni, ezt fertőzöttsége okán nem tagadhatta meg. A közoktatási törvény 7. § (1) bekezdése értelmében továbbá a tankötelezettség – a szülő választása alapján – iskolába járással vagy magántanulóként teljesíthető. E rendelkezés szerint tehát – a jogszabályi korlátok között – a szülő dönthet arról, hogy gyermeke tankötelezettségét milyen formában teljesíti. Amennyiben a szülő nem kívánja, hogy gyermeke magántanuló legyen, erre más, így az iskola sem kötelezheti, ennek érdekében nyomást nem gyakorolhat rá. Minderre az érintett iskola igazgatója is utalt nyilatkozatában: mivel a szülő nem kért gyermeke számára magántanulói státuszt, a diák az intézmény nappali tagozatos tanulója lett.

Vizsgálatot igényelt továbbá az a kérdés, hogy a tanuló Hepatitis C fertőzöttsége egészségügyi kockázati tényező-e az iskolában, azaz jelent-e veszélyt az intézmény tanulóira és dolgozóira. A Hepatitis C vírus fertőzéssel kapcsolatos járványügyi teendőkre a már említett 18/1998. (VI. 3.) NM rendelet rendelkezései vonatkoznak. A hajdú-bihar megyei tisztifőorvos tájékoztatása szerint a beteg és a hordozó életmódjában változást eszközölni nem kell, ha valamilyen vérzés lép fel, az általános higiénés rendszabályokat kell betartani, például vérfoltok eltávolítása, gumikesztyű használat, kézmosás. Fel kell hívni a figyelmet a közös borotva, fogkefe használat veszélyeire, a szexuális úton való terjedés lehetőségeire. A szakértő fontosnak tartotta, hogy minden vér fertőzött anyagnak számít, bárkitől származzon is. A tisztifőorvos véleménye szerint a nevelési-oktatási intézményekben nincs egészségügyi indoka a Hepatitis státusz alapján történő elkülönítésnek, ugyanakkor elen-

gedhetetlen az egészségügyi felvilágosítás, az elsősegélynyújtás alapjainak oktatása. A megyei tisztifőorvos a fentieknek megfelelően tájékoztatta az érintett tanuló szüleit, továbbá Debrecen Megyei Jogú Város alpolgármesterét arról, hogy közegészségügyi-járványügyi szempontból semmi sem indokolja a közösségből való kizárást, így jogi alapja sincs az iskolai felvétel megtagadásának. Tekintettel arra, hogy a Hepatitis C vírus csak a hordozó vérével történő masszív érintkezés útján fertőzhet, ezért a pozitív személy esetleges vérző sérülése esetén történő sebellátáskor ugyanazokat az általános higiénés előírásokat kell betartani, mint egyéb esetekben. A gyermek ismert vírushordoztsága nem jelent nagyobb kockázatot társaira, nevelőire, mint bármely más nem vizsgált és ezért nem ismert vírushordozó. A jogszabályok és az ÁNTSZ szerint a betegség tehát valóban nem jelent egészségügyi kockázatot, így nem merült fel annak szükségessége sem, hogy a jelenlegi szabályozás megváltoztatására tegyünk javaslatot.

A Hepatitis C fertőzött gyermek felvételével és iskolába járásával kapcsolatos általános kérdések megítélése után az alábbiakban az alpolgármester által megfogalmazott további kérdésekre adott válaszainkat ismertetjük.

Az alpolgármester állásfoglalásunkat kérte abban a kérdésben, hogy kötelezhető-e a szülő gyermeke közösségbe kerülésekor a fertőzés tényének bejelentésére. E kérdés a személyes adatok védelmével összefüggő problémakör, amellyel kapcsolatban az adatvédelmi biztos 2003. október 2-án közleményt adott ki, amelyben állást foglalt az egészségi állapotra vonatkozó adatok, így a Hepatitis C fertőzöttséggel kapcsolatos adatok kezelésére vonatkozó kérdésekben.

Az alpolgármester továbbá állásfoglalásunkat kérte abban a kérdésben is, hogy hogyan működhetnek együtt az érintettek (szülők, fenntartó, az iskolai közösség) az adott helyzetben. Álláspontunk szerint az érintetteknek helyben kell megtalálniuk az iskolai szereplők együttműködésének lehetséges formáit. Az együttműködésnek azonban nélkülözhetetlen része, alapfeltétele az érintettek minél szélesebb körben való tájékoztatása a betegséggel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókról. A tájékoztatás során azonban mindenkor tekintettel kell lenni a beteg tanuló személyiségi jogaira, személyes adatok védelméhez fűződő jogára.

Az alpolgármesternek az intézményvezető felelősségére és kötelezettségeire vonatkozó kérdésére válaszolva kifejtettük a tanulók biztonságos és egészséges környezethez való jogával, valamint a nevelési-oktatási intézmény és a pedagógusok oldalán ezzel összefüggésben jelentkező kötelezettségekkel kapcsolatos, a fentiekben ismertetett álláspontunkat. Az iskolának, illetőleg az intézmény vezetőjének az adott helyzetben azt kell biztosítania, hogy az érintettek – akár egészségügyi dolgozók bevonásával is – minél szélesebb körben tájékoztatást kapjanak azokról az alapvető higiéniai és magatartásbeli szabályokról, amelyek révén a fertőzés átadása kivédhető, s hogy ezeket a szabályokat a tanulók felügyeletét biztosító pedagógusok betartassák a rájuk bízott diákokkal. Mindez pedig kijelöli az intézményvezető problémával kapcsolatos felelősségének határait is.

Az intézményvezető és a fenntartó által rendelkezésünkre bocsátott információk alapján megállapítottuk, hogy az iskola a fentieknek megfelelően, jogszerűen járt el, olyan körülmény nem jutott tudomásunkra, amely oktatási jogsérelem gyanúját vetné fel. Szükségesnek tartjuk hozzátenni, hogy megítélésünk szerint az iskola vezetése és fenntartója ebben a rendkívül érzékeny ügyben nemcsak jogszerűen, ha-

nem az érintettek félelmeit és fenntartásait a lehető legnagyobb körültekintéssel kezelve járt el, amelynek eredményeképpen az iskolai közösség befogadta a beteg gyermeket. Az Epreskert Általános Iskola vezetője, pedagógusai és diákjai ezért az oktatási jogok biztosának különdíját vehették át. (K-OJOG-735/2003.)

Ahogy a fentiekben már kifejtettük, a szülőt megilleti a nevelési, illetőleg nevelési-oktatási intézmény szabad megválasztásának joga. A szabad iskolaválasztáshoz való jog tartalma azonban nem minden esetben egyértelmű a szülők számára.

Egy szülő azért fordult hozzánk, mert az iskola, ahová kisebbik gyermekét be szeretne volna íratni, helyhiányra való hivatkozással elutasította a felvételi kérelmét. A szülő sérelmezte, hogy ezáltal a testvérek nem egy iskola tanulói lesznek. A panaszost az ügyben a következőkről tájékoztattuk. A közoktatási törvény 66. § (2) bekezdése értelmében az általános iskola köteles felvenni, átvenni azt a tanköteles tanulót, akinek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye a körzetében található (kötelező felvételt biztosító iskola). A kötelező felvételt biztosító iskolának akkor is fel kell vennie az oda jelentkező gyermeket, ha a tanulócsoport létszáma meghaladja a törvényi mértéket, ilyenkor az önkormányzatnak akár új osztály indításáról is gondoskodnia kell. Amennyiben azonban a gyermek esetében a szülő által választott iskola nem a kötelező felvételt biztosító iskola, és az intézményben helyhiány van, akkor nem jogsértő a felvétel elutasítása. Szintén nem jogsértő, hogy e döntés következtében a testvérek nem egy iskolába fognak járni. Jogi kötelezettsége csak a lakóhely (tartózkodási hely) szerinti kötelező felvételt biztosító iskolának van arra nézve, hogy a gyermeket felvegye tanulói sorába. (K-OJOG-578/2003.)

A diákok tanulói jogviszonyával összefüggésben a szabad iskolaválasztáshoz való jog mellett a szülőket számos egyéni és kollektív jog is megilleti. A kollektív szülői jogokat az iskolai szülői szervezet gyakorolja, amelyet a szülők saját kezdeményezésükre, önállóan hozhatnak létre.

Egy szülői szervezet tagjai kerestek meg minket, mivel az iskola igazgatója folyamatosan akadályozta tevékenységüket arra hivatkozva, hogy a szervezet nem törvényesen működő szülői képviselői fórum. A szülői szervezet céljaként jelölte meg többek között a tanulói érdekek védelmét, továbbá az iskolai konfliktushelyzetek kezelésében való közreműködést. Az iskola érvei szerint a közoktatási törvényből levezethető, hogy a szülők a szülői jogok érvényesítésére hozhatnak létre szervezetet, tehát sem a tanulók érdekeinek védelme, sem az iskolai konfliktushelyzetek kezelésében való közreműködés nem tartozhat bele egy szülői szervezet feladat- és hatáskörébe. Ezzel ugyanis a szülői szervezet a diákönkormányzattól, a jegyzőtől, az iskolaszéktől, továbbá a munkáltatótól vonna el hatáskört.

Tájékoztattuk a beadványozókat, hogy a közoktatási törvény számos szülőket megillető egyéni és kollektív jogot sorol fel. A törvény 59. § (6) bekezdése szerint pedig

jogszabály, továbbá az óvoda, iskola, kollégium szervezeti és működési szabályzata a szülői szervezet (közösség) részére további jogokat állapíthat meg. Erre tekintettel nem helytálló az intézményvezető álláspontja, amely szerint csakis a közoktatási törvényben felsorolt szülői jogok érvényesülésének elősegítésére hozható létre szülői szervezet. Az iskolában a szülők jogaik érvényesítése, kötelességük teljesítése érdekében szülői szervezetet (közösséget) hozhatnak létre. A szülői szervezetet a szülők saját kezdeményezésükre, önállóan alakítják meg, a jogszabályok erre nézve nem tartalmaznak megkötést. Az így létrehozott szervezet a közoktatási törvény szerint továbbá maga dönt saját működési rendjéről, munkatervének elfogadásáról, valamint tisztviselőinek megválasztásáról. A fentiekből következik az is, hogy amennyiben a szülői szervezet a törvényben, illetőleg az iskola szervezeti és működési szabályzatában meghatározott célok érdekében működik, tevékenysége nem eredményezheti a jegyző, az intézményvezető, az iskolaszék vagy a diákönkormányzat hatásköreinek elvonását. A fentiek alapján, álláspontunk szerint a szülői szervezet törvényesen jött létre és törvényesen működött, megalakulását az iskola igazgatója nem hagyhatta figyelmen kívül, illetve működését a fenti érvek alapján nem akadályozhatta meg. Tekintettel azonban arra, hogy létrejötté után a szülői szervezet az intézmény részévé válik, továbbá az iskola vezetésével való kapcsolattartásának módját az intézmény szervezeti és működési szabályzatában is meg kell határozni, elengedhetetlen az, hogy a szülői szervezet és az iskola számos kérdésben együttműködjön. Ez természetesen nemcsak a szülői szervezet tagjaira, hanem az iskola vezetésére is kötelezettségeket ró. Mivel azonban az iskolában több szülői szervezet is működik, a panaszosok által képviselt szülői szervezet csak akkor járhat el az iskola valamennyi szülőjének képviseletében, ha tagjait az iskolába felvett tanulók szüleinek több mint ötven százaléka választja meg. Amennyiben a tagokat megválasztó szülők nem érik el ezt az arányt, az iskola valamennyi szülőjének nevében a panaszosok akkor járhatnak el, ha az iskolában működő szülői szervezetek ezzel a feladattal az általuk képviselt szülői szervezetet bízzák meg. (K-OJOG-769/2003.)

A közoktatási törvény 11. § (1) bekezdés k) pontja szerint a tanuló joga különösen, hogy tanulmányai során – a kerettantervben, a pedagógiai programban és az érettségi vizsgaszabályzatban meghatározott keretek között – megválassza azokat a tantárgyakat, amelyeket tanulni kíván, valamint, ha erre lehetőség van, megválassza a tantárgyakat tanító pedagógust. A hivatalunkhoz a 2003. évben is érkeztek olyan beadványok, amelyekből kiderült, a tanulók és szülei is nagy súlyt helyeznek arra, hogy olyan pedagógus végezze a gyermekek, diákok oktatását, nevelését, akinek munkájával teljes mértékben elégedettek. A tanár személye mind a tanulók, mind a szülők számára rendkívül fontos kérdés, hiszen a tanárnak nemcsak a tanításban, hanem a nevelésben, a diákok személyiségének kibontakoztatásában is rendkívül fontos szerepe van.

A közoktatási törvény fenti rendelkezése megteremti a lehetőséget a pedagógus megválasztásához, a törvény azonban maga szűkíti ezt a tanulói jogot, amikor kimondja, hogy ennek gyakorlására csak az intézmény lehetőségeihez

képest van mód. Mivel az iskola vezetője munkáltatói jogkörével élve dönthet a pedagógusok alkalmazásáról, ezekben az ügyekben nem állapítottuk meg az oktatási jogok megsértését. Az oktatási jogok biztosja ugyanis nem vizsgálhatja a döntések célszerűségét, annak felelősségét a döntéshozó viseli.

Egy szülői közösség tagjai fordultak hozzánk az alábbi tartalmú panasszal. Gyermekük egy alternatív pedagógiai program szerint tanulnak, amelyet az iskolában egy olyan tanítónő vezetett, akit a gyermekek nagyon szerettek, és akinek a munkájával a szülők is nagyon meg voltak elégedve. A szülők bíztak abban, hogy a pedagógus a negyedik osztály befejezéséig, azaz a program végéig fogja tanítani gyermekeiket, hiszen úgy látták, a pedagógus személye a program specialitása miatt különösen meghatározó volt, továbbá garanciát biztosított arra, hogy gyermekeik a nekik legmegfelelőbb nevelésben és oktatásban részesüljenek. A tanév végén azonban arról értesültek, hogy az iskola igazgatója nem kívánja meghosszabbítani a pedagógus szerződését, aki ezért nem tudja befejezni a programot. A panaszosok sérelmesnek tartották, hogy az iskola nem tájékoztatta őket időben arról, hogy meg kíván válni a tanítónőtől, így a tanulók nem tudtak felkészülni a változásra, a szülők pedig nem tudták mérlegelni, hogy az új helyzetben is ebbe az iskolába akarják-e járattatni gyermekeiket. Nyilatkozatában az iskola igazgatója tájékoztatta hivatalunkat arról, hogy a pedagógus munkaszerződését, amely 2003. június 30-án lejárt, munkáltatói jogával élve nem hosszabbította meg. Az igazgató szerint az iskolában nem gyakorlat tájékoztatni a szülőket a tantárgyfelosztás változásairól, ugyanakkor az érintetteket kérésükre tájékoztatta döntéséről. Az igazgató megítélése szerint az új tanítónőt a tanulók és a szülők gyorsan elfogadták, így jelenleg az osztályban a nevelő-oktató tevékenység nyugodt légkörben folyik. Mivel az iskola vezetője munkáltatói jogkörével élve dönthet a pedagógus alkalmazásáról, azzal kapcsolatban, hogy az igazgató nem kívánta tovább foglalkoztatni a tanítónőt, álláspontunk szerint nem volt megállapítható az oktatási jogok sérelme. A továbbiakban vizsgálatot igényelt a szülők azzal kapcsolatos kifogása, hogy az új tanítónő nem felel meg az alternatív pedagógiai program által megkívánt feltételeknek. Az intézményvezetőnek az új munkatárs alkalmazása során tekintettel kellett lennie arra, hogy a foglalkoztatni kívánt pedagógus végzettsége megfelel-e a jogszabályi előírásoknak. A közoktatási törvény 16. § (2) bekezdésének a) pontja értelmében ugyanis a közoktatásban az alkalmazás feltétele, hogy az alkalmazott rendelkezzen az előírt iskolai végzettséggel, szakképesítéssel. Az intézményvezető rendelkezésünkre bocsátotta azokat az oklevélmásolatokat, amelyek bizonyítják, hogy a pedagógus rendelkezik az előírt iskolai végzettséggel, továbbá az alternatív pedagógiai programban való részvételhez szükséges speciális felkészültséggel. A hivatalunk rendelkezésére álló dokumentumok igazolták, hogy az új tanítónőt az intézményvezető a jogszabályi előírásoknak megfelelően alkalmazta. A fentiek miatt az ügyben nem állapítottuk meg az oktatási jogok sérelmét. (K-OJOG-562/2003.)

A szabad tanárválasztáshoz való jog nem minden iskolában, és nem minden tantárgy esetében valósulhat meg. Az alternatívák kidolgozása csupán egy le-

hetőség, amelyet a jogalkotó a döntéshozók számára biztosít. Amennyiben az érintett intézményben lehetőség van a tanulmányi csoport, illetve a pedagógus szabad megválasztására, úgy annak eljárási szabályait a szervezeti és működési szabályzatban, illetve a házirendben kell rögzíteni. (K-OJOG-37/2003.)

Tapasztalataink szerint gyakori probléma az, hogy az iskola nem minden tanulónak tudja biztosítani a népszerűbb – általában az angol – nyelv vagy az emelt szintű nyelvvoktatás választásának lehetőségét.

Egy szülő arról kért állásfoglalást, hogy jogszerű-e az a kiválasztási módszer, amelynek alkalmazásával gyermeke iskolájában a tanulók bekerülnek az emelt szintű angol nyelvvoktatásban részesülők közé. E kiválasztási módszer lényege, hogy az iskola a diákok egész éves teljesítményét, valamint egy év végén íratott felmérő dolgozat eredményét figyelembe véve határozza meg az angol nyelvi tagozatba bekerülő tanulók körét. A közoktatási törvény 8/A. § (1) bekezdése szerint a kerettanterv tartalmazza a nevelés-oktatás célját, tartalmát, a tantárgyak rendszerét, a nevelés-oktatás meghatározott kötelező és közös követelményeit, az iskolák helyi nevelési-oktatási sajátosságaihoz igazodó tananyag elsajátítására, a követelmények teljesítésére rendelkezésre álló időkeretet, a tanuló részére egy tanítási napra előírható tanórai foglalkozások számát. A törvény 45. § (2) bekezdése értelmében az iskola pedagógiai programot és ennek részeként a Nemzeti alaptantervre épülő kerettanterv alapján helyi tantervet készít, vagy az ilyen módon készített helyi tantervek közül választ, és azt építi be helyi tantervként a pedagógiai programjába. A törvény 48. § (1) bekezdésének b) pontja értelmében az iskola pedagógiai programjának keretén belül a helyi tanterv meghatározza az iskola egyes évfolyamain tanított tantárgyakat, a kötelező és választható tanórai foglalkozásokat és azok óraszámait, az előírt tananyagot és követelményeit. A kerettantervek kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 28/2000. (IX. 21.) OM rendelet 5. § (1) bekezdése szerint az iskola helyi tantervébe a kötelező és a nem kötelező tanórai foglalkozások körében – a tanulók érdeklődésének, felkészültségének, továbbtanulási szándékának figyelembevételével kialakított tanulócsoporthoz – eltérő tananyagot feldolgozó, eltérő követelményeket támogató tanórai foglalkozás, emelt szintű oktatás építhető be.

A fenti rendelkezések alapján tehát az iskolának lehetősége van arra, hogy pedagógiai programjának részeként elkészített helyi tantervébe bizonyos tantárgyakból emelt szintű oktatást építsen be. Amennyiben az iskola minden érintett tanuló részére biztosítja angol nyelvből a kerettantervben előírt, kötelező óraszámot, az ezt meghaladó, magasabb óraszámban megvalósított, emelt szintű angol nyelvvoktatást nem kell minden érdeklődő tanuló számára hozzáférhetővé tennie. Amennyiben pedig nem megoldható az, hogy minden érdeklődő tanuló részesüljön az emelt szintű oktatásban, az iskolának ki kell választania azokat a diákokat, akik felkészültségüknek, esetleges továbbtanulási szándékaiknak megfelelően bekerülhetnek a magasabb követelményeket támogató csoportokba. A kiválasztás során az iskolának arra kell tekintettel lennie, hogy az ennek során alkalmazott módszer ne eredményezze a tanulók hátrányos megkülönböztetését, azaz ne sértse a diszkrimináció tilalmának alkotmányos követelményét. A közoktatási törvény 4. § (7) bekezdése értelmé-

ben a közoktatásban tilos a hátrányos megkülönböztetés bármilyen okból, így különösen a gyermek vagy hozzátartozói, színe, neme, vallása, nemzeti, etnikai hovatartozása, politikai vagy más véleménye, nemzetiségi, etnikai vagy társadalmi származása, vagyoni és jövedelmi helyzete, kora, cselekvőképességének hiánya vagy korlátozottsága, születési vagy egyéb helyzete miatt, valamint a nevelési-oktatási intézmény fenntartója alapján. Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint ez azt jelenti, hogy a nem alapjogokat érintő, bármely más szempont szerinti megkülönböztetés is alkotmányellenes, ha az az emberi méltósághoz való jog sérelmével jár. A megkülönböztetés akkor sérti az emberi méltósághoz való jogot, ha önkényes, azaz indokolatlan, vagyis nincs ésszerű oka. Az ilyen esetben ugyanis bizonyosan nem kezelték az érintetteket egyenlő méltóságú személyként, és nem értékelték mindegyikük szempontjait hasonló figyelemmel és méltányossággal. Következésképpen valamely alapjognak nem minősülő jog vagy helyzet tekintetében alkotmányellenes a megkülönböztetés, ha az önkényes. Álláspontunk szerint az emelt szintű angol nyelvoktatásban részesülő tanulók körének meghatározásánál az egész évi teljesítmény, valamint az év végi felmérő dolgozat eredményének figyelembevétele mint kiválasztási módszer nem sérti a hátrányos megkülönböztetés tilalmának alkotmányos követelményét. Jelen esetben a tanulók megkülönböztetése nem önkényes, annak ésszerű oka van, hiszen feltételezhető, hogy az éves teljesítménynek, illetőleg a felmérő dolgozatok eredményének figyelembe vételével kiválasztott, legfelkészültebb diákok lesznek képesek arra, hogy az emelt szintű oktatásban támasztott, magasabb követelményeket teljesítsék. (K-OJOG-618/2003.)

Az 2003. évben több szülői panasz érkezett hozzánk külföldön folytatott tanulmányokkal kapcsolatban. Magyar állampolgárságú tanulók engedély nélkül folytathatnak tanulmányokat külföldi oktatási intézményben, ennek ideje alatt szünetel a magyarországi tanulói jogviszony. A tanuló azonban bármikor hazajöhet, hogy itthon folytassa tanulmányait.

Egy szülő gyermeke öt osztályt végzett el Magyarországon egy általános iskolában, ezt követően két tanéven keresztül Kanadában tanult. Magyarországi tanulmányait az általános iskola 8. évfolyamán kívánta folytatni, ahová jelentkezése alapján felvételt nyert. Októberben azonban az iskola azt a javaslatot tette a szülőnek, hogy a tanuló a 6. osztályba kerüljön át, magántanulóként, heti felkészítéssel. A szülő kifogásolta, hogy ez tanév közben történt, a gyermek tudásszintjének felmérése nélkül. Sérelmezte továbbá, hogy gyermekét elszigetelik a saját korosztályától, ami nagyon megviseli a fiút lelkileg. Nyilatkozatában az intézményvezető megerősítette a szülő arra vonatkozó állításait, hogy a nyolcadik osztályba felvett tanulót év közben kívánták áthelyezni a hatodik osztályba, továbbá tájékoztatta hivatalunkat arról, hogy a szülők az iskolához történő visszajelentézőkor csupán ideiglenes elhelyezést kértek. A közoktatási törvény 111. § (1) bekezdése értelmében a külföldön megkezdett és befejezetlen tanulmányok a magyar közoktatás iskolarendszerében folytathatók. A tanulmányok beszámításáról, továbbá a tanuló felvételéről az iskola igazgatója dönt. A közoktatási törvény nem ismeri az ideiglenes elhelyezés fogal-

mát. Azon a napon, amikor a tanuló az iskolába beiratkozott, az intézmény és a diák között létrejött a tanulói jogviszony, mégpedig a 8. évfolyamon, hiszen az igazgató – függetlenül az okoktól – erre az évfolyamra vette fel, illetve a tanév kezdetekor a 8. osztályba sorolta. Ezt a döntést a tanévkezdés után nem lehet megváltoztatni, a fiú nem járhat a 6. évfolyamra, nincs lehetőség arra, hogy egy tanuló más évfolyamon folytassa tanulmányait, mint ahova felvételt nyert. A tanulónak tehát a 2002/2003. tanévet a 8. évfolyamon kell folytatnia. Az iskola utólag, a tanév folyamán alakított ki olyan pedagógiai véleményt, amely szerint a tanuló a 6. és 7. osztályos tananyag pótlása nélkül nem tudja folytatni tanulmányait a 8. osztályban. Ez azt jelezte, hogy az igazgató a tanév kezdetekor nem mérlegelt, döntése nem volt megalapozott. Ennek következtében a tanuló nem kapta meg a neki megfelelő oktatást, ami azt jelenti, hogy sérült a közoktatási törvény 10. § (3) bekezdés a) pontjában megfogalmazott azon tanulói jog, hogy képességeinek, adottságainak megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön. A jogsértő helyzet úgy orvosolható, ha az iskola felzárkóztatja a tanulót hiányainak pótlása érdekében, így biztosítva felkészültségét az általános iskola befejezésére, a továbbtanulásra. Ezért azzal a kezdeményezéssel fordultunk az iskola vezetőjéhez, hogy a tanuló a 2002/2003. tanévben 8. évfolyamon folytassa tanulmányait úgy, hogy közben az iskola készítse fel a kimaradt 6. és 7. évfolyam tananyagának elsajátítására is. Kezdeményeztük továbbá, hogy az igazgató a jövőben a tanulók felvételénél a jogszabályoknak megfelelően járjon el. Kezdeményezésünket az iskola elfogadta. (K-OJOG-26/2003.)

Egy család két évig Brüsszelben élt, a gyermekek ott folytatták Magyarországon megkezdett tanulmányaikat oly módon, hogy a magyarországi általános iskolában magántanulókként tartották őket nyilván. A szülő és vele párhuzamosan a magyar általános iskola vezetője arról érdeklődött, kell-e a gyermekeknek hazatérésük után különbözeti vizsgákat tenniük, vagy az iskolában elfogadják a külföldön megszerzett bizonyítványokat. Állásfoglalásunkban a következőkről tájékoztattuk a beadványozókat. Amennyiben a szülő magántanulói státuszt kért gyermekei részére a 2003/2004. tanévre, nekik a második, illetve a hetedik évfolyam tananyagából osztályozó vizsgát kell tenniük, ugyanis – a közoktatási törvény 69. §-a és a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 21. §-a értelmében – így ad számot tudásáról a magántanuló, akit a kötelező tanórai foglalkozásokon való részvétel alól felmentettek. Amennyiben azonban a szülő a tanulmányok külföldön történő folytatását jelentette be az iskola igazgatójának, és gyermekei számára engedélyezték, hogy tanulmányaikat megszakítsák, a közoktatási törvény 109. §-a szerint a tanulói jogviszony szüneteléséről van szó. Ehhez nem kapcsolódik a tanuló teljesítményének semmiféle értékelése, minősítése, így osztályozó vizsga sem. Ebben az esetben a szülő kérheti a külföldön folytatott résztanulmányok beszámítását. A külföldi bizonyítványok és oklevelek elismeréséről szóló 2001. évi C. törvény 4. §-a szerint a külföldön folytatott résztanulmányok beszámítása azon oktatási intézmény hatáskörébe tartozik, amelyben a kérelmező tanulmányait folytatni szándékozik. Az oktatási intézmény szakértőként az Oktatási Minisztériumot is megkeresheti. A külföldön folytatott, nem befejezett alapkörű iskolai résztanulmányok beszámítása a külföldi oktatási intézmény jogállásának, a tanulmányi idő és a tanulmányi követelmények figyelembevételével, valamint a ha-

zai és a külföldi tanulmányi kötelezettségek összehasonlítása alapján történik. Az oktatási intézmény akkor számíthat be külföldön folytatott résztanulmányokat, ha a kérelmező külföldön elismert intézményben folytatta tanulmányait. A résztanulmányok beszámítására irányuló kérelemhez csatolni kell a külföldi oktatási intézmény által kiállított olyan okirat hiteles másolatát, amely hitelt érdemlően igazolja a tanulmányok időtartamát, az előírt tanulmányi követelmények sikeres teljesítését, valamint ennek hiteles fordítását. Az oktatási intézmény nem hiteles fordítást is elfogadhat. A törvény 62. §-a továbbá úgy rendelkezik, hogy a választott oktatási intézmény a résztanulmányok beszámításának feltételül különbözeti vizsgák teljesítését szabhatja meg. (K-OJOG-637/2003.)

A tavalyi évben érkezett hozzánk beadvány nem magyar állampolgárságú tanuló magyarországi tanulmányaival kapcsolatban is. A szülők azt sérelmezték, hogy az iskolai nevelésért és oktatásért díjat kellett fizetniük.

A panaszos és gyermeke Erdélyből települt át Magyarországra. A fiú tanköteles volt, és egy magyarországi általános iskolába iratkozott be. Mivel a panasz benyújtásának idején mindketten csak tartózkodási engedéllyel rendelkeztek, az iskola szerint a tanulónak az iskolai nevelésért és oktatásért díjat kellett fizetnie. A közoktatási törvény 110. § (1) bekezdése szerint a nem magyar állampolgár akkor tanköteles Magyarországon, ha a magyar jogszabályok szerint menedékjogot kérő, menekült, menedékes, bevándorolt, letelepedett, humanitárius tartózkodási engedéllyel rendelkező kísérel nélküli kiskorú, illetve szülőjével együtt tartózkodási engedéllyel vagy humanitárius tartózkodási engedéllyel rendelkező kiskorú. A feltételek meglétéét a tanuló nevelési-oktatási intézménybe történő felvételénél igazolni kell. A nem magyar állampolgár mindaddig, ameddig megfelel a fenti feltételeknek, az óvodai nevelést, az iskolai nevelést és oktatást, a pedagógiai szakszolgáltatásokat a tankötelezettség fennállása, továbbá a tankötelezettség ideje alatt megkezdett és a tankötelezettség megszűnése után folytatott tanulmányok alatt a magyar állampolgárokkal azonos feltételekkel veheti igénybe. Mivel a panaszos gyermeke a közölt információk szerint megfelelt a törvény által előírt feltételeknek, ingyenesen vehet igénybe minden olyan szolgáltatást, amely a magyar állampolgárságú tanulók számára ingyenes. (K-OJOG-648/2003.)

Egy szlovákiai magyar szülő azért fordult hozzánk, mert szlovák állampolgárságú gyermeke egy magyarországi középiskolába iratkozott be, ahol tandíj fizetésére kötelezték. A szülő sérelmezte, hogy a kezdetben sem alacsony összeget az iskola fenntartójának döntése nyomán az iskola két alkalommal is megemelte. A panaszos számára érthetetlen és indokolatlan volt a díj mintegy háromszorosára emelése egy tanév alatt. A közoktatási törvény 110. § (6) bekezdése kimondja, hogy az a nem magyar állampolgár, aki nem menekült, bevándorolt, letelepedett, szülőjével együtt tartózkodási engedéllyel rendelkező, valamint az Oktatási Minisztérium meghívólevelével rendelkező – ha nemzetközi szerződés vagy jogszabály másképpen nem rendelkezik – az óvodai, iskolai és kollégiumi ellátásért, továbbá a pedagógiai szakszolgáltatás igénybevételéért díjat fizet. A díj nem haladhatja meg a szakmai feladatra

jutó folyó kiadások egy tanulóra jutó hányadát. A közoktatási intézmény vezetője a díjat a fenntartó által meghatározott szabályok alapján csökkentheti, illetve elengedheti. A fenntartó által nyújtott tájékoztatás szerint az iskola 2002. szeptembertől decemberig a tartózkodási engedéllyel nem rendelkező szlovák állampolgárságú tanulóktól a jogszabály által lehetővé tett összegnél kevesebbet, az egy főre jutó normatív állami hozzájárulás 4/12 részét kérte havi bontásban. Az intézmény a 2003. évi költségvetési törvény ismeretében tervezte a 2003. évi díj összegét, ami ez alapján januártól 26.800 Ft-ra emelkedett. 2003 februárjától viszont az iskola a díj kiszámításának alapjául nem a normatív támogatást, hanem az önkormányzat rendelete értelmében a jogszabály szerinti egy főre jutó folyó kiadások mértékét vette. Ez 356.449 Ft/fő/év. Ez eredményezte a díj további emelkedését. A polgármester ismertette, hogy az önkormányzat kidolgozott egy ösztöndíjrendszert, amely lehetővé teszi a havi díj 30–50 %-os csökkentését a tanulmányi eredménytől függően. A nyilatkozat szerint erről az iskola tájékoztatta a tanulókat. A fentiek alapján megállapítottuk, hogy a nem magyar állampolgárok által az iskolai ellátásért fizetendő díj kiszabása a középiskolában a jogszabályoknak megfelelően történt. Mindamellettt tájékoztattuk a panaszost a közoktatási törvény 110. § (7) bekezdésében foglaltakra, amely kimondja, hogy a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatálybalépésének napjától az Európai Közösségek tagállamainak állampolgárai a magyar állampolgárokkal azonos feltételekkel vehetik igénybe a közoktatási törvényben biztosított szolgáltatásokat. (K-OJOG-60/2003.)

A tanulói, szülői jogokkal összefüggésben a 2003/2004. tanév kezdetekor több szülő kereste meg hivatalunkat az ingyenes tankönyvellátással kapcsolatos kérdésével, panaszával. Sok szülő számára okozott problémát, hogy mely tanulók és milyen időponttól kezdve válnak jogosulttá az ingyenes tankönyvre. A hozzánk forduló szülők egy másik része azt sérelmezte, hogy a törvényben meghatározott igazolások hiányában az iskolák nem bocsátották rendelkezésükre az ingyenesen igényelt tankönyveket. Azonban a tankönyvek kiosztásakor a szülők nem rendelkeztek ezekkel a dokumentumokkal, mivel azok szükségességéről csak a tanévkezdéskor szereztek tudomást, beszerzésükre a tankönyvek kiosztásáig nem volt módjuk. Tekintettel az ingyenes tankönyvellátásra vonatkozó jogszabályi rendelkezések tavalyi évi módosításaira, megvizsgáltuk a problémát, és ennek nyomán a következő jogi álláspontot alakítottuk ki. A tankönyvpiac rendjéről szóló 2001. évi XXXVII. törvény 2003. január 1-jei hatállyal módosult, s ennek nyomán a következő rendelkezésekkel egészült ki. Az iskolai tankönyvrendelésnek biztosítania kell, hogy – az iskolától történő kölcsönzés, a napköziben, tanulószobában elhelyezett tankönyvek igénybevétele, illetőleg a tankönyvek megvásárlásához nyújtott támogatás útján – a nappali rendszerű iskolai oktatásban részt vevő tartósan beteg vagy fo-

gyatékos; három vagy többgyermekes családban élő, továbbá egyedül álló szülő által nevelt; rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülő tanulók részére a tankönyvek ingyenesen álljanak rendelkezésre (normatív kedvezmények). A normatív kedvezményeken túl az iskola további kedvezményeket állapíthat meg. A fenti normatív kedvezmények bevezetése fokozatosan történik a következők szerint: a tartósan beteg vagy fogyatékos, három vagy többgyermekes családban élő, továbbá egyedül álló szülő által nevelt tanulók teljes körére a 2003/2004. tanévtől kezdődően, a rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülő tanulók részére az első-negyedik évfolyamra járó tanulók esetében a 2003/2004. tanévtől kezdődően, az ötödik-nyolcadik évfolyamra járó tanulók esetében a 2004/2005. tanévtől kezdődően, a kilencedik-tizenharmadik és a szakképzési évfolyamokra járó tanulók esetében a 2005/2006. tanévtől kezdődően.

E szabályozás 2003. szeptember 1-jei hatállyal a jogosultság igazolására vonatkozó szabályokkal egészült ki. A normatív kedvezményre való jogosultságot a tartósan beteg, három- vagy többgyermekes családban élő, továbbá az egyedülálló szülő által nevelt gyermek esetén a hasonló jogcímen folyósított családi pótlékról – a családtámogatási kifizetőhely által – kiállított igazolással, illetve, ha a családi pótlékra való jogosultság a legmagasabb életkor elérése miatt megszűnt, szakorvosi igazolással, egyedülálló szülő esetén a szülő által tett nyilatkozattal; fogyatékoság esetén a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleményével; rendszeres gyermekvédelmi támogatás esetén az erről szóló határozattal kell igazolni. Az igényjogosultságot az iskolai tankönyvrendelés elkészítése előtt, az iskola által meghatározott időben kell bejelenteni. Ha a bejelentés későbbi időpontban történik – beleértve az iskolaváltást is – az iskola a tankönyvek kölcsönzésével, a napköziben, tanulószobán elhelyezett tankönyvek rendelkezésre bocsátásával köteles az igényt teljesíteni.

A tankönyvpiaci törvény 2003. január 1-jétől hatályos rendelkezései tehát szabályozták az ingyenes tankönyvellátásra jogosultak körét, továbbá azt, hogy a jogosultak e kedvezményt melyik tanévtől vehetik igénybe. A törvény rendelkezései alapján a jogosulti körbe tartozó, nappali rendszerű iskolai oktatásban részt vevő tanulók alanyi jogot szereztek arra, hogy számukra – a törvényben meghatározott kivételekkel – a 2003/2004. tanévtől kezdődően a tankönyvek ingyenesen álljanak rendelkezésre. A 2003. július 16-án kihirdetett és szeptember 1-jén hatályba lépett szabályok szerint e jogosultságot a törvényben meghatározott dokumentumokkal kell igazolni. Az igényjogosultságot bejelenteni, és így az azt igazoló dokumentumokat benyújtani pedig az iskolai

tankönyvrendelés elkészítése előtt, az iskola által meghatározott időben kell; ha a bejelentés későbbi időpontban történik – beleértve az iskolaváltást is – az iskola a tankönyvek kölcsönzésével, a napköziben, tanulószobán elhelyezett tankönyvek rendelkezésre bocsátásával köteles az igényt teljesíteni. Álláspontunk szerint kifejezett szabály hiányában is elvárható, hogy a tanuló, illetve a szülő a kedvezményre való jogosultságát megalapozó tényre arra alkalmas dokumentummal bizonyítsa. Ezt rögzítette jogszabályi rendelkezésben a tankönyvpiaci törvény másodikként idézett módosítása az egyes igazolási fajták meghatározásával. Nem csorbítja tehát az ingyenes tankönyvellátáshoz való jogot az a szabályozás, amely 2003. szeptember 1-jétől rögzíti, hogy dokumentumokkal kell igazolni a kedvezményre való jogosultságot. A 2003. szeptember 1-jétől hatályos szabályozás továbbá az ingyenes tankönyvek rendelkezésre bocsátását attól tette függővé, hogy a tanulók, illetve a szülők az igazoló dokumentumokat a tankönyvrendelés elkészítése előtt nyújtják be az iskolának. A tankönyvrendelés elkészítésének időpontjáról a tankönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről szóló 5/1998. (II. 18.) MKM rendelet 17. § (1) bekezdése rendelkezik. Eszerint az iskola igazgatója minden év február hó 15-éig elkészíti az iskolai tankönyv- és segédkönyv rendelést (a továbbiakban: tankönyvrendelés). A tankönyvrendelés elkészítésének időpontja ebben az évben tehát legkésőbb 2003. február 15-ére esett, amely időpont azonban korábban volt, mint az igazolási kötelezettséget előíró törvény kihirdetése (2003. július 16.). Amennyiben a törvény alapján az iskolák az ingyenes tankönyvek rendelkezésre bocsátását az igazolásoknak a július 16-án előírt időpontig, azaz február 15-ig történő leadásától tennek függővé, teljesíthetetlen feltételt követelnének meg. A tankönyvpiaci törvény ugyan tartalmaz egy kiegészítő szabályt, miszerint ha a bejelentés későbbi időpontban történik – beleértve az iskolaváltást is – az iskola a tankönyvek kölcsönzésével, a napköziben, tanulószobán elhelyezett tankönyvek rendelkezésre bocsátásával köteles az igényt teljesíteni. Ebben az esetben tehát a tankönyvek megvásárlásához nyújtott támogatás útján az ingyenes tankönyvellátás nem áll a jogosultak rendelkezésére. Azonban egy teljesíthetetlen feltétel – vagyis az igazolások február 15. előtti benyújtásának – elmaradása nem vezethet ahhoz, hogy a törvény által egy kivételes helyzetre megállapított kiegészítő szabály a 2003/2004. tanév vonatkozásában főszabályként érvényesüljön, és így az ingyenes tankönyvek rendelkezésre bocsátásának egyik lehetőségétől eleve megfosssa a jogosultakat. Az tehát, hogy az igényüket korábban már bejelentő tanulók és szüleik számára az iskolák pusztán azért nem bocsátják ren-

delkezésre az ingyenes tankönyveket, mivel a tanévkezdéskor kért igazolásokat rövid határidő alatt nem tudták az iskolának bemutatni, a törvény jogszerűtlen értelmezésén alapuló intézkedés. A tankönyvpiaci törvénynek az igazolások benyújtásának határidejére vonatkozó főszabályként rögzített rendelkezését – jogszerűen értelmezve – csak kihirdetését és hatálybalépését követően, vagyis a jövő tanévtől lehet alkalmazni. Természetesen az iskolák továbbra is kérhetik, hogy a jogosultak az ingyenes tankönyvellátásra való jogosultságukat megfelelően igazolják. Ám az igazolások benyújtására csak olyan ésszerű határidőt jelölhetnek meg, amely elegendő arra, hogy a tanulók, illetve a szülők beszerezzék a kért dokumentumokat.

Az igazolások benyújtásának határidejével kapcsolatos értelmezési problémák mellett több szülő számára okozott gondot az, hogy az iskolák nem minden esetben a vásárlásához nyújtott támogatás útján biztosították az ingyenes tankönyvellátást. Több szülő sérelmezte, hogy gyermekeik használt könyveket kaptak, illetőleg úgy kapták meg a tankönyveket, hogy azokat év végén az iskolának vissza kell adniuk.

Az 5/1998. (II. 18.) MKM rendelet 16. § (4) bekezdése értelmében az iskola részére tankönyvtámogatás céljára járó összegnek legalább huszonöt százalékát tartós tankönyv, továbbá a tanulók által alkalmazott segédkönyv vásárlására kell fordítani. Az így megvásárolt tankönyv, segédkönyv az iskola tulajdonába, s ha működik, az iskolai könyvtár állományába kerül. A rendelet 2. § (1) bekezdésének j) pontja értelmében tartós tankönyv az a tankönyv, amelyik tartalma és kivitele alapján alkalmas arra, hogy több tanuló, több tanéven keresztül alkalmazza. Az intézmény az ingyenes tankönyvellátást tehát az igényjogosultak részére három módon nyújthatja: az iskolától történő kölcsönzés, a napköziben, tanulószobában elhelyezett tankönyvek igénybevétele, továbbá a tankönyvek megvásárlásához nyújtott támogatás útján. A jogszabály szerint az iskola – a fenntartó anyagi helyzetétől függően – bármelyik lehetőséget választhatja. Jogszerűen jár el tehát akkor is, ha az ingyenes tankönyvellátást könyvtári tankönyvek kölcsönzésével biztosítja az arra jogosult tanulói számára. Ezek a tankönyvek az iskola tulajdonában maradnak, így a tanulóknak a tanév végén vissza kell adniuk azokat. A tankönyveknek továbbá alkalmasnak kell lenniük arra, hogy több évfolyam tanulói egymást váltva használják őket. Ehhez azonban szükséges, hogy a diákok az iskola által kölcsönzött tankönyveket úgy kezeljék, hogy azok az utánuk következő évfolyamok tanulói számára is használható állapotban legyenek. Álláspontunk szerint nem okoz tanulói jogsérelmet az, hogy az iskola az ingyenes tankönyv-

ellátás nyújtásának ezt a módját választotta. A könyvtári tankönyvek kölcsönzése csupán kedvezmény, a jogosulti körbe tartozó tanulók, illetőleg szülei dönthetnek úgy, hogy nem kérik a tankönyvek könyvtári példányait, hanem saját erőből megvásárolják a tankönyveket. Amennyiben azonban a kedvezményt igénybe veszik, úgy el kell fogadniuk a kölcsönzéssel együtt járó feltételeket. (K-OJOG-524/2003., K-OJOG-630/2003., K-OJOG-645/2003., K-OJOG-649/2003., K-OJOG-650/2003., K-OJOG-651/2003., K-OJOG-655/2003., K-OJOG-676/2003., K-OJOG-683/2003., K-OJOG-690/2003., K-OJOG-706/2003., K-OJOG-707/2003.)

A tanév rendje

A közoktatási intézmények működésének kereteit jogszabályi előírások határozzák meg, ám helyben kell megszervezni a nevelési, illetve a tanítási év feladatainak végrehajtását. A tanév helyi rendjének elkészítésekor figyelembe kell venni a közoktatási törvényben és a tanév rendjéről szóló miniszteri rendeletben megfogalmazott rendelkezéseket, mindemellett tekintettel kell lenni a helyi sajátosságokra is.

A hivatalunkhoz forduló szülők gyakran sérelmezik, hogy gyermekeik túlságosan leterheltek, magasak az óraszámok. Sokszor felmerül a kérdés, milyen mértékben veheti igénybe az iskola a diákok idejét. A tanulók tanulmányi kötelezettségeinek korlátai megjelennek a jogszabályokban, a tanítási idő kezdete és vége, a tanuló számára kötelező óraszámok vagy a szünetek időtartama vonatkozásában. Mindezek a rendelkezések azonban csak a kereteket határozzák meg, amelyeken belül egy-egy intézmény oktatási szereplői maguk állapíthatják meg a mindennapokban követendő részletes szabályokat. A diákok és a szülők önállóan és képviseleti szerveiken keresztül véleményük kinyilvánításával részt vehetnek az intézmény bármely döntésében. A mindennapi működés részletes szabályozásában azonban a puszta véleménynyilvánításnál sokkal jelentősebb jogosítványokkal rendelkeznek. Gyakran a döntés érvényességének feltétele a véleményük meghallgatása, és egyes kiemelt fontosságú ügyekben a jogszabálytól való eltérés csak az oktatási szereplők képviseleti szerveinek konszenzusával valósítható meg. Ezeken a területeken mutatkozik meg leghangsúlyosabban az oktatási szereplők együttműködésének szükségessége.

Az iskola és a kollégium házirendje állapítja meg az iskolai, kollégiumi tanulói munkarendet, a tanórai és tanórán kívüli foglalkozások, a kollégiumi foglal-

kozások rendjét. A házirendet az óvoda, az iskola, a kollégium vezetője készíti el, és a nevelőtestület fogadja el. A házirend elfogadásakor, illetve módosításakor az iskolaszék, kollégiumszék, óvodaszék, továbbá az iskolai, kollégiumi diákönkormányzat egyetértési jogot gyakorol. Az egyetértési jog azt jelenti, hogy az említett szervezetek egyetértése nélkül érvényes házirend nem jöhet létre.

A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 9. § (1) bekezdése szerint elméleti tanítási órát az iskolában reggel nyolc órától tizenkilenc óráig, a szakképző évfolyamokon és az alapfokú művészetoktatási intézményekben húsz óráig terjedő időszakon belül lehet megtartani. Az első tanítási órát – az iskolai szülői szervezet és az iskolai diákönkormányzat egyetértésével – legfeljebb negyvenöt perccel korábban meg lehet kezdeni. Az első tanóra így leghamarabb negyed nyolckor kezdődhet el. Előfordulhat, hogy a korábban konszenzussal megállapított szabály megváltoztatására mutatkozik igény. A jogszabályok szerint a módosításra ugyanazok az érvényességi követelmények vonatkoznak, mint a megelőző döntésre, és azt bármelyik fél kezdeményezheti. (K-OJOG-819/2003.)

Egy első osztályos tanuló édesanyja a tanévkezdést követően sérelmezte, hogy az iskolában negyed nyolckor kezdődik az oktatás. A szülőt tájékoztattuk arról, hogy, a közoktatási törvény 83. § (10) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a diákönkormányzat, az iskolaszék, szülői szervezet javaslatára a közoktatásban intézkedésre jogosult személy vagy szervezet harminc napon belül, a helyi önkormányzat képviselőtestülete legkésőbb a harmincadik napot követő első ülésen érdemi választ köteles adni. Ebből adódóan akár egy szülő, akár az iskolai szülői szervezet, illetve a diákönkormányzat is javasolhatja írásban az első tanóra kezdetének megváltoztatását. (K-OJOG-653/2003.)

A közoktatási törvény 10. § (1) bekezdése szerint a tanulónak joga, hogy a nevelési-oktatási intézményben iskolai tanulmányi rendjét pihenőidő, szabadidő beépítésével alakítsák ki. Ennek megfelelően a rendelet is meghatározza, hogy a tanítási órák és a tanórán kívüli foglalkozások között – a tanulók részére – szünetet kell tartani. A szünetek rendjét, és időtartamát az iskolai házirend, valamint az iskolai, kollégiumi tanév helyi rendje határozza meg. A szünetek rendjéről tehát az intézmény működésében közvetlenül érintettek a házirend megalkotásakor szintén közösen döntenek.

Egy szülő azt sérelmezte, hogy minden szünet egységesen tizenöt perces az iskolában, így csak a tanítási idő után juthatnak meleg ebédhez a diákok. Az intézmény vezetője arról tájékoztatott, hogy az intézmény házirendje szerint minden tanítási óra egészkor kezdődik, és minden szünet tizenöt perccig tart, ez a diákok és a taná-

rok számára is áttekinthetőbbé teszi a működést. Étkezési szünetet ennek megfelelően nem tartanak, meleg ebédet azonban minden tanulónak a tanórákat követően biztosítanak azáltal, hogy az étkező 11.30-tól 15.30-ig tart nyitva. A módosított házirend elfogadásakor sem a szülők, sem a diákok nem jelezték, hogy a 15 perces szünetek bevezetése akadályozza a kulturált étkezést.

Az ügyben megállapítottuk, hogy a házirend szabályozása megfelel a közoktatási törvény előírásainak, hiszen az iskola kötelezettsége önmagában az étkezési lehetőség biztosítása. Az étkezés idejére vonatkozó részletesebb előírást a jogszabály nem tartalmaz. Ez azt jelenti, hogy minden iskola a lehetőségeinek megfelelően alakíthatja ki az étkezési rendet. A házirend megalkotásakor ebben a kérdésben a vezető, a nevelőtestület, az iskolaszék és az iskolai diákönkormányzat között konszenzus született, így a házirend megalkotása is jogszerű volt. (K-OJOG- 668/2003.)

A közoktatási törvény a tanórai foglalkozásokat két részre osztja, a kötelező tanórai foglalkozásokra és a választható tanórai foglalkozásokra. Évfolyamonként meghatározza továbbá a tanulók érdekében a kötelező tanórai foglalkozások felső határát. Ennél az időnél több tanítási órán a tanuló nem köteles részt venni, ez az az idő ugyanis, amely alatt az iskolának fel kell tudnia készíteni a tanulót az alapvizsgára vagy az érettségi vizsgára, illetve a szakmai vizsgára. A jogszabályok lehetőséget biztosítanak ugyanakkor arra, hogy a tanuló magára nézve kötelezőként a fentieket meghaladó számú órát vállaljon.

A kerettantervek kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 28/2000. (IX. 21.) OM rendelet 6-7. §-a jól áttekinthető összegzést ad a kötelező és nem kötelező tanórai foglalkozások rendszeréről. Ezek szerint a tanulói részvétel szempontjából a tanítási óra lehet kötelező – ezen belül minden tanuló részére kötelező, vagy a tanuló által kötelezően választott – és lehet nem kötelező (választható) – másképpen a tanórai foglalkozások közül szabadon választott – tanítási óra.

Az iskola helyi tantervében kell meghatározni, hogy melyek azok a tanuló által kötelezően választható tanítási órák, amelyek közül a tanuló köteles választani, és azt is, hogy hány órát kell választania.

Ha a tanulót – kérelmére – felvették a szabadon választott tanítási órára, a tanítási év végéig, illetve, ha az a tanítási év vége előtt befejeződik, az utolsó tanítási óra befejezéséig köteles azon részt venni, amennyiben erről a tényről – a szabadon választott tanítási órára történő jelentkezés előtt, az iskolai értesítőben, ha ilyen nincs, a helyben szokásos módon írásban – a tanulót és a kiskorú tanuló szülőjét tájékoztatták. A szülőnek, vagy, ha a tanuló a tizennegyedik életévét betöltötte, a tanulónak írásban nyilatkoznia kell arról, hogy a sza-

badon választott tanítási órákra történő jelentkezés jogkövetkezményeit tudomásul vette.

Előfordulhat olyan eset is, hogy az iskola helyi tantervében meghatározott tananyag elsajátítása, a követelmények teljesítése csak a szabadon választott tanítási órákon való részvétellel teljesíthető. Ilyenkor az iskolába történő beiratkozás jelenti a szabadon választott tanítási órákon való részvétel vállalását. Az intézményt természetesen ebben az esetben is szigorú előzetes tájékoztatási kötelezettség terheli. Fel kell hívni a tanulónak és a kiskorú tanuló szülőjének figyelmét a felvételi tájékoztatóban, továbbá a beiratkozás előtt írásban is a beiratkozás jogkövetkezményeire.

A szülő hetedik osztályos gyermeke magas óraszámait sérelmezte, és azt, hogy az előző tanévben semmilyen felvilágosítást nem kaptak a tanulók ilyen mértékű leterheltségéről. Az intézmény vezetője arról tájékoztatta, hogy a nyolcosztályos gimnázium engedélyezett egyedi tanterve szerint a hetedik osztály követelményeinek teljesítéséhez nem elegendő a közoktatási törvényben biztosított óraszám, így a szabadon választott tanórai foglalkozásokra rendelkezésre álló órakeretet is felhasználták az órarend kialakításakor. Ebben az intézményben tehát a tanulónak nincs lehetősége arra, hogy csak a törvényi maximális napi órakeret mértékéig vegyen részt a tanítási órákon, hiszen úgy nem teljesítené a helyi tantervi követelményeket. Ilyenkor a tanuló a beiratkozással vállalja fel a többlet óraszámot. Ahhoz azonban, hogy a beiratkozás fenti jogkövetkezményei beálljanak, természetesen az is szükséges, hogy a szülőt és a tanulót előzetesen tájékoztassák a jogkövetkezményekről. A vizsgált esetben az igazgató a megelőző tanév végén szülői munkaközösségi értekezleten a munkaközösség vezetőivel ismertette meg az iskola új, egyedi tantervét, amely tartalmazta a tantárgyi struktúrát, és a hozzá rendelt óraszámokat. Felhívta továbbá a megjelent szülők figyelmét, hogy a pedagógiai program nyilvános, abba a szülők bármikor betekinhetnek. Az iskola ugyanakkor sem a felvételi tájékoztatójában, sem a beiratkozás előtt nem hívta fel a szülők és a tanulók figyelmét az egyedi tantervből adódó többlet óraszámokra.

Megállapítottuk, hogy a fenti tájékoztatás nem felelt meg a jogszabályi követelményeknek. A jogszabály ugyanis a szülők és tanulók egyedi tájékoztatásának követelményét támasztja, az pusztán a szülői munkaközösség tájékoztatásával nem valósult meg. A tájékoztatás elmulasztásával az érintett tanulók és szüleik választási lehetőségtől estek el. Nem választhattak ugyanis abban a kérdésben, hogy vállalják-e a felmerülő többletterheket, vagy nem. Az intézményvezető mulasztása következtében az érintett tanulóknak és szülőiknek a tájékoztatáshoz, valamint a szabadon választott órákhoz fűződő oktatási jogaik sérültek. Megállapítottuk továbbá azt is, hogy a jogsértés a tanév közben már nem orvosolható, hiszen minden az intézménybe járó tanulónak az iskolai tanterv követelményeit kell teljesíteni, és ehhez a magasabb óraszámok teljesítése szükséges. Az intézmény vezetője mulasztását elismerte, valamint arról biztosított, hogy a következő tanévben mind a felvételi tájékoztatón keresztül, mind egyedileg biztosítani kívánja azt, hogy a kötelező tanórai foglalkozá-

sok magasabb számáról megfelelő időben értesüljenek az érintettek, ezért a jogsértés megállapításán túl kezdeményezést nem fogalmaztunk meg. (K-OJOG-668/2003.)

A magas óraszám önmagában nem okoz jogsérelmet, amennyiben azt a vonatkozó jogszabályok rendelkezéseinek betartásával állapítja meg az intézmény. A tanuló túlterheltsége ezzel szemben érdeksérelmet okozhat a szülőnek és a tanulónak egyaránt. Ezekben az esetekben tanácsos lehet megkeresni az osztályfőnököt, szaktanárt vagy a napközis tanárt, és együtt megoldást keresni az érdekek összeütközésének orvoslására. (K-OJOG-16/2003.)

Az elmúlt évben a nevelési-oktatási intézmények több esetben kértek felvilágosítást az idegen nyelv oktatásával kapcsolatos jogszabályi rendelkezésekről.

Egy pedagógus arról érdeklődött, hogy milyen feltételekkel vezetheti be az általános iskola a harmadik osztályban az angol nyelv oktatását. Tájékoztattuk arról, hogy a kerettantervek kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 28/2000. (IX. 21.) OM rendelet 4. § (2) bekezdése szerint az első-harmadik évfolyamon idegen nyelv tanítását szolgáló tanórai foglalkozás csak a nem kötelező órakereteket felhasználva szervezhető. A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 21. § (6) bekezdése szerint az első-negyedik évfolyamon idegen nyelv tantárgyból elért teljesítmény miatt a tanuló nem utasítható évfolyamismétlésre, javítóvizsgára. Ebből következően tehát lehet nyelvvóra harmadikban, ám a fentieket figyelembe kell venni az iskolai pedagógiai program részét képező helyi tanterv elkészítésénél. (K-OJOG-450/2003.)

Egy nyelvtanár arról kért felvilágosítást, hogy kell-e és ha igen, hány főnél kell csoportbontást alkalmazni nyelvvórán. A pedagógust tájékoztattuk, hogy az osztálybontásról a közoktatási törvény 3. számú melléklete rendelkezik, amely megteremti az osztályok csoportokra bontásának lehetőségét, meghatározza az ezzel kapcsolatban alkalmazandó szabályokat, azonban egyetlen esetben sem teszi kötelezővé a csoportbontást. (K-OJOG-468/2003.)

Értékelés, minősítés

A tanulmányi teljesítmény, a magatartás és a szorgalom értékelése, minősítése természetes velejárója és egyben központi kérdése az iskolákban folyó mindennapi nevelési-oktatási tevékenységnek. Az évközi teljesítmények alapján megállapított félévi és év végi osztályzatok az iskola egyik legfontosabb döntését jelentik, hiszen ekkor az intézmény a diák jövőjéről hoz döntést. Az értékeléssel kapcsolatos döntések ezért általában az oktatási szereplők figyelmé-

nek középpontjában állnak. Ezt jelzi az a nagyszámú kérdés és panasz is, amely évről-évre ebben a tárgyban érkezik hivatalunkhoz.

A közoktatási törvény 19. § (1) bekezdés e) és f) pontja szerint a pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti az a jog, hogy év közben, félévkor és a tanév végén értékelje a tanulók munkáját, minősítse teljesítményüket. A tanulók munkájának értékelésekor, minősítésekor a pedagógust széleskörű szabadság illeti meg. A pedagógus ezen autonómiája azonban nem korlátlan, határait a törvény más rendelkezései, többek között a szülők és tanulók jogai, valamint az intézmény működésére és belső rendjére vonatkozó szabályzatokban foglaltak jelölik ki. E szabályzatok nyilvánosságát és hozzáférhetőségét a diákok és szülők széles körű tájékoztatása érdekében a jogszabályok biztosítják.

A szervezeti és működési szabályzat, valamint a pedagógiai program számos értékeléssel kapcsolatos kérdésben tartalmaz kötelező rendelkezést. A közoktatási törvény 14. §-a szerint a szülő joga, hogy gyermeke fejlődéséről, magaviseletéről, tanulmányi előmeneteléről rendszeresen részletes és érdemi tájékoztatást, neveléséhez tanácsokat, segítséget kapjon. Ennek megfelelően a pedagógusnak a tanulót és a kiskorú tanuló szülőjét az érdemjegyekről rendszeresen értesítenie kell. A rendszeres tájékoztatás elmulasztása a jogszerűen megállapított érdemjegytől függetlenül jogsérelmet okozhat. A tájékoztatás részben személyesen, részben az érdemjegyeknek a naplóba és az ellenőrzőbe időben történő bejegyzésével valósulhat meg. Az iskola tájékoztatási kötelezettségéhez tartozik, hogy biztosítsa a dolgozatokba való betekintést. Annak érdekében azonban, hogy a tanuló hiányosságait a szülővel korigálhassa, a megtekintés nem jelentheti csupán a dolgozatok megismerését és tanulmányozását az iskola helyiségében egy meghatározott időkeretben. A megtekintésnek szükségszerűen magában kell foglalnia a dolgozat birtoklását, vagyis arról a szülő kérésére másolatot kell rendelkezésére bocsátani. (K-OJOG-677/2003., K-OJOG-859/2003.)

A tájékoztatásnak a rendszerességen túl alapvető követelménye a tényszerűség. A napló, és az ellenőrző csak abban az esetben nyújthatnak valós képet a tanuló tanulmányi teljesítményéről, ha az érdemjegyek megállapításukat követően a lehető legrövidebb időn belül bejegyzésre kerülnek a megfelelő helyre.

A szülő sérelmezte, hogy a naplóban szerepelt egy elégtelen a májusi bejegyzések között, amikor gyermeke egész hónapban betegsége miatt igazoltan távol volt. Az intézményvezető azt nyilatkozta, hogy a szülő az elégtelent már áprilisban láthatta, amikor személyes megbeszélésen megmutatta neki a naplót, mert az egy koráb-

bi számonkérés eredménye volt. Az érdemjegy kizárólag azért került a májusi érdemjegyek helyére, mert áprilisra nem maradt hely bejegyezni.

Megállapítottuk, hogy ha a naplóban az érdemjegyek beírására hónaponként más-más cellák állnak rendelkezésre, akkor a nem megfelelő helyre beírt érdemjegy félrevezető információt hordoz. A bejegyzések félrevezető jellege – így az, ha már áprilisban a májusi cellába kerül az érdemjegy – rontja a napló hitelességét, és így azáltal, hogy nem nyújt tényszerű tájékoztatást, csorbítja a szülők és a diákok tájékoztatáshoz való jogát. A jegyző a szülő kezdeményezésére a naplóvezetés hiányosságait feltárta, és az intézményvezető ennek nyomán nevelőtestületi értekezleten hívta fel a pedagógusok figyelmét a naplóvezetés szabályos vezetésére, továbbá tudatta velük, hogy ennek ellenőrzéséről a jövőben gondoskodni fog. Ezért az ügyben nem tettünk kezdeményezést. (K-OJOG-427/2003.)

A tájékoztatás idejére és módjára nemcsak a jogszabályok rendelkezései vonatkoznak. Az intézménynek szervezeti és működési szabályzatában kell részletesen meghatározni a tanulók rendszeres tájékoztatásának rendjét és formáját.

Egy szülő arról kért tájékoztatást, hogy mennyi ideig lehet a dolgozatokat javítani, illetve, hogy mennyi idő után kell az érdemjegyeket beírni a naplóba. Tájékoztattuk arról, hogy az erre vonatkozó szabályokat az intézmény szervezeti és működési szabályzatában találhatja meg. (K-OJOG-22/2003.)

Ugyanerről tájékoztattuk azt a diákot is, aki azt kérdezte: törvényi előírás-e, hogy amennyiben egy diák bukásra áll, a szüleit az év vége előtt egy hónappal írásban értesíteni kell erről. A szóban forgó diák néhány osztálytársa kapott ilyen értesítést, és ő tudni szeretne volna, esetében az értesítés hiánya azt jelenti-e, hogy nem kaphat elégtelent. (K-OJOG-419/2003.)

A pedagógus az értékelés, minősítés során kialakíthat egyedi módszereket, alkalmazhat sajátos értékelési, számonkérési technikákat, de ezeknek természetesen összhangban kell lenniük a jogszabályi előírásokkal, illetve az intézmény pedagógiai programjával. (K-OJOG-97/2003.)

Egy tanuló azt kérdezte tőlünk, milyen jogszabály rendelkezik arról, hogy a tanár dolgozatírás alkalmával csoportokra bonthatja az osztályt. Tájékoztattuk arról, hogy a jogszabályok ilyen rendelkezést nem tartalmaznak, ettől függetlenül a csoportonkénti számonkérés lehet jogszerű beszámoltatási eszköz. (K-OJOG-89/2003.)

Az egyéni értékelési módszerek alkalmazásánál nagyon fontos, hogy a diákok és a szülők alapos ismeretekkel rendelkezzenek a pedagógus szempontjairól, értékelési elveiről, azonban a kellő időben adott, részletes és érdemi tájé-

kozoktatás mellett sem alkalmazható olyan értékelési módszer, amely a tanulói jogviszonyra vonatkozó szabályoknak ellentmond. Amikor a közoktatási törvény 70. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a pedagógus a tanuló teljesítményét, előmenetelét tanítási év közben rendszeresen érdemjeggyel értékeli, akkor egyben azt is kimondja, hogy az érdemjeggyel a pedagógus kizárólag a tanuló teljesítményét, előmenetelét értékelheti. Törvényi előírás továbbá, hogy az érdemjegy, illetőleg az osztályzat megállapítása a tanuló teljesítményének, szorgalmának értékelésekor, minősítésekor nem lehet fegyelmezési eszköz. Minden esetben jogsértő az, ha az érdemjegy nem a tanuló teljesítményét, hanem a tanuló kötelezettségeinek teljesítésével kapcsolatos egyéb körülményt értékel.

Egy szülő sérelmezte, hogy gyermeke történelem tanára elégtelen érdemjegyet ad azoknak a diákoknak, akik a dolgozatírásán nincsenek jelen, ezt saját füzetébe jegyzi be, amelyet harminc napon belül van lehetősége a diáknak kijavítani. Ha a diák nem él a javítás lehetőségével, akkor az elégtelen bekerül a naplóba. A fenti értékelési elvekről a pedagógus a szülőket minden év elején a tanulók füzetébe történő rögzítéssel tájékoztatja. Gyermeke esetében több elégtelen került így a naplóba, mert sok hiányzása miatt harminc napon belül nem tudta pótolni lemaradását.

Megállapítottuk, hogy a fenti értékelési módszer jogsértő, mert adott esetben az érdemjegy nem a tanuló nevelés-oktatás keretében nyújtott teljesítményére vonatkozik, hanem csupán a mulasztás tényét értékeli. Ez a jogsérelem annak ellenére is fennáll, hogy az értékelés, minősítés elveiről a tanulók és a szülők megfelelő időben pontos és részletes tájékoztatást kaptak. Az ügyben tett kezdeményezésünket az intézményvezető elfogadta. (K-OJOG-98/2003.)

Az írásbeli beszámoltatások formáit, rendjét, korlátait, a tanulók tudásának értékelésében betöltött szerepét, súlyát a közoktatási törvény 48. § (4) bekezdése szerint az iskola pedagógiai programja részeként megalkotott helyi tantervben meg kell meghatározni. A nevelési-oktatási intézmény ennek megfelelően abban az esetben szervezhet év végi záróvizsgát, kisérettségi vizsgát, vagy bármely más, a közoktatási törvényben nem szabályozott beszámoltatási formát, ha a fenti szabályzat rendelkezik arról. Ebben az esetben azonban szükséges a helyi tantervben azt is meghatározni, hogy az így szerzett érdemjegy milyen mértékben számít bele az év végi osztályzatba. (K-OJOG-305/2003., K-OJOG-383/2003., K-OJOG-400/2003.) Az a szabályozás nem jogsértő, amely szerint a záróvizsga, kisérettségi vizsga érdemjegye meghatározó az év végi osztályzat megállapításakor, azonban kizárólagos beszámítása az oktatási jogok sérelmét okozza, hiszen a közoktatási törvény szerint az év

végi osztályzatot az érdemjegyek – és nem pusztán egy érdemjegy – alapján kell meghatározni.

Fentiekről tájékoztattuk a szülőt, aki azért fordult hozzánk, mert gyermeke matematika tanára azt a kijelentést tette, hogy akinek nem sikerül a kísérettségi vizsga, az megbukik év végén. (K-OJOG-363/2003.)

A pedagógus autonómiájának további korlátja a közoktatási törvény 70. §-ában foglalt rendelkezés, amely szerint az egyes tanulók év végi osztályzatát a nevelőtestület osztályozó értekezleten áttekinti, és a pedagógus, illetve az osztályfőnök által megállapított osztályzatok alapján dönt a tanuló magasabb évfolyamba lépéséről. Abban az esetben, ha az év végi osztályzat a tanuló hátrányára lényegesen eltér a tanítási év közben adott érdemjegyek átlagától, a nevelőtestület felhívja az érdekelt pedagógust, hogy adjon tájékoztatást ennek okáról, és indokolt esetben változtassa meg döntését. Ha a pedagógus nem változtatja meg döntését, és a nevelőtestület ennek indokaival nem ért egyet, az osztályzatot az évközi érdemjegyek alapján a tanuló javára módosítja. (K-OJOG-278/2003., K-OJOG-23/2003.)

Szülők több alkalommal kerestek meg bennünket azzal a kérdéssel, hogy mit tehetnek, ha úgy érzik, hogy a pedagógus elfogult és alulértékeli gyermekük teljesítményét. Az ilyen esetekben felvilágosítást adtunk arról, hogy a közoktatási törvény a diákok számára lehetőséget biztosít a független vizsgabizottság előtti vizsgázásra. (K-OJOG-370/2003., K-OJOG-569/2003., K-OJOG-9/2003.) A független vizsgabizottság előtt letehető tanulmányok alatti vizsgát az Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont által kijelölt intézmény szervezi. Ezen a vizsgán a diák egy háromtagú vizsgabizottság előtt ad számot a tudásáról, amelynek nem lehet tagja az a pedagógus, aki abban az iskolában tanít, amellyel a diák tanulói jogviszonyban áll. Ez megoldást jelenthet azokban az esetekben, amikor a szülők kifogásolják a pedagógus osztályozását, személyes ellentétet, elfogultságot feltételezve a háttérben. Ezért hasznos lehet, ha az iskola tájékoztatást nyújt a független vizsgabizottság előtt letehető vizsga lehetőségéről és annak szabályairól.

Független vizsgabizottság előtt a félévi, illetőleg a tanév végi osztályzat megállapítása érdekében osztályozó vizsga, illetve elégtelen év végi osztályzatot követően javítóvizsga tehető. Az erre vonatkozó igényt a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet szerint a tanuló – kiskorú tanuló esetén a szülő aláírásával – osztályozó vizsga esetén a

félév utolsó napját megelőző harmincadik napig, javítóvizsga esetén a bizonyítvány átvételét követő tizenöt napon belül jelezheti.

Amennyiben a tanuló a tanév végén elégtelen osztályzatot kapott, lehetősége van javítóvizsgát tenni. Ha az elégtelen osztályzatok száma meghaladja a kettőt, a tanuló a nevelőtestület engedélyével tehet javítóvizsgát. A nevelőtestület az engedély megadásáról az osztályozó értekezleten dönt, és az itt megszületett döntést a bizonyítványba történő bejegyzéssel közli a tanulóval. Ha a tanuló nem kapja meg az engedélyt, azaz a tantestület úgy határoz, hogy a tanuló tanulmányait évfolyamismétléssel folytathatja, nincs lehetősége javítóvizsgát tenni. Lehetősége van ugyanakkor mind a tanulónak, mind a szülőnek a számára kedvezőtlen döntés megváltoztatása érdekében – a közléstől, ennek hiányában a tudomására jutástól számított 15 napon belül – érdeksérelemre hivatkozással eljárást indítani. A közoktatási törvény 83. § (5) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az ilyen, egyéni érdeksérelemre hivatkozással benyújtott felülbírálati kérelmet az iskolaszék, illetve, ha ilyen nem működik, a nevelőtestület tagjaiból álló, legalább háromtagú bizottság vizsgálja meg. A vizsgálat eredményeképpen az iskolaszék, illetve a bizottság a felülbírálati kérelmet elutasítja, vagy a döntés elmulasztóját döntéshozatalra utasítja, illetve a hozott döntést megsemmisíti, és a döntéshozót új döntés meghozatalára utasítja.

Egy szülő, akinek gyermeke három tantárgyból szerzett elégtelent, az évfolyamismétlésre kötelező döntést követően bement az igazgatóhoz, és személyesen közölte vele kérését, hogy engedélyezze javítóvizsga letételét. Az igazgató a szülő kérését szóban elutasította. E döntést sérelmezve a szülő hivatalunkhoz fordult.

A ügyben megállapítottuk, hogy a szülő szóbeli kérése felülbírálati kérelemnek minősült, tekintve, hogy a törvény nem rendelkezik az eljárást megindító kérelem benyújtásának módjáról. Az intézményvezető a felülbírálati kérelem elbírálásáról egy személyben nem dönthet, döntése tehát érvénytelen. Ezért kezdeményeztük, hogy az igazgató a szülő kérelmének jogszerű elbírálásáról haladéktalanul intézkedjen. Kezdeményezésünket elfogadták, a nevelőtestület tagjaiból álló háromtagú bizottság a felülbírálati kérelmet elutasította. (K-OJOG-596/2003.)

A magatartás, szorgalom és a tanulmányok minősítése ellen érdeksérelem miatt nem indítható eljárás. A jogalkotó törvényességi kérelem előterjesztését teszi lehetővé, abban az esetben, ha a minősítés nem az iskola által alkalmazott helyi tantervben meghatározottak alapján történt, illetve a minősítéssel összefüggő eljárás jogszabályba vagy a tanulói jogviszonyra vonatkozó rendelkezésekbe ütközik. (K-OJOG-419/2003.)

Egy gimnázium igazgatója az alábbi ügyben kérte állásfoglalásunkat. Az iskola egyik pedagógusa elfelejtette rögzíteni a naplóban, hogy az év végi számonkérés alkalmával két tanuló javított. Az év végi osztályzatot így számukra hátrányosan, a javítás figyelmen kívül hagyásával állapították meg. Miután a tanulók bizonyítványába a rosszabb osztályzatok kerültek, a szülők törvényességi kérelemmel fordultak az igazgatóhoz. A pedagógus tévedését szóban és írásban is elismerte, az igazgató arról érdeklődött, hogy hogyan tudná a tanulók jogsérelmét orvosolni.

Az intézményvezetőt tájékoztattuk arról, hogy a törvényességi kérelem elbírálásakor a fenntartónak lehetősége van megvizsgálni, van-e mód arra, hogy utólag kiegészítsék az osztálynaplóban foglaltakat, továbbá a fenntartó másodfokú döntésével megváltoztathatja a bizonyítványban rögzített osztályzatot. (K-OJOG-489/2003.)

Mulasztás

Számos korábbi vizsgálatunk alkalmával állapítottuk meg, hogy a közoktatási törvény, illetve annak végrehajtási rendelete keveset mond arról, mit tekinthetünk mulasztásnak. E jogintézmény tartalmi meghatározása ugyanis hiányzik a jogszabályokból. Intézményvezetők, pedagógusok, szülők és diákok jelzései nyomán vált egyértelművé, hogy a mulasztásra vonatkozó jogszabályi rendelkezések alkalmazásának nehézségei számos esetben okoznak jogsérelmet.

A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet szerint ha a tanuló a tanítási órától távol marad, mulasztását igazolnia kell. A jogszabály szövegéből tehát két dolog következik: egyfelől az, hogy minden esetben, ha a tanuló távol marad az órától, mulasztásról beszélhetünk, másfelől pedig csak akkor beszélhetünk mulasztásról, ha a tanuló a tanórától távol marad. A tanuló távolmaradásának, mulasztásának igazolására vonatkozó rendelkezéseket a nevelési-oktatási intézmény szervezeti és működési szabályzatában kell meghatározni. (K-OJOG-147/2003., K-OJOG-233/2003., K-OJOG-260/2003.)

Egyes esetekben az óvodai foglalkozásról, a tanórától, illetve a kollégiumi foglalkozásról történő távolmaradást a jogszabály erejénél fogva igazoltnak kell tekinteni. Ilyen eset, ha a gyermek, tanuló beteg volt, és azt a szervezeti és működési szabályzatban meghatározottak szerint igazolja. Az intézmény szabályozási jogköre ebben az esetben az orvosi igazolás benyújtásának eljárási rendelkezéseiben nem terjed túl. A rendelet 20. §-a szerint ugyanis a beteg gyermek, tanuló az orvos által meghatározott időben nem látogathatja az intézményt. A jogszabály nem ad arra lehetőséget, hogy a nevelési oktatási intézmény az orvosi igazolásban foglaltakat megkérdőjelezze, vagy egy orvosi

igazolást ne fogadjon el. (K-OJOG-271/2003.) A mulasztást akkor is igazoltnak kell tekinteni, ha a tanuló hatósági intézkedés, vagy egyéb alapos ok miatt nem tud kötelezettségének eleget tenni. Álláspontunk szerint alapos oknak kell tekinteni a különleges időjárásból, vagy egyéb előre nem látható eseményből adódó közlekedési akadályokat, továbbá azt az esetet is, amikor a tanuló középiskolai felvételi vizsgán vesz részt. Ezzel ellentétes döntés még a szervezeti és működési szabályzat rendelkezéseire alapozva sem hozható. Egyéb esetekben, amennyiben a távolmaradást nem igazolják, az igazolatlan mulasztás jogkövetkezményeit kell alkalmazni.

A jogszabályi rendelkezések értelmezésével kapcsolatos bizonytalanságot jelzi, hogy számos esetben fordultak hozzánk intézményvezetők és pedagógusok állásfoglalásunkat kérve egy-egy házirendben található rendelkezés, tanári intézkedés jogszerűségének kérdésében. Álláspontunk szerint a közoktatási törvény alapján nem tekinthető mulasztásnak az, ha a tanuló elkésik az órától. A késés miatt továbbá nem lehet az egész tanítási órától távol tartani a tanulót, mivel ez sérti a diák tanuláshoz való jogát. A késéseket az iskola fegyelmezési eszközökkel, esetleg fegyelmi eljárásban kiszabott fegyelmi büntetéssel szankcionálhatja. (K-OJOG-103/2003., K-OJOG-517/2003.) Szintén nem alkalmazhatóak az igazolatlan mulasztás jogkövetkezményei abban az esetben, ha a tanuló a testnevelés felszerelését otthon hagyja, és emiatt nem tud részt venni a testnevelés órán, valamint akkor sem, ha rosszullette hivatkozva kéri a tanártól az órai felmentését. (K-OJOG-230/2003.)

A mulasztás fogalmának jogellenes értelmezése és a házirendben ezzel összefüggésben megjelenő jogellenes szabályozás további oktatási jogokat is veszélyeztet. Az igazolatlan mulasztásokhoz a jogszabályok igen súlyos jogkövetkezményeket fűznek. A közoktatási törvény 75. § (3) bekezdése kimondja, hogy megszűnik a diák tanulói jogviszonya – a tanköteles korú kivételével –, ha az iskola kötelező foglalkozásairól a jogszabályban meghatározott időnél igazolatlanul többet mulasztott.

A mulasztás és a tanórától való késés fogalmának normatív meghatározása, illetve a késés jogkövetkezményeinek szabályozása hiányzik a jogszabályokból. E jogszabályi hiányosságok a tanulói jogok sérelmének veszélyét idézik elő, ezért hivatalunk jogalkotási javaslatot tett az oktatási miniszternek, hogy szabályozza a mulasztás és a tanórától való késés fogalmát és jogkövetkezményeit. Az oktatási miniszter javaslatunkat elfogadta. (K-OJOG- 520/2003.)

Az oktatási szereplők jogainak garanciái

A hivatalunk által folytatott vizsgálatok alapján megállapítható, hogy sok esetben azért sérülnek az oktatási szereplők jogai, mert az intézmények nem tartják be azon garanciális jelentőségű rendelkezéseket, amelyek az előzőekben bemutatott jogok érvényesülésének nélkülözhetetlen előfeltételei. Garanciális rendelkezéseknek tekintjük a nevelési-oktatási intézmények belső szabályzataira vonatkozó előírásokat, hiszen e szabályzatok a tanulói jogviszony tartalmára vonatkozóan széleskörűen kiegészítik a jogszabályok rendelkezéseit. Garanciális jelentőségűek továbbá az oktatási szereplők tájékoztatására vonatkozó rendelkezések, illetve a közoktatási törvény és az 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet eljárási szabályai.

A közoktatási törvény 39. § (1) bekezdése szerint a nevelési-oktatási intézmények szakmai tekintetben önállóak. Szervezetükkel és működésükkel kapcsolatosan minden olyan ügyben döntenek, amelyet jogszabály nem utal más hatáskörébe. Számos olyan kérdésben tehát, amelyet a jogszabályok nem rendeznek, a részletszabályozás joga megilleti a nevelési-oktatási intézményt. A belső szabályzatok megalkotása azonban kötelezettsége is az óvodáknak, iskoláknak és kollégiumoknak. A közoktatási törvény és a 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet felsorolja azokat a kérdéseket, amelyeket az intézmény pedagógiai programjában, szervezeti és működési szabályzatában szabályoznia kell, továbbá meghatározza azt is, hogy az iskola házirendjének miről kell rendelkeznie.

Egy szülő sérelmezte, hogy a gyermekét tanító egyik tanár nem használ tankönyvet, a tanulókat saját jegyzetéből tanítja. A helyzetet azért kifogásolta, mert a hiányzásokat követően mindig gondot okozott gyermekének a lemaradás pótlása, hiszen nem volt nyomtatott tananyag, és az osztálytársak órai jegyzeteiből nehezen tudott felkészülni.

Az esettel kapcsolatban kimondtuk, hogy a nyomtatott tananyag hiánya folytán kialakult helyzet jogsértő. Amikor minden, a tananyaggal kapcsolatos információ egyedül az órán való jelenléttel szerezhető meg, egyértelműen nehezebb felkészülniük azoknak a diákoknak, akik az óráról bármely oknál fogva hiányoztak, mint azoknak, akik jelen voltak. Az, hogy a tananyaghoz való hozzáférés elvileg – az osztálytársak jegyzeteinek kölcsönkérésével – lehetséges, nem biztosítja minden tanuló számára egyformán a tananyaghoz való hozzájutás lehetőségét. Fontos észrevenni ugyanis azt a tényt, hogy a diákokat jogszabályok nem, csupán erkölcsi normák kötelezhetik arra, hogy megmutassák, kölcsönadják jegyzeteiket. Tehát ahhoz, hogy a jogszerű hiányzás ne vezessen hátrányos helyzethez, és ne keletkeztesse egyben a hátrányos megkülönböztetés veszélyét, illetve, hogy a számonkérés során azonos mércék szerint lehessen elbírálni a tanulókat, az iskolának gondoskodnia kell

az azonos esélyek biztosításáról. A nyomtatott tananyag ezért nélkülözhetetlen eszköze az iskolai nevelésnek-oktatásnak.

Vizsgálatunk során arról is tudomást szereztünk, hogy az intézmény helyi tanterve a tankönyvek kiválasztásának elveit nem tartalmazta. A közoktatási törvény 48. § (1) bekezdése szerint az iskola pedagógiai programja meghatározza az iskola helyi tantervét, ennek keretén belül az alkalmazható tankönyvek, tanulmányi segédletek és taneszközök kiválasztásának elveit.

Az ügyben megállapítottuk, hogy a jogsértő helyzet két tényezőre, a pedagógus által alkalmazott tanítási módszer jogsértő jellegére, és az intézményi szabályzat hiányosságára vezethető vissza. Kezdeményeztük, hogy az intézmény vezetője gondoskodjon az intézményi szabályzat kiegészítéséről, illetve az érintett osztályokban a tankönyvhasználat hiánya folytán kialakult jogsértő állapot orvoslásáról. Kezdeményezésünket az intézmény vezetője elfogadta. (K-OJOG-98/2003.)

Az intézményi szabályozás körébe utalt kérdéseken túl az óvodák, iskolák, kollégiumok az előírt eljárási rend betartásával és az intézmény sajátosságait figyelembe véve egyéb rendelkezéseket is megállapíthatnak. A belső szabályzatokban foglaltak értelemszerűen nem lehetnek ellentétesek a jogszabályokkal.

Egy korábban már említett ügyben a szülő azért kezdeményezte vizsgálatunkat, mert a nevelőtestület nem engedélyezte, hogy gyermeke három tantárgyból tegyen javítóvizsgát. Az igazgató arról tájékoztatott bennünket, hogy a pedagógiai program azt a rendelkezést tartalmazza, hogy „a törvény által biztosított határidőig javítóvizsgát tehet az a tanuló, aki a tanév végén legfeljebb két tantárgyból elégtelen minősítést kapott”.

Megállapítottuk, hogy a pedagógiai program rendelkezése ellentétes a jogszabállyal. A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 21. § (8) bekezdése a javítóvizsga vonatkozásában az alábbi rendelkezést tartalmazza. Ha az elégtelenek száma meghaladja a kettőt, a tanuló a nevelőtestület engedélyével tehet javítóvizsgát. A pedagógiai program idézett rendelkezése a tanuló javítóvizsga letételéhez fűződő jogát korlátozza, hiszen annak lehetőségét a jogszabályban előírtakhoz képest szűkebb körben adja meg. A pedagógiai program rendelkezéseinek alkalmazásával az a tanuló, aki kettőnél több elégtelent szerez év végén, még a nevelőtestület engedélyével sem tehet javítóvizsgát. Tekintettel arra, hogy az intézményi szabályzat a jogszabályi előírásokkal nem lehet ellentétes, jogszabályban meghatározott tanulói jogokat nem korlátozhat, megállapítottuk, hogy a pedagógiai program ezen rendelkezése jogellenes, és kezdeményeztük annak módosítását. Az intézményvezető elfogadta kezdeményezésünket, és a jogszabályi rendelkezést foglalták a pedagógiai programba. (K-OJOG-596/2003.)

Tekintve, hogy az oktatási szereplők jogainak és kötelezettségeinek nemcsak a jogszabályok, hanem a belső szabályzatok is forrásai, a fenti rendelet úgy fogalmaz, hogy az óvoda a nevelési programját, az iskola és a kollégium a pedagógiai programját, a házirendjét, valamint a szervezeti és működési sza-

bályzatát oly módon köteles elhelyezni, hogy azt a szülők és a tanulók szabadon megtekinthessék. Az óvoda, iskola, kollégium vezetője vagy az általa kijelölt pedagógus továbbá köteles a szülők, tanulók részére tájékoztatást adni a nevelési programról, illetve a pedagógiai programról. A fenti követelmény megvalósulása biztosítja, hogy az oktatás szereplői megismerhessék jogait és kötelezettségeiket.

Az oktatási szereplők tájékoztatáshoz való joga, illetve a többi szereplő ebből fakadó tájékoztatási kötelezettsége az együttműködés nélkülözhetetlen része, alapfeltétele. Az oktatási jogok egy olyan speciális felépítésű közösségben, mint a nevelési-oktatási intézmény, csak az érintettek együttműködésével érvényesülhetnek maradéktalanul.

A tájékoztatáshoz való jog a közoktatási törvényben az egyes oktatási szereplők jogai között általános elvként szerepel. A tanuló joga, hogy tájékoztatást kapjon a személyét és a tanulmányait érintő kérdésekről, valamint e körben javaslatot tegyen, továbbá kérdést intézzon az iskola, a kollégium vezetőihez, pedagógusaihoz, az iskolaszékhez, a kollégiumi székhez, s arra legkésőbb a megkereséstől számított harminc napon belül – az iskolaszéktől, kollégiumi széktől a harmincadik napot követő első ülésén – érdemi választ kapjon. A szülő joga, hogy megismerje az intézmény nevelési, illetve pedagógiai programját, házirendjét, tájékoztatást kapjon az abban foglaltakról, valamint hogy gyermeke fejlődéséről, magaviseletéről, tanulmányi előmeneteléről rendszeresen részletes és érdemi tájékoztatást, neveléséhez tanácsokat, segítséget kapjon.

Az érdemjegyekről való tájékoztatás fontosságáról, a naplóvezetés rendszerességéből és következetlenségéből eredő jogsérelmekről már az értékelésről szóló fejezetben szóltunk. (K-OJOG-427/2003., K-OJOG-458/2003.) A sajátos nevelési igényű tanulók jogairól szóló fejezetben bemutatunk egy olyan esetet, amikor a tájékoztatási kötelezettség elmulasztása miatt a szülő kénytelen volt másik városba írni gyermekét, mert sem a polgármester, sem a jegyző nem tájékoztatta őt a helyben működő iskolákról, valamint a különleges gondozáshoz való jog megállapításának feltételeiről. (K-OJOG-359/2003.) Ezek a jogsérelmek az általános tájékoztatási kötelezettség nem teljesítése, az együttműködés hiánya miatt keletkeztek.

Az előzőekben már ismertetett K-OJOG-562/2003. számú ügyben a szülők sérelmezték azt is, hogy nem kaptak időben tájékoztatást arról, hogy a következő tanévtől gyermekeiket egy másik pedagógus fogja tanítani. Az intézményvezető nyilatkozatában erre vonatkozóan azt közölte, hogy az iskolában nem szokás a nyár folyamán a tantárgyfelosztás változásairól tájékoztatni a szülőket, illetőleg a tanuló-

kat. A 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet értelmében az iskolai pedagógiai munka tervezéséhez, a pedagógusok kötelező óraszámának (foglalkozási idejének), a kötelező óraszámra beszámítható feladatainak, munkáinak meghatározásához tantárgyfelosztást kell készíteni. A tantárgyfelosztást az iskola igazgatója – a nevelőtestület véleményének kikérésével – hagyja jóvá. Tekintettel arra, hogy a jogszabályok a tantárgyfelosztásra vonatkozóan nem írnak elő speciális tájékoztatási jogot és kötelezettséget, továbbá a tájékoztatás megtörténte nem feltétele a döntés érvényességének, az előzetes tájékoztatás elmaradása álláspontunk szerint nem eredményezte az oktatási jogok sérelmét. Felhívtuk ugyanakkor az intézményvezető figyelmét arra, hogy az iskola és a szülők közötti sikeres együttműködés, valamint az eredményes oktató-nevelő munka érdekében elengedhetetlennek tartjuk az iskola működésére vonatkozó legfontosabb információk átadását. Az iskola kölcsönös függőségeinek világában ugyanis a különösen sérülékeny tanulói, szülői jogok érvényesüléséhez nélkülözhetetlen az érintettek együttműködésen alapuló megfelelő tájékozottsága. (K-OJOG-562/2003.)

A jogszabályok számos esetben írnak elő speciális tájékoztatási kötelezettséget. A tanítási, képzési időről szóló fejezetben bemutattuk, hogy egyes esetekben az iskola helyi tantervében meghatározott tananyag elsajátítása, a követelmények teljesítése csak a szabadon választott tanítási órákon való részvétellel teljesíthető. Ilyenkor az iskolába történő beiratkozás a szabadon választott tanítási órákon való részvétel vállalását is jelenti, feltéve, hogy erre a tanuló és a kiskorú tanuló szülőjének figyelmét a felvételi tájékoztatóban, továbbá a beiratkozás előtt írásban felhívták. Ebben az esetben a tájékoztatási kötelezettség elmulasztása azt eredményezte, hogy a tanulók tankötelezettségének jogszabályban megállapított mértéke tudtukon és akaratukon kívül emelkedett, és a jogsérelem a tanév közben már nem volt orvosolható. (K-OJOG-668/2003.) Fentiekből megállapítható, hogy a tájékoztatási kötelezettség elmulasztása önmagában is súlyos jogsérelmekhez vezethet.

Az oktatási szereplők jogai érvényesülésének másik fontos garanciája a közoktatási törvény által meghatározott eljárási rendelkezések betartása. A közoktatási törvény 83. § (2) bekezdése szerint a tanuló, a szülő, az óvoda, az iskola, a kollégium döntése vagy intézkedése, illetve intézkedésének elmulasztása ellen – a közléstől, ennek hiányában a tudomására jutásától számított tizenöt napon belül – a gyermek, tanuló érdekében eljárást indíthat. Az eljárást megindító kérelem a jogszabály eltérő rendelkezése hiányában szóban vagy írásban is megtehető.

A már említett K-OJOG-596/2003. számú ügyben a szülő kérelmét azért nem bírálták el a megfelelő eljárási rendben, mert az eljárást megindító kérelmet nem írásban terjesztette az igazgató elé. Az intézmény vezetőjét tájékoztattuk a fentiekről, és

kezdeményeztük a kérelem jogszerű elbírálását. Az intézményvezető kezdeményezésünket elfogadta. (K-OJOG-596/2003.)

A tanulói és szülői panaszok kivizsgálásáról a közoktatási törvény 83. § (3) és (5) bekezdései az alábbi rendelkezéseket tartalmazzák. Az eljárást megindító kérelem, ha egyéni érdeksérelemre hivatkozással nyújtják be, felülbírálati kérelem, ha jogszabálysértésre hivatkozással nyújtják be, törvényességi kérelem. A törvényességi kérelmek ügyében a fenntartó képviselője jár el és hoz másodfokú döntést. Ugyanezen eljárási rend vonatkozik a tanulói jogviszony létesítésével, megszüntetésével és a fegyelmi eljárással kapcsolatos felülbírálati kérelmekre. Az egyéb tárgyban benyújtott felülbírálati kérelmeket az iskolaszék, valamint, ha az intézményben iskolaszék nem működik, akkor a nevelőtestület tagjaiból álló, legalább három tagú bizottság vizsgálja meg.

A fenti rendelkezések biztosítják, hogy a jogorvoslati eljárás során az adott ügyet a döntéshozón kívül más is megvizsgálhassa. Az intézmény vezetője a törvényességi kérelmek elbírálását nem vonhatja magához, és a felülbírálati kérelmek ügyében sem dönthet egyszemélyben.

Egy tanuló szülei az osztálykiránduláson történt szeszesital-fogyasztás és dohányzás miatt panasszal fordultak az intézményvezetőhöz. Az intézmény vezetője az ügyben vizsgálatot indított. Vizsgálata során többször személyesen beszélt az osztályközösséggel, és külön-külön a tanulókkal. Vizsgálata alapján öt tanuló az esetel kapcsolatban igazgatói megrovásban, három tanuló – köztük a beadványozók gyermeke is – osztályfőnöki megrovásban, és az osztályfőnök szóbeli figyelemfelhívásban részesült. A szülők sérelmezték az igazgató vizsgálatát, és hivatalunkhoz fordultak.

Megállapítottuk, hogy az intézményvezető a szülők panaszának elbírálásakor nem a közoktatási törvény által előírt eljárási rendet alkalmazta. Eljárása nem felelt meg sem a törvényességi kérelem, sem a felülbírálati kérelem elbírálására meghatározott szabályoknak, hiszen a vizsgálatról készült feljegyzés tanúsága szerint egyedül vizsgálta ki az esetet. Tekintettel arra, hogy a vizsgálatunkkor a tanuló már másik iskolába járt, azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetője felé, hogy a jövőben biztosítsa a tanulók és a szülők által benyújtott panaszok kivizsgálása során a közoktatási törvény rendelkezéseinek megfelelő eljárási rend betartását. Az igazgató elfogadta kezdeményezésünket. (K-OJOG-42/2003.)

Fenntartói irányítás

Az elmúlt évben számos esetben foglalkoztunk közoktatási intézmények összevonásával, átszervezésével, megszüntetésével kapcsolatos beadványokkal. Az e tárgyban hozzánk érkezett panaszok nagy száma bizonyítja, hogy a tanulók, a szülők és a pedagógusok súlyos sérelemként élik meg az óvodák, iskolák bezárását, átszervezését. (K-OJOG-88/2003., K-OJOG-109/2003., K-OJOG-162/2003., K-OJOG-180/2003., K-OJOG-197/2003., K-OJOG-199/2003., K-OJOG-208/2003., K-OJOG-222/2003., K-OJOG-243/2003., K-OJOG-261/2003., K-OJOG-282/2003., K-OJOG-319/2003., K-OJOG-325/2003., K-OJOG-369/2003., K-OJOG-446/2003., K-OJOG-447/2003., K-OJOG-870/2003.)

Vizsgálataink során felhasználtuk az alapvető jogok az Alkotmánybíróság általi értelmezését, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztosának és általános helyettesének hasonló tárgyú vizsgálatait.

A művelődéshez való jog az Alkotmányban biztosított alapjogok második generációjaként ismert jogok csoportjának része, olyan társadalmi konszenzuson alapuló érték, amely államcélként fogalmazódik meg. Az állam törvényekben vállalt feladatának ellátását részben az önkormányzatok útján valósítja meg azáltal, hogy biztosítja – többek között – az ingyenes és kötelező általános iskola igénybevételének lehetőségét. Az önkormányzat, mint fenntartó – a jogszabályok keretei között – nagyfokú önállósággal rendelkezik az intézményi struktúra kialakításában, szervezésében. A közszolgáltatás megvalósítására hozott döntéseit kizárólag törvényességi okokból vizsgálhatjuk felül, célszerűségi szempontból felülbírálni azokat egyetlen szervezetnek sincs joga. Az országosan tapasztalható nevelési-oktatási intézményátszervezés, -összevonás és -megszüntetés gazdasági és demográfiai okok természetes következménye. Önmagában nem tekinthető jogellenes magatartásnak egy intézmény átszervezése, összevonása, megszüntetése, ha a fenntartó betartja az arra vonatkozó garanciális szabályokat. Az intézménymegszüntetés törvényességének ellenőrzése e garanciális szabályok megtartásának megvizsgálásából állhat.

Egy település lakossága számára a gyermekek oktatási feltételei kiemelkedő fontosságúak, ugyanakkor a körülmények változása, a folyamatos szolgáltatás miatt az intézményrendszer megváltoztatása, szűkítése olykor elkerülhetetlen. Ez pedig az intézmény dolgozói, tanulói és szülei körében bizonyos sérelmet mindig okoz. Az érintettek jogainak védelmét ebben az esetben egyrészt egy kötelező eljárási szabály, a véleményük beszerzése jelenti, másrészt az a törvényi követelmény, hogy az oktatásról továbbra is megfelelő színvona-

lon kell gondoskodni oly módon, hogy annak igénybevétele a tanulónak, szülőnek ne jelentsen aránytalan terhet. Ennek eldöntéséhez be kell szerezni a fővárosi, megyei önkormányzat – fejlesztési tervre épített – szakvéleményét. A közoktatási törvény 2003. szeptember 1-jétől hatályos rendelkezése szerint a helyi önkormányzat az Országos szakértői névjegyzékben szereplő szakértő véleményét is köteles beszerezni tervezett intézkedésének véleményezése céljából. A törvény módosításának hatálybalépését, tehát 2003. szeptember 1-jét követően meghozott, iskolabezárással kapcsolatos döntéseknek érvényességi kelléke a szakértői vélemény beszerzése. A szakértőnek abban a kérdésben kell állást foglalnia, hogy a javasolt megoldás biztosítja-e az adott tevékenység, szolgáltatás megfelelő színvonalon történő további ellátását. A szakértő véleményét a fővárosi, megyei önkormányzat részére – a szakvélemény megkérésével egyidejűleg – meg kell küldeni. A független szakértőre – a helyi önkormányzat megkeresésére – az Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont tesz javaslatot.

A közoktatási törvény a fenntartói döntés ellen jogorvoslati lehetőséget is biztosít. A törvény 84. § (12) bekezdése szerint, ha jogszabály a fenntartói irányítás körébe tartozó valamely döntés meghozatalát előzetes vélemény, egyetértés, szakvélemény beszerzéséhez köti, az ennek elmulasztásával hozott döntés megtámadható. A sikeresen megtámadott döntés a meghozatalának időpontjától kezdődő hatállyal érvénytelenné válik. Megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz törvényes érdeke fűződik. A megtámadást három hónapon belül írásban kell közölni, majd a közlés eredménytelensége esetében tizenöt napon belül érvényesíteni.

A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény a települési önkormányzatok kötelezően ellátandó feladatai közé sorolja az óvodai nevelésről, valamint az általános iskolai oktatásról és nevelésről való gondoskodást. E feladatokat a helyi önkormányzatok a közoktatási törvényben meghatározottak szerint látják el. A jogszabályok azonban nem intézményfenntartásról rendelkeznek, hanem szolgáltatás nyújtásáról. Az önkormányzatok ugyanis dönthetnek arról, hogy a kötelező feladatokat milyen mértékben, hogyan oldják meg. Eszerint az önkormányzatok az óvodai nevelésről, valamint az általános iskolai oktatásról és nevelésről való gondoskodást nemcsak intézmény létesítésével, fenntartásával, hanem társulásban való részvétellel vagy más önkormányzattal, illetve fenntartóval kötött megállapodás útján is elláthatják.

Egy szülő beadványában sérelmezte, hogy településükön nincsen általános iskola, ezért gyermekeik másik településen, bentlakásos formában részesülnek oktatásban. A fentiek alapján álláspontunk szerint önmagában nem okoz jogsértést az, hogy nem minden településen működik iskola, hiszen a kisebb önkormányzatok összefogva, társulva is biztosíthatják az alapfokú oktatást. A szülő által említett sérelmezett helyzet az érintetteknek érdeksérelmet okozhat, azonban ennek orvoslására hivatalunknak nincs hatásköre. Mindemellett a panasszal történt egyeztetés nyomán az ügyet áttettük az Oktatási Minisztérium Hátrányos Helyzetű és Roma Gyerekek Integrációs Hivatalának vezetőjéhez, hogy tegye meg a lehetséges intézkedéseket a probléma megoldása érdekében. (K-OJOG-58/2003.)

A közoktatási törvény szerint a fenntartó joga az is, hogy döntsön a közoktatási intézményekben működő osztályok, csoportok számáról. A fenntartó azonban ez irányú döntésével nem sértheti meg a törvény más rendelkezéseit.

Egy szülő azzal a panasszal fordult hozzánk, hogy a város egyik önkormányzati fenntartású általános iskolájában a 2002/2003-as tanévben az elsős osztályok a közoktatási törvényben előírt létszámtól eltérően 30, illetve 31 fővel indultak. Az intézmény vezetője és a polgármester is azt a tájékoztatást adta hivatalunknak, hogy az önkormányzat valóban két elsős tanulócsoportot engedélyezett az iskolában. Az elsős osztályokat 30 és 29 fővel indították, mert egyrészt a megnövekedett szülői igény miatt az elsős osztályok a városban minden iskolában magasabb létszámmal indultak a 26 főnél, másrészt az ebben a tanévben Kanadából hazatelepült tanulókat kellett beiskoláznuk. A közoktatási törvény 66. § (5) bekezdése szerint az iskolába felvett tanulók osztályba vagy csoportba való beosztásáról – a szakmai munkaközösség, annak hiányában a nevelőtestület véleményének kikérésével – az igazgató dönt. Az osztályok, csoportok szervezésének szabályait a törvény 3. számú melléklete határozza meg. Eszerint az iskola 1-4. évfolyamán az osztályokat oly módon kell megszervezni, hogy az iskolai osztályba felvett gyermekek, tanulók száma ne lépje túl a maximális 26 fős létszámot. Az iskolai osztályokra megállapított maximális létszámot legfeljebb húsz százalékkal át lehet lépni a nevelési év, illetőleg a tanítási év indításánál, ha az iskolában az adott évfolyamon csak egy iskolai osztály indul; továbbá a nevelési év, tanítási év során abban az esetben, ha új gyermek, tanuló átvétele miatt indokolt. Az intézményben két elsős osztály indult, és a létszám már a tanév megkezdése előtt túllépte a megengedett 26 főt. A 26 fős létszám felett a tanulók felvételével az intézményvezető megsértette az osztályok szervezésére vonatkozó szabályokat, amelyek a közoktatási törvény 10. § (3) bekezdés a) pontja által kimondott képességeknél és adottságoknak megfelelő oktatás biztosítására vonatkozó garanciális jelentőségű rendelkezések. Mivel az ügy irataiból nem derült ki, hogy a felvett tanulók mindegyike számára ez az intézmény-e a kötelező felvételt biztosító iskola, szükségesnek tartottuk az alábbiakat megjegyezni. Abban az esetben, ha az összes első osztályba jelentkező gyermek számára az önkormányzat döntése alapján ez az intézmény volt a kötelező felvételt biztosító iskola, az intézményvezető jogszerűen nem tagadhatta volna meg a tanulók felvételét. Ugyanakkor a közoktatási törvény 54. § (1) bekezdése szerint a közoktatási intézmény vezetője felelős az intézmény

törvényes működéséért. Tehát a törvényesség biztosítása keretében az igazgatónak kötelessége lett volna megtenni a szükséges intézkedést a fenntartó irányában. Megállapítottuk, hogy az önkormányzat a problémáról tudomást szerzett, hiszen éppen annak megoldására engedélyezett többletórászámot. A fenntartó és az iskola közötti, többletórák engedélyezésére vonatkozó megállapodás azonban nem állította helyre az intézményben a jogszerű állapotot, az csak új osztály indításával valósulhatott volna meg. A fenti szabályozás értelmében megállapítottuk, hogy az iskolai osztályok megszervezése a 2002/2003-as tanév kezdésekor az iskolában jogszerűen történt. A fentiekre tekintettel azzal a kezdeménnyel fordultunk az intézmény vezetőjéhez, hogy a jövő tanévben az osztályok megszervezésekor a közoktatási törvényben meghatározottakat figyelembe véve járjon el. Az intézmény vezetője kezdeményezésünket elfogadta.

A közoktatási törvény 66. § (1) bekezdése alapján az intézménybe történő felvétellel tanulói jogviszony keletkezett, amelyet megszüntetni csak a törvény által meghatározott módon lehet. A törvény a fenntartó által engedélyezett osztálylétszámot meghaladó számú tanuló felvétele esetében nem engedi meg azt, hogy az intézmény utólag egyoldalúan megszüntesse a tanulói jogviszonyt. A közoktatási törvény 104. § (2) bekezdése alapján erre 1 éven belül a fenntartó jogosult, amennyiben a törvényességi intézkedés feltételei fennállnak. A helyzet jogszerű megoldását álláspontunk szerint tehát az jelenthette volna, ha az önkormányzat a tanulók ésszerű indokok alapján kiválasztott csoportja vonatkozásában megsemmisíti az iskolai felvételt, és másik iskolában biztosítja számukra az ellátást, vagy a felvételi döntések helyben hagyásával lehetővé teszi az iskola számára harmadik osztály indítását. A közoktatási törvény által meghatározott maximális osztálylétszám a tanuló képességeinek, érdeklődésének, és adottságainak megfelelő neveléshez és oktatáshoz való jog érvényesülésének garanciája. Megállapítottuk, hogy a szükséges fenntartói intézkedés elmulasztása, valamint a fenti jogszabályi követelményeknek az intézményvezető általi figyelmen kívül hagyása az érintett első osztályos tanulók oktatási jogainak sérelmét okozta. Ezért azzal a kezdeménnyel fordultunk a település polgármesteréhez, hogy fenntartói jogkörében eljárva tegyen meg minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy az iskolában a vizsgált évfolyamon az osztályok létszáma megfeleljen a jogszabályi követelményeknek. Kezdeményezésünket a polgármester elfogadta. (K-OJOG-99/2003.) Szülők keresték meg hivatalunkat, a következő panasszal. A város képviselő-testülete úgy döntött, hogy az iskola a 2003/2004. tanévben nem indíthat első osztályt, annak ellenére, hogy húsz szülő íratta be ide a gyermekét. A panaszosok azt kifogásolták, hogy a beíratást követően hozták meg a döntést. A szülők sérelmezték, hogy – szemben a város más iskoláival – ebben az iskolában húsz fővel nem indulhat első osztály. Megkeresésünkre a város polgármestere azt a tájékoztatást adta, hogy a fenntartó megváltoztatta döntését, és így az iskola indíthat első osztályt. Megállapítottuk, hogy ezzel az önkormányzat saját hatáskörében orvosolta a szülő által jelzett jogsértést, így az ügyet lezártuk. (K-OJOG 435/2003.)

A beadványozó gyermeke a gimnázium emelt szintű nyelvi osztályába felvételizett. A tanuló a felvételhez szükséges követelményeket teljesítette, mégis elutasító határozatot kapott az intézmény igazgatójától. Amint azt a gimnázium igazgatója, illetve az önkormányzat munkatársa is megerősítette, az elutasítás indoka az volt,

hogyan – mivel a felvettek alacsony létszámára tekintettel nem gazdaságos – az intézmény úgy döntött, nem indítja el az érintett osztályt. A vizsgálat során rövid úton mind az iskolát, mind pedig a fenntartó munkatársát megkerestük. A megkeresések nyomán a panaszos állításai megerősítést nyertek. Az intézmény igazgatója 2003. május 12-én kelt válaszában pedig úgy nyilatkozott, hogy bár tudja, hogy ilyen esetben a törvényi előírások kötelezővé teszik a pótfelvételi kiírást, az alacsony létszámra tekintettel a felvetteknek is elutasító határozatot küldtek. A 2002/2003. tanév rendjéről szóló 30/2002. (V. 17.) OM rendelet 18. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy abban az esetben, ha az általános felvételi eljárás keretében a felvehető tanulói létszám kevesebb mint kilencven százalékát sikerült betölteni, a 2003. május 7-étől május 20-áig tartó időszakban a rendkívüli felvételi eljárást ki kell írni. Az idézett jogszabályi előírásra tekintettel az iskola igazgatójának nincs lehetősége arra, hogy az osztály el nem indítására hivatkozva elutasítsa az érintettek jelentkezését, sőt köteles kiírni rendkívüli felvételi eljárást a be nem töltött helyekre. Ezért az az ajánlással fordultunk az iskola fenntartójához, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket a jogszerű állapot helyreállítása érdekében. Ajánlásunkat a fenntartó nem fogadta el, mivel álláspontja szerint a korábbi évek tapasztalatai alapján a rendkívüli felvételi eljárás lefolytatásával sem valószínű, hogy sikerül betölteni az üres helyeket. A fenntartó ugyanakkor úgy tájékoztatta hivatalunkat, hogy az elutasított tanulók más intézményekbe való jelentkezése érdekében folyamatosan egyeztetnek az iskola igazgatójával. (K-OJOG-341/2003.)

A fenntartó nemcsak szervezeti kérdésekben, hanem a nevelő-oktató munkát meghatározó pedagógiai programra vonatkozóan is rendelkezik hatáskörrel. A közoktatási törvény szerint a nevelési-oktatói intézményben a nevelő és oktató munka nevelési, illetve pedagógiai program szerint folyik. A fenntartói irányítás része, hogy a nevelőtestület által elfogadott nevelési, illetve pedagógiai program a fenntartó jóváhagyásával válik érvényessé. Az iskola azonban pedagógiai programját vagy annak módosítását csak a jóváhagyást követő tanévtől, felmenő rendszerben vezetheti be.

Egy iskolát fenntartó alapítvány döntése alapján az intézmény hatályos pedagógiai programjától eltérően a 4 + 4 éves (úgynevezett „nagy felmenő rendszer”) képzési struktúrát a következő tanévtől a 2 + 2 + 4 éves (úgynevezett „kis felmenő rendszer”) struktúrával kívánták felváltani. Az új rendszer szerint a leendő harmadikosokat már több pedagógus tanította volna. A panaszosok szerint ezzel a változtatással sem a szülők, sem a pedagógusok nem értettek egyet. Az iskola pedagógiai programja valóban az úgynevezett 4 + 4 éves struktúrát írta elő. Az alapítvány kuratóriuma ugyanakkor úgy tájékoztatta a szülőket, hogy az új tanítási struktúra bevezetése a következő tanévtől az érintettek akkor már harmadik osztályos gyermekeinek oktatását is érintette volna. A panaszosok sérelmezték, hogy a fenti intézkedés ellentmond a közoktatási törvény 8/A. § (3) bekezdésének, amely szerint az iskolában a nevelő-oktató munka a pedagógiai program alapján zajlik. Sérelmezték továbbá, hogy még abban az esetben is, ha a pedagógiai program módosítására ke-

rülne sor az új nevelési-oktatási rend bevezetése érdekében, a közoktatási törvény 51. §-a értelmében az iskola azt a jóváhagyást követő tanévtől felmenő rendszerben vezethetné csak be, következőképpen a 2 + 2 + 4 éves képzési struktúrát először a 2003/2004. tanévben iskolát kezdő tanulók esetében lehetne csak bevezetni. A kuratórium elnöke nyilatkozatában arról tájékoztatott minket, hogy az alapítvány és az iskola vezetése nem koordinálta megfelelően az úgynevezett „kis felmenő rendszer” bevezetését, ám a jogszabályoknak megfelelően azt a döntést hozták, hogy az új tanítási rendszer bevezetésére csak a 2004/05-ös tanévtől kerül sor. Mindezek alapján megállapítottuk, hogy az intézmény a jogsérelmet saját hatáskörében orvosolta. (K-OJOG-46/2003.)

A közoktatási törvény rendelkezései pontosan elhatárolják a fenntartót és a közoktatási intézményt megillető döntési jogosítványokat. Ennek alapján lehet egyértelműen eldönteni, hogy egy adott ügyben a közoktatási intézmény vagy a fenntartó rendelkezik-e hatáskörrel. Ez nemcsak munkamegosztást jelent az intézmény és a fenntartó között, hanem számos vonatkozásban garanciális jelentősége is van. Ezen rendelkezések továbbá biztosítják azt is, hogy a fenntartó ne vonhasson el hatáskört az intézménytől.

Egy szülő arról érdeklődött, hogy az óvodát fenntartó önkormányzat képviselő-testülete átruházhatja-e a vezető óvónőt megillető munkáltatói jogok gyakorlását a település polgármesterére. A közoktatási törvény 54. § (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik. A közoktatási intézmény vezetője felelős az intézmény szakszerű és törvényes működéséért, a takarékos gazdálkodásért, gyakorolja a munkáltatói jogokat, és dönt az intézmény működésével kapcsolatban minden olyan ügyben, amelyet jogszabály vagy kollektív szerződés (közalkalmazotti szabályzat) nem utal más hatáskörébe. A fenti rendelkezés tehát kimondja, hogy a közoktatási intézmények tekintetében a munkáltatói jogokat az intézményvezető gyakorolja. A közoktatási intézmény elkülönül létesítőtől és fenntartótól, ennek megfelelően az intézmény élén önálló döntési jogosítványokkal rendelkező, felelős vezetőre van szükség. Álláspontunk szerint tehát nincs arra lehetőség, hogy a képviselő-testület a munkáltatói jogokat elvonja az intézményvezetőtől, és azok gyakorlását a polgármesterre ruházza át. (K-OJOG-10/2003.)

A közoktatási törvény 115. § (3) bekezdése értelmében a gyermek, a tanuló a nevelési-oktatási intézményben igénybe vett étkezésért jogszabályban meghatározottak szerint térítési díjat fizet. A törvény 117. § (4) bekezdése értelmében a fenntartó határozza meg azokat a szabályokat, amelyek alapján az óvoda vezetője, az iskola igazgatója, a kollégium vezetője dönt többek között a térítési díj összegéről, a tanulmányi eredmények alapján járó és a szociális helyzet alapján adható kedvezményekről és a befizetés módjáról. A fenntartó-

nak azonban ezen szabályok meghatározásakor tekintettel kell lennie a gyermekeket, tanulókat megillető jogokra.

Egy szülői közösség tagjai fordultak hozzánk azt sérelmezve, hogy az iskolában hátrányosan megkülönböztetik a vidéken lakó tanulókat. A szülők elmondása szerint a helyi önkormányzat rendelete alapján a budapesti és a vidéki lakos tanulók étkezését nem azonos térítéssel biztosította az iskola. A vidéki tanulók ugyanis magasabb árért juthattak hozzá ugyanahhoz a szolgáltatáshoz, mint budapesti társaik. A szülők elmondása szerint az alsó és felső tagozatos diákok között is indokolatlan különbséget tettek, a budapesti lakos alsós tanulók drágábban étkezhetek, mint a felsősök. Megkeresésünk nyomán a város polgármestere tájékoztatta hivatalunkat arról, hogy megtette a szükséges intézkedéseket a szülők által sérelmezett helyzet megszüntetésére, amelynek nyomán már nem érvényesült a jelzett megkülönböztetés a tanulók étkezési térítési díjainak terén. Mivel a polgármester a sérelmezett állapotot saját hatáskörben orvosolta, az ügyet további vizsgálat nélkül lezártuk. (K-OJOG-893/2003.)

A sajátos nevelési igényű tanulók jogainak érvényesülése

A hivatalunkhoz érkezett panaszok azt mutatják, hogy a fogyatékossgal élő tanulók, és szüleik a közoktatás talán legkiszolgáltatottabb szereplői. A szülők kiszolgáltatottságának forrása gyakran az információk hiánya, és az a tény, hogy mivel gyermekük tőlük is különbözik, a neveléshez segítségre van szükségük.

Azon személyek számára, akik a közoktatásban feladatot látnak el, a tanuló tanulási képességének korlátozottsága egyszerű tény, amelyet munkájuk során figyelembe kell venniük. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a szülő számára a gyermek csökkent képessége feldolgozandó probléma. Nem hibáztatható egy szülő sem azért, mert nehezen fogadja el a gyermeke másságát, különösen abban az esetben, ha ezzel kívülállók – pedagógusok, orvosok, gyogyepedagógusok – szembesítik. Másrésztől tisztában kell lenni azzal is, hogy a fogyatékossg, illetve más fejlődési zavar megállapításától kezdve sok közoktatási kérdésben – mint a nevelési-oktatási intézmény szabad megválasztása, vagy a magántanulóság válaszhatósága – megszűnik a szülő döntési önállósága. A közoktatásban feladatot ellátóknak minden eszközzel arra kell törekedniük, hogy elfogadtassák a szülővel azt, hogy a szülői jogok korlátozása, illetve az együttműködési kötelezettségek előírása a gyermek, tanuló érdekében és nem a szülő ellen történik. Ennek megfelelően hivatalunk a sajátos

nevelési igényű tanulóktól és szüleiktől érkezett, velük kapcsolatos panaszokat és kérdéseket különös gonddal kezeli, kiemelt figyelemben részesíti.

A közoktatási törvény 2003. évi módosításának egyik új vonása, hogy a jövőben nem alkalmazza a fogyatékos gyermek, fogyatékos tanuló, valamint a más fogyatékos gyermek, tanuló kifejezést, hanem a „sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló” megnevezéssel jelöli azokat a gyermekeket, tanulókat, akiknek fejlődésük érdekében az átlagostól eltérő szolgáltatásokra van szükségük. A módosított törvényszöveg felsorolja azokat a fogyatékosokat és fejlődési zavarokat, amelyek alapját képezhetik a sajátos nevelési igény megállapításának. Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló az, aki a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján testi, érzékszervi, értelmi, beszéd fogyatékos, autista, illetve több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, vagy a pszichés fejlődés zavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott (például diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia, mutizmus, kóros hiperkinetikus vagy kóros aktivitászavar). A fejlődési zavarok felsorolása a törvényben példálózó jellegű, tehát az ott fel nem sorolt egyéb rendellenességek feltárása esetén is megállapítható a sajátos nevelési igény.

A közoktatási törvény 30. § (1) bekezdése kimondja, hogy a sajátos nevelési igényű gyermeknek, tanulónak joga, hogy különleges gondozás keretében állapotának megfelelő pedagógiai, gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai ellátásban részesüljön attól kezdődően, hogy igényjogosultságát megállapították. A különleges gondozást a szakértői és rehabilitációs bizottságok szakértői véleményében foglaltak szerint a korai fejlesztés és gondozás, az óvodai nevelés, az iskolai nevelés és oktatás, a fejlesztő felkészítés keretében kell biztosítani.

A fenti szabályozás egyértelművé teszi a szakértői bizottságok kettős szerepét. Egyrészt a konkrét ellátásokra való jogosultság a szakértői bizottság szakértői véleményének kibocsátásával keletkezik, ami azt jelenti, hogy szakértői vélemény nélkül a tanuló nem tarthat igényt a különleges szolgáltatásokra. Másrészt a szakértői bizottságok speciális szakértelem, és az általuk hozzáférhető információk birtokában javaslatot tesznek azokra a konkrét ellátásokra, ami a gyermek, tanuló fejlődését szolgálják.

A vizsgálat legfőbb célja, hogy megállapítsa vagy kizárja, hogy a tanuló valamely fogyatékoságban szenved, illetve, hogy a tanuló fejlődése szempontjából legmegfelelőbb oktatási módra javaslatot fogalmazzon meg. Emellett a szakértői javaslat számos más kérdésben orientálja a szülőt, a pedagógust és az intézményvezetőt, amikor állást foglal olyan kérdésekben, mint például az alkalmazandó pedagógiai módszerek, mentesítés bizonyos tantárgyak, tan-

tárgyrészek alól vagy a magántanulói jogviszony. A szakértői bizottság közreműködése tehát nem csupán azért fontos, mert a szülő segítségére lehet a megfelelő intézmény kiválasztásában, hanem mert jogi hatással és a közoktatási törvény szerinti esetekben a szülőre, a tanulóra és az intézményekre is kötelező erővel bíró szakértői véleményt csak a vonatkozó jogszabályban meghatározott szervek, az abban foglalt eljárási szabályok betartásával bocsáthatnak ki. Álláspontunk szerint a vizsgálaton való részvétel a gyermek különleges gondozáshoz való joga érvényesülésének alapvető feltétele. A szülő és a szakértői bizottság együttműködése hatékonyan segítheti a tanuló fejlődését és felzárkózását.

Egy szülő azt sérelmezte, hogy diszlexiás gyermekét a bizottság javaslatára olyan intézménybe íratta, amely nem nyerte el bizalmát, és másik iskola keresésében kérte segítségünket. Tájékoztattuk arról, hogy másik iskola megtalálásában a szakértői bizottság tudja segíteni, és amennyiben a szakértői bizottság megállapításaival nem ért egyet, a szakértői javaslatot nem köteles aláírni, illetve kezdeményezheti annak felülvizsgálatát. Ebben az esetben az nem hajtható végre, és amíg a jogorvoslati eljárás eredményeképpen nem születik döntés, addig az azt megelőző szakértői vélemény marad érvényben. Amennyiben a szakértői véleményt mint szülő aláírta, a javaslatban szereplő intézménybe köteles beírni gyermekét. Ha azonos iskolatípuson belül kíván iskolát váltani, a képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgáltatásról szóló 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet 14. § (5) bekezdése szerint erről írásban tájékoztatnia kell az illetékes szakértői és rehabilitációs bizottságot, aki ennek megfelelően módosítja a szakértői vélemény kijelölt iskolára vonatkozó részét. Amennyiben iskolatípust szeretne váltani, ehhez gyermeke újbóli vizsgálata szükséges, amelyet a szülő bármikor kezdeményezhet. (K-OJOG-404/2003.)

A 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet szerint 15. § (5) bekezdése szerint az óvoda a tanköteles életkorba lépéskor a gyermek fejlettségével kapcsolatban javasolhatja, hogy a gyermek – annak megállapítása céljából, hogy szükséges-e sajátos iskolai nevelésben és oktatásban való részvétele, illetve elérte-e az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget – szakértői és rehabilitációs bizottsági vizsgálaton vegyen részt, vagy az iskolába lépéshez szükséges fejlettség elérésének megállapítása céljából a szülő vegye el a nevelési tanácsadóba.

Egy nagyszülő sérelmezte, hogy a szakértői bizottság az iskolaérettségi vizsgálat alapján azt a javaslatot tette, hogy unokája intenzív logopédiai ellátás mellett maradjon még egy évig óvodában. A nagyszülőt tájékoztattuk arról, hogy a szülőnek lehetősége van a szakértői vélemény tartalmának megváltoztatása érdekében a települési jegyző eljárását kezdeményezni. (K-OJOG-324/2003.)

A szakértői bizottság segítsége egyrészt gyógypedagógiai jellegű, másrészt információs segítség. A bizottság számos olyan információval rendelkezik, amelyek birtokában a szülő bizonyos fokig visszanyerheti döntési önállóságát. A szülők tájékoztatása a tanulási képességet befolyásoló rendellenességről, a fejlesztési lehetőségekről, a rendelkezésre álló iskolákról a szakértői bizottság feladata.

Számos levélben számolnak be szülők arról, hogy nem találnak megfelelő intézményt gyermeküknek. A szakértői bizottság egyik legfontosabb szerepe, hogy segítséget nyújt a szülőnek a megfelelő óvoda, iskola megtalálásában. A jogszabály információszoigáltatási előírásainak köszönhetően a szakértői bizottságok pontosan tudják, hogy a feladat-ellátási területükön milyen nevelési-oktatási intézmények működnek.

A közoktatási intézményt fenntartó önkormányzat jegyzője, főjegyzője folyamatosan köteles tájékoztatni az illetékes szakértői és rehabilitációs bizottságot arról, hogy melyek azok az intézmények, amelyek rendelkeznek a fogyatékos gyermek, tanuló különleges gondozásának ellátásához szükséges feltételekkel. A bizottság a megküldött adatok alapján jegyzéket készít azokról az intézményekről, amelyek részt vesznek a gyermek, tanuló különleges gondozásában, és tájékoztatja a vizsgálaton megjelent szülőt azokról a lehetőségekről, amelyek alapján gyermeke a tankötelezettségének, illetve a képzési kötelezettségének eleget tehet. A kijelölt nevelési-oktatási intézményt a szülő választja ki a szakértői és rehabilitációs bizottság által javasolt intézmények közül. A közoktatási törvény 66. § (2) bekezdése értelmében a kijelölt iskola, ha nem kötelező felvételt biztosító („körzetes”) iskola, a tanuló felvételét csak helyhiány miatt tagadhatja meg. Ebben az esetben a szakértői véleményt adó intézmény megkísérel másik, a sajátos neveléshez és oktatáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételekkel rendelkező nevelési-oktatási intézményt találni. Ha így sem oldható meg a gyermek, a tanuló elhelyezése, a szakértői véleményt adó intézmény meghatározza, hogy a gyermek, a tanuló milyen módon kapcsolódhat be a nevelésbe és az oktatásba, valamint a gyermeket, a tanulót előjegyzésbe veszi mindaddig, ameddig felvételét nem sikerül megoldani.

Egy szülő azzal a kéréssel fordult hozzánk, hogy mozgáskorlátozott gyermekének segítsünk olyan óvodát találni, ahová az ép gyermekekkel együtt járhat. Tájékoztatást adtunk arról, hogy a gyermeke állapotának megfelelő óvodai ellátás biztosításához szükséges, hogy az illetékes szakértői és rehabilitációs bizottság a gyermeket megvizsgálja, szakértői véleményét elkészítse, és a rendelkezésére álló intézménylistából a szülő kiválassza azt az intézményt, ahová gyermekét beíráthatja. Tájékoztatottuk továbbá arról, hogy melyik szakértői bizottsághoz kell fordulnia. (K-OJOG-323/2003.)

A megfelelő közoktatási intézmény megtalálása sok esetben azért nem sikerült, mert a tanuló nem jutott el a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság elé, a szülő így nem ismerhette meg az intézményi jegyzéket. A bizottság helyett ezeket a tanulókat gyermekkorházak vizsgálták, és a szülők a vizsgálati zárójelentés megállapításaira támaszkodva próbálták megtalálni a megfelelő nevelési-oktatási intézményt. A kórházi szakemberek ilyen tevékenysége sok esetben nem nélkülözhető a fogyatékkal élő tanulók számára, azonban a szakértői bizottság vizsgálatát nem helyettesítheti.

Egy szülő azzal a panasszal fordult hozzánk, hogy gyermeke magaviseletére hatodik osztályos korában kezdtek el panaszkodni a pedagógusok, holott addig nem volt vele baj. Az igazgató azt ajánlotta a szülőnek, hogy fia töltsön egy kis időt a délutáni felzárkóztató osztályban, hátha a rossz közösségtől majd „észhez tér”. A szülő ezt büntetésnek tartotta, és a javaslatot elutasította, de a tanári jelzéseket követően gyermekét ideggondozóban vizsgáltatta meg. Itt megállapították, hogy hiperkinetikus magatartászavar okozza a viselkedési problémákat. A szülő az iskolában kialakult konfliktus megoldása érdekében kérte hivatalunk eljárását. A szülőt tájékoztattuk arról, hogy gyermeke számára a különleges ellátást a szakértői és rehabilitációs bizottság szakértői véleményének birtokában biztosíthatja. (K-OJOG-889/2003.)

Számos okból előfordulhat, hogy a szakértői bizottság és a szülő között nem alakul ki megfelelő párbeszéd. Az együttműködés hiánya minden esetben a tanuló oktatási jogainak sérelméhez vezetett.

Gyakori panasz, hogy egy-egy tanuló integrált oktatását olyan alapítványi iskolák biztosítják, ahol a szülőknek magas tandíjat kell fizetniük. A szülők ebben a helyzetben ellentmondást érznek tandíjfizetési kötelezettségük és az ingyenes általános iskolai oktatás elve között. Sajnos a szülők már csak végső kétségbeesésükben fordulnak hivatalunkhoz, akkor, amikor a családi költségvetés nem bírja tovább a tandíj fizetését. Az alapvető problémának azt látjuk, hogy sokan nincsenek tisztában azzal, hogy az önkormányzat a sajátos nevelési igényű tanuló számára is köteles biztosítani az ingyenes alapfokú oktatást.

A különleges gondozáshoz való jog érvényesülésének érdekében az állam a közoktatási törvény szerint működteti a közoktatás rendszerét. Így az óvodáról, az általános iskoláról, a szakiskoláról, a középiskoláról, a kollégiumról, a pedagógiai szakszolgálatról az állami szervek és a helyi önkormányzatok intézményfenntartói tevékenysége, illetve az állami, a helyi önkormányzati feladatellátás keretében gondoskodik. A sajátos nevelési igényű tanuló oktatás-

ban való részvétele és kollégiumi ellátása az állami-önkormányzati fenntartású intézményekben minden esetben ingyenes. A megfelelő feladatellátás biztosítása mellett az önkormányzatnak nincs kötelezettsége arra, hogy egy alapítványi iskola tandíját támogassa, illetőleg annak kifizetését magára vállalja. Amennyiben a szülő az alapítvány által működtetett nevelési-oktatási intézményt választja, az esetleges fizetési kötelezettség őt terheli.

Az alapítványi oktatás azonban nem feltétlenül jár tandíjfizetési kötelezettséggel. Az önkormányzat dönthet úgy, hogy az alapítvánnyal közoktatási megállapodást köt, és finanszírozza az általa ellátandó tanulók oktatását. Így a tanuló számára ingyenessé válik a szolgáltatás igénybevétele. Fontosnak tartjuk hangsúlyozni azt, hogy jogszerűen előállhat olyan eset, hogy a tanuló ellátását csak alapítványi iskola tudja megoldani, az azonban nem fordulhat elő, hogy a sajátos nevelési igényű tanuló tankötelezettségének csak tandíjfizetés ellenében tehet eleget.

Az elmúlt évben alapítványi iskolába íratott tanulók szüleinek kezdeményezésére számos ügyben folytattunk egyeztetést a szakértői bizottság és az önkormányzat között, azt vizsgálva, hogy az önkormányzat teljesíti-e feladatát az integráltan oktatható sajátos nevelési igényű tanulók vonatkozásában. (K-OJOG-122/2003., K-OJOG-287/2003., K-OJOG-288/2003., K-OJOG-294/2003., K-OJOG-353/2003.) Eljárásaink fényt derítettek arra, hogy a szakértői véleményekben azért kerültek kijelölésre alapítványi iskolák, mert a szülők úgy tudták, hogy a lakóhelyükön nincs olyan önkormányzati fenntartású iskola, amely biztosíthatná gyermekük különleges gondozását. A megkeresett helyi önkormányzatok minden esetben ennek ellenkezőjéről tájékoztattak. Az ügyekben a szakértői bizottságok és az önkormányzatok nyilatkozatai ellentmondóak voltak. A bizottságok azt állították, hogy az önkormányzatok nem tájékoztatták időben a tanulók ellátására alkalmas intézményekről, az önkormányzatok ezt tagadták. Mivel az alapítványi iskolák kijelölésével a szülők egyetértettek, az oktatási jogok sérelme ezekben az ügyekben nem volt megállapítható.

Amennyiben a szakértői bizottság enged a szülők kérésének, és olyan intézményt jelöl ki, amely nem rendelkezik a tanuló különleges gondozásához szükséges személyi és tárgyi feltételekkel, az súlyos jogsértéshez vezet.

A szülők sérelmezték, hogy más tanulók szülei nyomására gyermeküket korábbi csoportjától elkülönítették, és a korábbiaknál alacsonyabb óraszámban kívánták ellátni. A szülők sérelmezték továbbá gyermekük szakértői vizsgálatának kezdeményezését, és azt a javaslatot, hogy gyermekük nevelése-oktatása más intézményben folytatódjon.

Megállapítottuk, hogy attól a ponttól fogva, hogy a tanuló nem a képességeinek megfelelő nevelési-oktatási intézményben folytatta tanulmányait, jogsértő helyzet állt elő. A jogsértő helyzet akkor vált mások számára is égető kérdéssé, amikor az érintett tanulón kívül másoknak, tanuló társainak és pedagógusainak a jogai is veszélybe kerültek. Feltételezhető azonban, hogy ha a tanuló megkapta volna az állapotának megfelelő ellátást, ez a helyzet nem következett volna be. A jogsérelem előidézésében az intézmény vezetője, a szakértői és rehabilitációs bizottság és a szülők is felelősek voltak.

Tekintve, hogy az iskola sem a diák tanulói jogviszonyának keletkezésekor, sem azután nem rendelkezett a megfelelő ellátáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételekkel, megállapítottuk, hogy mind a tanulói jogviszony kialakítása, mind annak folyamatos fenntartása jogsértő volt. Ezért kezdeményezéssel fordultunk az intézményvezetőhöz, hogy a jövőben fordítson kiemelt figyelmet arra, hogy az általa vezetett intézményben a tanulói jogviszony kialakítása és fenntartása minden esetben megfeleljen a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseknek. Továbbá felhívtuk a figyelmét arra, hogy abban az esetben, ha az illetékes szakértői és rehabilitációs bizottság – a jogszabályi rendelkezések ellenére – az általa vezetett intézményt jelölné ki olyan tanuló nevelésére-oktatására, akinek neveléséhez-oktatásához az intézmény nem rendelkezik a megfelelő személyi és tárgyi feltételekkel, a jogsértő állapotot jelezze a bizottság, illetve a fenntartó képviselőjében eljáró jegyző felé.

A vizsgálat során megállapítottuk, hogy a fenti jogsérelem kialakulásában aktív szerepet játszott a szakértői bizottság is, aki a szülő kérésére azt az intézményt jelölte ki a tanuló számára, amely a jogszabályban előírt feltételeknek nem felelt meg. A tanuló oktatási jogai továbbá akkor is sérültek, amikor a szülők ellenállását észlelve nem kezdeményezett államigazgatási eljárást annak érdekében, hogy a szülők gyermekükkel jelenjenek meg a szakértői kontrollvizsgálaton. Mindezek alapján azzal a kezdeményezéssel fordultunk a szakértői bizottság vezetője felé, hogy a jövőben fordítson kiemelt figyelmet arra, hogy az általa vezetett intézményben a szakértői javaslatok elkészítése, és a vizsgált tanulók képességeinek megfelelő nevelést-oktatást nyújtó intézmények kijelölése minden esetben megfeleljen a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseknek. Abban az esetben, ha a bizottság által vizsgált tanulók szülei nem tanúsítanak együttműködést a bizottsággal, és ezzel akadályozzák, hogy gyermekük a képességeinek megfelelő nevelést-oktatást nyújtó intézmény szolgáltatásaiban részesüljön, a képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgáltatokról szóló 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet 18. § b) pontjának megfelelően a tanuló érdekében kezdeményezze államigazgatási eljárás megindítását. Kezdeményezéseinket az érintettek elfogadták. (K-OJOG-293/2003.)

A fenti esetből látszik, hogy a különleges gondozáshoz való jog biztosítására vonatkozó jogszabályi előírások szigora nem öncélú. A szülők túlnyomó része nem rendelkezik olyan szakértelemmel, hogy meg tudná ítélni, mely oktatási-nevelési forma szolgálja leginkább gyermekük érdekét. Ezt a feladatot a törvény a szakértői és rehabilitációs bizottságok hatáskörébe utalja, és a szülői együttműködés hiányának esetére pontosan azért írja elő államigazgatási

eljárás indításának kötelezettségét, hogy ezzel a tanulók jogainak érvényesülését garantálja.

Ahhoz, hogy a szülők gyermekük jogainak megóvása érdekében a szükséges intézkedéseket megtehessek, ismerniük kell a jogszabályi rendelkezéseket, a különleges jogokat és kötelezettségeket, valamint az azok érvényesítéséhez szükséges eljárásokat. A szülők tájékoztatásában minden közoktatási feladatot ellátó szervnek és személynek – beleértve hivatalunkat is – szerepet kell vállalnia.

Álláspontunk szerint a különleges gondozáshoz való jog nem csupán a szakértői véleményben foglalt konkrét ellátásokra vonatkozó jogosultságok halmaza, hanem a jogérvényesítéshez szükséges feltételek, így az információkhoz való hozzájutás jogát is magában foglalja.

Egy tanulót, akiről szakorvos megállapította, hogy hiperaktív, rendellenes viselkedése miatt az osztályközösség kirekesztette. Az érintett szülők nyílt levelet írtak a jegyzőnek és az igazgatónak, hogy a tanulót távolítsák el az osztályból. A szülő a jegyzőhöz, majd a polgármesterhez fordult, hogy információt kapjon a speciális oktatást nyújtó helyi általános iskolákról. Ezt az információt többszöri írásbeli kérése ellenére sem kapta meg, és eljárásunkat kezdeményezte annak megállapítására, hogy az önkormányzat sajátos nevelési igényű tanulókkal kapcsolatos feladatellátása megfelel-e a jogszabályi rendelkezéseknek. A polgármester az esettel kapcsolatosan arra hivatkozott, hogy a szóban forgó tanuló nem jogosult a különleges gondozásra, mert nem a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság diagnosztizálta a hiperaktivitást. A polgármester hivatalunkat arról is tájékoztatta, hogy aki az igényjogosultságát megfelelően igazolja, annak az önkormányzat minden esetben biztosítja a javasolt ellátást.

Megállapítottuk, hogy a tanulónak a közoktatási törvény 30. § (1) bekezdésében foglalt különleges gondozáshoz való joga sérült, mert a különleges gondozáshoz való jog megállapításához szükséges információkról, a szakértői bizottsági vizsgálat szükségéről, mind a jegyző, mind a polgármester elmulasztotta tájékoztatni a szülőt. Kezdeményezésünket az önkormányzat elfogadta. Mivel a tanulónak időközben másik városban találtak iskolát, az önkormányzat a családnak kártérítést fizetett. (K-OJOG-359/2003.)

Külön ügycsoportot alkottak az integráltan oktatható sajátos nevelési igényű tanulók eltérő tanulmányi követelményeivel kapcsolatos kérdések és panaszok. Gyakran felmerült a kérdés, hogy az erről hozott döntés kötelezettség vagy lehetőség az intézményvezető számára. Számos esetben tapasztaltuk, hogy az eltérő tanulmányi követelményekkel kapcsolatos jogok és kötelezettségek vonatkozásában mind a diákok, mind az őket tanító pedagógusok tájékozatlanok. Előfordult, hogy a pedagógus és a diák egyetértett a sajátos köve-

telmény alkalmazásában, és annak jogszerű megoldása iránt érdeklődtek hivatalunktól. (K-OJOG-253/2003.)

A közoktatási törvény a kötelező tanórai foglalkozás alóli felmentések, illetve az egyes tantárgyakból, tantárgyrészekből való mentesítések rendszerével biztosítja az integráltan oktatott sajátos nevelési igényű tanulóknak, hogy tudásukat képességeiknek megfelelően értékelhessék. Az eltérő tanulmányi követelmények megállapítása az igazgató döntési jogosultsága. A közoktatási törvény e tárgyban az igazgató döntési jogköre szempontjából két eltérő jogintézményt hozott létre.

Az egyik ilyen lehetőség, amely nem kizárólag a sajátos nevelési igényű tanulók vonatkozásában áll fenn, a kötelező tanórai foglalkozáson való részvétel alóli felmentés. Az erre vonatkozó kérelmet a tanuló terjeszti az igazgató elé. Ebben a kérdésben az igazgató mérlegelheti, hogy a tanuló egyéni adottságai, fogyatékosága, továbbá sajátos helyzete ezt indokolttá teszi-e vagy sem. Az, akit felmentettek a kötelező tanórai foglalkozásokon való részvétel alól, az igazgató által meghatározott időben és a nevelőtestület által meghatározott módon ad számot tudásáról.

A másik lehetőség az egyes tantárgyakból, tantárgyrészekből az értékelés és minősítés alóli mentesítés. Erről szintén az oktatási intézmény vezetője dönt, de az előbbiekkal ellentétben nincs mérlegelési jogköre. A közoktatási törvény úgy rendelkezik, hogy a fogyatékos gyermekek számára a különleges gondozást a szakértői és rehabilitációs bizottságok szakértői véleményében foglaltak szerint kell biztosítani. Tehát az igazgatónak a szakértői véleményben foglaltak alapján kell meghoznia döntését.

Egy tanuló azzal a kérdéssel fordult hozzánk, hogy mentesítése céljából kérheti-e az iskola a szakértői bizottság véleményének beszerzését, ha korábban egy alapítvány által végzett vizsgálati vélemény alapján részesült kedvezményekben. Tájékoztatuk arról, hogy az intézményvezető csak a szakértői vélemény alapján köteles mentesíteni őt egyes tantárgyakból tantárgyrészekből a számonkérés, minősítés alól. (K-OJOG-834/2003.)

Gyakori kérdés, hogy a tanulmányok során megszerzett kedvezményekkel milyen módon élhetnek a tanulók az érettségi vizsgán. A közoktatási törvény 30. § (9) bekezdése szerint a sajátos nevelési igényű tanuló részére az érettségi vizsgán biztosítani kell a hosszabb felkészülési időt, az írásbeli beszámolón lehetővé kell tenni az iskolai tanulmányok során alkalmazott segédeszköz (írógép, számítógép stb.) alkalmazását, szükség esetén az írásbeli beszámoló szó-

beli beszámolóval vagy a szóbeli beszámoló írásbeli beszámolóval történő felváltását. (K-OJOG-338/2003.)

Számos kérdés érkezik hivatalunkhoz arra vonatkozóan is, hogy részesülhetnek-e olyan tanulók is kedvezményben, akiknél a tanulási zavart ugyan észlelték, de annak megállapítására korábban nem került sor. A szülő a szakértői bizottság vizsgálatát bármikor kérheti. Abban az esetben azonban, ha a vizsgálat célja az, hogy a tanulót mentesítsék az értékelés és minősítés alól a 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet 12. § (3) bekezdése az alábbi követelményeket támasztja. Az iskolai oktatás első-hatodik évfolyamán január 31-ig, vagy annak a tanévnek március 31. napjáig, amelyben az adott tantárgy tanulását a tanuló megkezdte, szükség szerint bármikor megindítható a vizsgálat. Ettől eltérő időpontban be kell csatolni az érintett iskola igazgatójának a vizsgálat szükségességével kapcsolatos egyetértő nyilatkozatát. Az iskola igazgatója döntéséhez beszerzi a tanuló osztályfőnöke és az adott tantárgyat tanító pedagógus véleményét. Az iskola igazgatója egyetértésének hiányában a szakértői és rehabilitációs bizottság vezetője vagy az általa kijelölt szakértői bizottsági tag – a tanuló meghallgatása után – dönt a vizsgálat szükségességéről vagy a kérelem elutasításáról. A döntést írásba kell foglalni. Amennyiben az abban foglaltakkal a szülő nem ért egyet, a gyermek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye szerint illetékes jegyzőnél államigazgatási eljárást indíthat a döntés megváltoztatására.

Amennyiben a szakértői bizottság megállapítja a tanuló kedvezményekre való jogosultságát, az az érettségi vizsgán is jelentőséggel bírhat. Erről részletesen az érettségi fejezetben fogunk szólni.

Vizsgálati tapasztalataink és a hozzánk érkező jelzések alapján azt állapítottuk meg, hogy az érintett tanulók különleges gondozáshoz való joga sok esetben az információk hiánya miatt nem tud érvényesülni. Sem maguk a sajátos nevelési igényű tanulók, sem a velük kapcsolatos közoktatási feladatot ellátó személyek és szervek nem rendelkeznek kellő jogi tájékozottsággal ahhoz, hogy a jogszabályokban meghatározott jogokat érvényesíteni tudják. Számos esetben tapasztaltuk, hogy a különleges gondozás biztosításában kulcsfontosságú szerepet betöltő szakértői bizottságok tagjai sincsenek tisztában az eljárásukra, kötelezettségeikre vonatkozó jogszabályi rendelkezésekkel. A szakértői vélemények vonatkozásában gyakran nem alkalmazzák azok kötelező tartalmi elemeire vonatkozó előírásokat, ami jelentős mértékben megnehezíti a tanulókkal foglalkozó pedagógusok munkáját. Megítélésünk szerint a feltárt hibák és hiányosságok az oktatási szereplők jogismeretének fejlesztésével or-

vosolhatók. Ennek elérése érdekében 2004-ben hivatalunk egy olyan kézikönyv összeállítását és megjelentetését tűzte ki célul, amely az oktatási szereplők széles köre számára hozzáférhető lesz. A kiadványban azokat az információkat tesszük közzé, amelyek ismeretét szükségesnek tartjuk a sajátos nevelési igényből eredő jogok és kötelezettségek érvényesüléséhez.

Érettségi

Az érettségi vizsgákkal kapcsolatos beadványok száma az előző évekhez képest jelentősen emelkedett. Ennek oka nyilvánvalóan összefüggésben van azal a ténnyel, hogy a vizsgarendszer a következő években jelentős átalakuláson megy át. A kétszintű érettségik a felsőoktatási intézmények felvételi vizsgáinak helyét is át fogják venni, ezért az e témát érintő ügyek száma a jövőben feltehetőleg tovább fog emelkedni. Ez könnyen jelentheti azt is, hogy az eddigi beszámolóinkban a felsőoktatási fejezet élén elhelyezkedő felvételi ügyek csoportja integrálódni fog az érettségi ügyekhez. Mindezek indokolják, hogy az érettségi vizsgákkal kapcsolatos ügyeket külön alcím alatt tárgyaljuk.

Az érettségikre vonatkozó szabályozást a közoktatási törvény rendelkezésein kívül az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet, továbbá a Gimnáziumi Érettségi Vizsgaszabályzat és a Szakközépiskolai Érettségi Vizsgaszabályzat hatályban tartott rendelkezései tartalmazzák.

Az e témakörben hozzánk érkező beadványok egy csoportja arra kérdezett rá, hogy milyen kedvezményben részesülnek az érettségi vizsgán azok a tanulók, akik idegen nyelvből nyelvvizsgával rendelkeznek.

A beadványozókat arról tájékoztattuk, hogy az érettségi vizsga rendszerének átalakítása miatt a szabályok változóban vannak. 2005-ben utoljára az adott nyelvből szerzett államilag elismert legalább középfokú „C” típusú nyelvvizsga kiváltja a nyelvi érettségit. 2006-tól azonban a nyelvvizsga már nem számítható be az érettségi eredménybe, minden tanulóknak legalább egy idegen nyelvből kötelező lesz érettségi vizsgát tenni. (K-OJOG-44/2003., K-OJOG-375/2003., K-OJOG-401/2003.)

A jogszabályok lehetőséget adnak arra is, hogy a fogyatékkal élő érettségi-zők bizonyos kedvezményeket kapjanak. A fogyatékoságot az érettségi vizsgára való jelentkezéskor fel kell tüntetni a jelentkezési lapon, amelyet május-júniusi vizsgaidőszak esetén február 15-ig lehet benyújtani.

Tájékoztattuk a beadványozókat, hogy a közoktatási törvény 30. § (9) bekezdése értelmében, ha a tanulót egy adott tantárgyból a középiskolában mentesítették az értékelés és minősítés alól, akkor az érettségi vizsgán az érintett tantárgy helyett másik tantárgyat választhat. (K-OJOG-108/2003., K-OJOG-367/2003., K-OJOG-423/2003. K-OJOG-795/2003.)

Az érettségi rendelet 17. § (3) bekezdése alapján a vizsgabizottságok munkájában a szülői szervezet képviselői tanácskozási joggal vesznek részt. Létezik azonban egy összeférhetlenségi szabály is: a (4) bekezdés szerint ugyanis a vizsgabizottságokba küldött szülői képviselők nem működhetnek közre közeli hozzátartozójuk vizsgáztatásában.

Egy iskola igazgatója azt kérdezte tőlünk, hogy a fenti szabály jelentheti-e azt, hogy a szülői szervezet nem küldhet egy osztály vizsgabizottságába olyan szülőt, akinek gyermeke az adott osztályban vizsgázik. Tájékoztattuk, hogy a jogszabály nem zárja ki a szülőt teljesen a vizsgabizottság munkájából. Csupán a hozzátartozóját érintő kérdésekkel kapcsolatos munkában nem vehet részt, vagyis a vizsgabizottság tagja lehet, és gyakorolhatja ebből eredő jogait, kivéve akkor, amikor gyermekének vizsgáztatása folyik, illetve gyermekének teljesítményét értékeli. (K-OJOG-334/2003.)

Amennyiben valaki az érettségi vizsgabizottság döntését jogsértőnek tartja, a döntést követő három munkanapon belül törvényességi kérelmet nyújthat be. A kérelmet az Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont (a továbbiakban: OKÉV) bírálja el. E jogorvoslati lehetőség kimerítése után van lehetősége az érintettnek hivatalunkhoz fordulni. A jogorvoslati eljárásról több beadványozót tájékoztattunk. (K-OJOG-425/2003., K-OJOG-460/2003., K-OJOG-603/2003.)

A jogorvoslati eljárás garanciális jelentőségű. Ezért is fontos, hogy az OKÉV eljárása során maradéktalanul betartsa a jogszabályi rendelkezéseket.

A panaszos szerint írásbeli vizsgáját azért minősítették elégtelenre, mert lemásolta a megoldást egy társáról. Ezt arra hivatkozva sérelmezte, hogy a másik vizsgázótól való távolsága lehetetlenné tette a másolást. Erre tekintettel törvényességi kérelmet nyújtott be. A másodfokon eljáró OKÉV a kérelmet nem találta alaposnak, ezért a vizsgabizottság döntését helybenhagyta. A határozat indoklásában azonban csak annyit említett meg, hogy a benyújtott dokumentumok alapján nem tudtak jogszabálysértést megállapítani, álláspontjuk szerint a gyengébb osztályzat nem a jogszabályoktól eltérő módon született.

A közoktatási törvény rögzíti, hogy az OKÉV eljárása során az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény rendelkezéseit köteles alkalmazni. Ez azt is jelenti, hogy az OKÉV által hozott határozatnak meg kell felelnie az ál-

lamigazgatási eljárási törvényben rögzített alaki és tartalmi követelményeknek. A törvény 43. § (1) bekezdés c) pontja értelmében a határozatnak – többek között – tartalmaznia kell az indokolásban a megállapított tényállást és az annak alapjául elfogadott bizonyítékokat, valamint az ügyfél által felajánlott, de mellőzött bizonyítást és a mellőzés okait. A határozat indokolásából a konkrét ügyben figyelembe vett vagy figyelmen kívül hagyott tényeknek ki kell tűnniük. Megállapítottuk, hogy a határozat nem tanúskodik arról, hogy az OKÉV kellőképpen felderítette-e a tényállást. Ez a tartalmi hiba azonban kétsége vonja a határozat rendelkező részében írtak jogosságát. Nem kellően felderített tényállás alapján ugyanis nem lehet megalapozott döntést hozni. Megfelelő indokolás hiányában hozott határozat önkényesnek tűnhet, hiszen nem deríthető ki, hogyan jutott a kialakított álláspontra a hatóság, és az álláspontja helyes-e. Az indokolás továbbá ahhoz is szükséges, hogy az ügyfél a jogorvoslatához való jogával megfelelően tudjon élni. Mindezek alapján megállapítottuk, hogy az OKÉV határozata jogsértő volt, ezért kezdeményeztük a jogsértő állapot megszüntetését.

Az OKÉV elfogadta kezdeményezésünket, és az államigazgatási eljárási törvényben biztosított jogkörében eljárva kiegészítette az eredeti határozatot. Megállapítottuk, hogy kiegészített indokolás a jogszabályi követelményeknek megfelelt. (K-OJOG-284/2003.)

A 2005. évtől új érettségi vizsgarendszert vezetnek be Magyarországon. Az átállás azonban nem mutatkozik minden területen zökkenőmentesnek.

A vizsgatantárgyak (ezen belül külön a kötelező és választható közismereti tárgyak, a szakmai tárgyak valamint a művészeti tárgyak) felsorolását, a vizsga formáit és az általános vizsgakövetelményeket az érettségi rendelet tartalmazza. E szabályokat azonban csak azoknak a középiskolai tanulóknak a vizsgáinál kell alkalmazni, akik a középiskolai tanulmányaikat a kilencedik évfolyamon 2001. szeptember 1-jén, illetve azt követően kezdik meg. Vélhetőleg a felsorolt szabályokkal való összhangot kívánja biztosítani az érettségi rendelet 62. § (2) bekezdése, amely éppen addig tartja hatályban a GÉV egyes rendelkezéseit, amíg a 2001-ben kilencedik osztályt kezdő évfolyam eléri az érettségit.

A jogszabály értelmében tehát azokra, akik 2001. szeptember 1. előtt kezdték meg a kilencedik évfolyamot, az új szabályok nem vonatkoznak, még akkor sem, ha valamely okból nem a várható időpontban – 2004-ben, tizenhárom évfolyammal működő középiskolák esetében 2005-ben – érik el az érettségit. A jogszabály objektív jelleggel jelöli meg a 2001. szeptember 1-jei időpontot, a tizenhárom évfolyammal működő középiskolák tanulóin kívül más kivételt nem ismer, így a hatály szempontjából irreleváns az, hogy a tanuló milyen okból (például évismétlés, évhalasztás stb.) kifolyólag érettségizik később.

Az érettségi rendelet kifejezetten kizárja saját alkalmazhatóságát azokra, akik annak ellenére, hogy 2001. szeptember 1. előtt kezdték meg tanulmányaikat a kilencedik évfolyamon, mégis 2005. január 31. után szeretnének vizsgázni. Az ő vizsgáikon a GÉV rendelkezései sem alkalmazhatóak, hiszen a GÉV addigra – ezt szintén az érettségi rendelet írja elő – teljes egészében hatályon kívül lesz. Ebből következő-

en nincsen olyan szabály, amely az ő érettségi vizsgájukra vonatkozna.

Szabály hiányában nem állapítható meg, mely tárgyak a kötelező érettségi vizsgatárgyak azok számára, akik 2001. szeptember 1. előtt kezdték a kilencedik évfolyamot, de érettségi vizsgát 2005. január 31. után szeretnének tenni. (A tizenhárom évfolyammal működő középiskolák tanulói esetében a kérdés egy évvel elcsúsztatva jelentkezik.) Az értelmezés nehézségeit támasztja alá az a tény, hogy a kérdésben az OKÉV illetve az OM Tanügyigazgatási Főosztálya is egymással ellentétes véleményre jutott.

Megjegyzendő továbbá, hogy mindez igaz természetesen az érettségi rendelet több rendelkezésére, azok alkalmazandóságára ugyanis ugyanaz vonatkozik, mint a vizsgatárgyakról szóló szabályok alkalmazandóságára. Így igaz ez a vizsga fajtáira, a vizsgaidőszakokra, a szóbeli vizsga menetére, a vizsga értékelésére, a bizonyítvány kiállítására stb. vonatkozó rendelkezésekre is.

A szabályozás hiánya súlyosan sérti a jogállamiság-jogbiztonság alkotmányos követelményét, illetve veszélyezteti az Alkotmány 70/F. § (1) bekezdésében biztosított művelődéshez való jog gyakorlását. A jogalkalmazókat – a vizsgákat szervező intézményeket éppúgy, mint a vizsgázókat – bizonytalanságban hagyja, a vizsgázókat olyan követelmények teljesítésére szoríthatja, amely követelmények számukra nincsenek is előírva. Végső soron pedig a jogszabályi felhatalmazás nélkül lefolytatott vizsgák érvénytelenségét vonhatja maga után. Ezért azzal a jogalkotási javaslattal fordultunk az oktatási miniszterhez, hogy gondoskodjon a hiányzó szabályok megalkotásáról. (K-OJOG-693/2003.)

FELSŐOKTATÁS

A felsőoktatás területéről az előző évekhez hasonlóan az ügyek 29%-a érkezett. Számuk és arányuk egyaránt növekedő tendenciát mutat. Éppen ezért ért váratlanul minket a felsőoktatási törvény 2003. július 1-én hatályba lépett módosítása, amely hatáskörünket e jogterületre megszüntette.

Az oktatási jogok biztosának intézményét 1999 októberében az oktatási miniszter abból a célból hozta létre, hogy az segítséget nyújtson mindhárom oktatási szféra – a közoktatás, a szakképzés és a felsőoktatás – valamennyi szereplője oktatási jogainak érvényesüléséhez. Mint az az intézmény hatáskörére és eljárására vonatkozó szabályokat tartalmazó 40/1999. (X. 8.) OM rendelet preambulumban is olvasható, az oktatási jogok biztosának a felsőoktatás területére vonatkozó hatásköre az oktatási miniszternek az egyetemek, főiskolák felett gyakorolt törvényességi felügyeletén nyugszik. A felsőoktatási törvény 74. § (1) bekezdés c) pontja szerint az oktatási miniszter a felsőoktatással kapcsolatos állami feladatai körében törvényességi felügyeletet lát el a felsőoktatási intézmények felett, és ebben a jogkörében megsemmisíthet minden olyan intézményi szabályzatot, döntést, amely jogszabályba ütközik, továbbá a jogszabálysértő állapot megszüntetése érdekében intézkedhet, a nem állami felsőoktatási intézményeknél a jogsértő állapot megszüntetését a fenntartónál kezdeményezi.

A felsőoktatási törvény módosításával azonban az eddig fennálló helyzet megváltozott. 2003. július 1-jétől az oktatási miniszter törvényességi felügyeleti jogköre jelentősen leszűkült. A felsőoktatási törvény 74/A. § (2) bekezdésének módosított b) pontja szerint ugyanis nem terjed ki az oktatási miniszter törvényességi felügyeleti jogköre azokra a döntésekre, amelyek alapján a felsőoktatási törvényben vagy külön jogszabályban meghatározott bírósági vagy államigazgatási eljárásnak van helye. A 34. § (4) és (10) bekezdése alapján pedig a hallgató – a tanulmányi követelmények teljesítésére vonatkozó értékelés kivételével – a felsőoktatási intézmény másodfokú határozatának bírósági felülvizsgálatát kérheti, annak közlésétől számított 30 napon belül, jogszabálysértésre, illetve hallgatói jogviszonyra vonatkozó rendelkezések megsértésére hivatkozással. A fenti rendelkezések szerint tehát amennyiben a fel-

sőoktatási intézmény döntése, intézkedése, mulasztása a hallgató jogait sérti, a hallgató – az intézményen belüli jogorvoslatok kimerítése után – bírósághoz fordulhat, egyúttal ezen ügyek tekintetében a miniszter törvényességi felügyeleti jogköre megszűnt.

Tekintettel arra, hogy az oktatási jogok biztosának hatásköre az oktatási miniszter törvényességi felügyeleti jogkörén nyugszik, ez utóbbi jogkör leszűkülése egyúttal az oktatási jogok biztosá hatáskörének leszűkítését jelentette. 2003 nyarától hivatalunk a felsőoktatási intézmények döntéseit sérelmező hallgatói panaszok alapján nem folytathat vizsgálatot.

Mindezek alapján a hozzánk forduló hallgatókat arról kellett tájékoztatnunk, hogy ügyükben nem tudunk eljárást indítani. Amennyiben pedig korábban arról tájékoztattuk őket, hogy eljárást indítottunk, kénytelen voltunk azt megszüntetni.

Mindazonáltal minden ilyen esetben tájékoztattuk a panaszost arról, hogy jelen helyzetben két lehetőség áll előtte jogainak érvényesítésére. Dönthet úgy, hogy a felsőoktatási intézmény másodfokú határozatát bíróság előtt támadja meg, illetve dönthet úgy, hogy az állampolgári jogok országgyűlési biztosához fordul segítségért. Az országgyűlési biztos eljárásának feltétele azonban, hogy az ügyben bírósági eljárás ne legyen folyamatban, ezért a két megoldást egyidejűleg nem választhatja.

Az első esetben a sérelmezett másodfokú határozat kézhezvételétől számított harminc napon belül kell az első fokon eljáró szerv székhelye szerinti megyei bírósághoz fordulni, a keresetlevél benyújtásáról pedig az intézményt a keresetlevél egy példányának megküldésével értesíteni kell. A bíróság az ügyet soron kívül bírálja el, és a sérelmezett intézményi döntést megváltoztathatja.

A második esetben az Országgyűlési Biztosok Hivatalát kell megkeresni. Az országgyűlési biztoshoz a jogerős határozat közlésétől számított egy éven belül lehet fordulni. Amennyiben a biztos a panasszal kapcsolatban alkotmányos visszásságot állapít meg, kezdeményezést, illetve ajánlást tehet a sérelem orvoslására.

Hivatalunk sajtótájékoztatón hozta nyilvánosságra a fentieket. Ennek ellenére még most is rengetegen fordulnak hozzánk felsőoktatási tárgyú kérdésekkel, panaszokkal. 2003. július 1. után is megválaszoltuk azokat a felsőoktatási tárgyú leveleket, amelyekben csak különféle információkat kértek tőlünk a beadványozók (például szervezetek nevét, címét, jogszabályok számát címét, egyes jogszabályi rendelkezések ismertetését). Több mint száz hozzánk érkezett beadványt viszont kénytelenek voltunk hatáskör hiányában elutasítani.

A 2003. évben hozzánk érkezett panaszokat – ahogyan azt évek óta hagyományosan tesszük – három nagy csoportba osztottuk. Az első csoportba a felvétellel kapcsolatos ügyek kerülnek, a második csoportot a tanulmányi kötelezettségek teljesítésének gyakorlatával összefüggő ügyek alkotják, míg a harmadik csoportba a tanulmányok finanszírozásának kérdéseit érintő ügyek tartoznak.

Az ügyleírások értelemszerűen a 2003. július 1. előtt végzett munkánk eredményét tükrözik. Bár az ezt követően érkezett panaszok többsége hasonló problémákat tárt fel, mint a következő fejezetekben ismertetett beadványok, azokat el kellett utasítanunk.

FELVÉTELI A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBE

A felsőoktatási intézmények felvételi eljárásai jogi hátterének alapját a felsőoktatási törvény 64. § (2) bekezdés c) pontjában megfogalmazott szabály képezi. Ennek értelmében a felsőoktatási intézmények autonómiájának külön nevesített esete a felvétel feltételeinek meghatározása. Az egyetemek és főiskolák saját hatáskörükben állapíthatják meg a felvehető hallgatók számát, és belátásuk szerint választhatják ki a felvételizők közül a hallgatóikat. Mindennek azonban természetesen a jogszabályok keretei között kell zajlania, a felsőoktatási autonómia semmiképpen sem jelentheti azt, hogy az intézmény ne lenne köteles tiszteletben tartani az egész jogrendszert átható általános jogelveket és a felvételre vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket. E jogterület alapvető jogforrásának számít a felsőoktatási törvényen kívül a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásának általános szabályairól szóló 269/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet.

Mindenképpen meg kell említeni e körben az egyes felsőoktatási intézmények saját intézményi (és kari) felvételi szabályzatait is, amelyeknek rendelkezései ugyan nem minősülnek jogforrási rendelkezéseknek, mégis kötik a felvételi eljárás szereplőit: a felvételizőket és magukat az intézményeket is. Ugyancsak nem minősül jogforrásnak, mégis óriási jelentőséggel bír az Oktatási Minisztérium Felsőoktatási felvételi tájékoztató (a továbbiakban: Tájékoztató) című kiadványa. A Tájékoztató elsődleges információforrást jelent a jelentkezők számára, joggal nevezhetjük a „felvételizők Bibliájának”. Éppen jelentősége miatt fontos, hogy csak pontos információkat tartalmazzon. Ezért minden évben hivatalból indított vizsgálat keretében térképeztük fel a Tájékoztató hi-

ányosságait, pontatlanságait. 2003-ban is érkezett hozzánk olyan panasz, amelyben a beadványozót azért érte hátrány, mert bízott a Tájékoztató adataiban, ám azok nem feleltek meg a jogszabályoknak (K-OJOG-539/2003.) A Tájékoztató tartalmáról szóló, immár hagyományosnak mondható vizsgálataunkat 2003 őszén mégsem tudtuk lefolytatni. Az ok a már korábban említett hatáskör-változás volt.

A felsőoktatási törvény fentebb idézett rendelkezéséből következő intézményi autonómiából egyben az is levezethető, hogy az oktatási jogok biztos a nem rendelkezett hatáskörrel a felvételi követelmények teljesítése értékelésének vizsgálatra. Hivatalunk kizárólag azt vizsgálhatta, hogy a felsőoktatási intézmény eleget tett-e a felvételire vonatkozó jogszabályok és az intézményi szabályzat(ok) – garanciális jelentőségű – eljárási jellegű követelményeinek.

A felvételi eljárás a jelentkezési lapok benyújtásával kezdődik. A tavalyi évben egyes felvételizőknek – önhibájukon kívül – a jelentkezési lapok kitöltése is nehézséget jelenthetett.

A panaszos 2002-ben érettségizett, amikor is kémiából és biológiából közös érettségi-felvételi írásbeli vizsgát tett. A 2003-as évben szeretett volna újra felvételizni, ám tanácstalan volt az intézményi jelentkezési lap 5. pontjának kitöltésével kapcsolatban, ott ugyanis az érettségi oszlopban csak egy idegen nyelvnek és egy választott tantárgynak volt hely. A panaszos idegen nyelvből egyáltalán nem tett érettségit. Megállapítottuk, hogy a jelentkezési lap egyes felvételizők esetében nem volt alkalmas a középiskolai eredmények rögzítésére. Álláspontunk szerint a jelentkezési lapok kitöltésének nehézségei azért különösen aggályosak, mert egyes felvételizők egyértelmű útmutatás hiányában arra a következtetésre juthatnak, hogy ők nem kérhetik a hozott pontok beszámítását.

Jelzésünk nyomán az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára azt az álláspontot alakította ki, hogy a problémára „az is megoldás lehet, ha a jelentkező a táblázat alatt levő üres helyre beírja azt a tárgyat, amiből érettségizett, és annak osztályzatát”.

A felvételizők büntetőjogi felelősséggel tartoznak azért, hogy a jelentkezési lapot a valóságnak megfelelően töltsék ki. Álláspontunk szerint nem elegendő feltételezni, hogy a pályázók a táblázattól el fognak térni (büntetőjogi felelősségük tudatában!), amennyiben azt tapasztalják, hogy az az ő esetükre alkalmazhatatlan.

Megállapítottuk, hogy a leírtak veszélyeztetik egyes jelentkezők felsőfokú tanulmányok folytatásához fűződő alkotmányos jogát. Mindezek alapján azzal a kezdeménnyel fordultunk az oktatási miniszterhez, hogy szüntesse meg a jogsértő állapotot, továbbá, gondoskodjon a jövőben az Oktatási Minisztérium által kiadott jelentkezési lapok jogszerű, pontos kiállításáról. A miniszter a kezdeményezést elfogadta, és közölte, hogy a problémáról tájékoztatót jelentettek meg a felvételi iroda honlapján, illetve levélben felhívták a felsőoktatási intézmények figyelmét arra, hogy amennyiben a felvételizők nem írták be jegyeiket, akkor hiánypótlási eljárás

keretében tisztázzák a kérdést. A miniszter továbbá intézkedett annak érdekében, hogy a következő évi jelentkezési lapok vonatkozó része átdolgozásra kerüljön. (K-OJOG-8/2003.)

A jelentkezési lapokat az oktatási miniszter által meghatározott időpontig kell postára adni. A határidő jogvesztő jellegű, kimentésnek általában nincs helye.

A beadványozó előadta, hogy a jelentkezési lapokat időben feladta, de azok a Magyar Posta hibájából nem érkeztek meg rendeltetési helyükre. Kérte, hogy méltányossági alapon fogadjuk el jelentkezését. Tájékoztattuk, hogy hivatalunk hatásköre nem terjed ki méltányossági döntések meghozatalára. Hivatalunk hatáskörébe nem tartozik a felsőoktatási intézményekbe történő jelentkezések elfogadása sem. A jelentkezési lapokat az Országos Felsőoktatási Felvételi Irodához, illetve a felsőoktatási intézményekhez kell benyújtani, ők regisztrálják azt, hogy a jelentkezés időben megtörtént-e, avagy sem. A jelentkezési lapok benyújtásának határideje jogvesztő jellegű, így – az eljárásjogok gyakorlata szerint – nincs jelentősége annak, hogy kinek a hibájából nem érkezett meg a címzetthez időben. A jogvesztő határidő lejártával a jelentkezés érvényesen már nem tehető meg. Tájékoztattuk a panaszost, hogy amennyiben úgy gondolja, hogy mindez a Magyar Posta hibájából történt, lehetősége van bíróság előtt kártérítési igénnyel fellépni ellene. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy érvényes jelentkezéssel nem rendelkezett. (K-OJOG-410/2003.)

Nem megfelelően kitöltött jelentkezési lapok esetén az intézmények hiánypótlási eljárást folytathatnak le. Így sor kerülhet arra, hogy az egyébként érvénytelennek minősülő jelentkezés mégis kiváltsa a célzott joghatást. Előfordulhat azonban, hogy az intézmény tévesen következtet arra, hogy a jelentkező hiányosan töltötte ki a jelentkezési lapot.

A beadványozó 1998-ban érettségizett, és hozott pontjai duplázásával kívánt jelentkezni költségtérítéssel alapképzésre. 2003. márciusában levelet kapott az egyetem tanulmányi hivatalától, amely szerint hiányosan töltötte ki a „B” lapot, mert nem írta be, hogy melyik felvételi vizsgatárgyat választotta. Indokolásul közölték, hogy a panaszos hozott pontjai nem érik el a 48-at, ezért nem élhet a vizsgamentesség (hozott pontok duplázása) lehetőségével. A beadványozó álláspontja szerint, ilyen jellegű feltételt nem állíthatnának a felvételizőknek, hiszen sem a jogszabályokban, sem a Tájékoztatóban nem talált erre nézve utalást.

Az intézmény idézte a Tájékoztató 510. oldalán a Vizsgamentességek cím alatt szereplő következő szabályokat: „Mentesül a tantárgyi vizsga alól valamennyi szakon és szakpáron nappali és levelező tagozaton:

– az érettségit követő három éven belül, idegenforgalmi szakmenedzser felsőfokú szakképzésben öt éven belül, akinek a hozott pontszáma legalább 48 (...)”

Az 512. oldalon található, a Költségtérítéssel kapcsolatos szabályok cím alól a következőket idézte: „... Levelező tagozaton az intézmény saját hatáskör-

ben szervezi a felvételi eljárást. Általában egy tárgyból saját írásbeli vizsgát szervez. Az összpontszámot az írásbeli felvételi vizsga alapján, vagy az érettségi évében és az azt követő öt évben a hozott pontok megkettőzése képezi.”

A felvételi rendelet szerint a felvételi összpontszámot a hozott pontok és a szerzett pontok összegzésével, vagy a felvételi vizsgán szerzett pontok megkettőzésével, vagy a felsőoktatási intézmény tanácsának döntése alapján a hozott pontok megkettőzésével kell meghatározni.

Megállapítottuk, hogy a felvételi rendelet szabályai alapján alapképzésre jelentkezés esetén az érettségi évében és az azt követő három évben – a hozott pontok kettőzésének lehetőségéről szóló intézményi döntés megléte esetén – mindhárom pontszámítási módszerrel ki kell számolni a felvételi összpontszámot, és a felvételiző számára legkedvezőbbet kell figyelembe venni. Költségtérítéses alapképzés esetén a felvételi rendelet a három éves szabályt öt évre módosítja. Ugyanezt a módosítást tartalmazza a Tájékoztató is az 512. oldalon, a Költségtérítéses képzésre vonatkozó sajátos szabályok cím alatt.

A felsőoktatási intézményeknek a fenti jogszabályi rendelkezést kellett alkalmazni. Dönthettek úgy, hogy a felvételizők pontszámát csak kétféleképpen kelljen kiszámolni, vagyis az egyik számítási mód szerint a hozott pontok és szerzett pontok összege az összpontszám, a másik számítási mód szerint pedig a szerzett pontok kétszerese az összpontszám. Valamint dönthettek úgy, hogy az előbbi számítási módhoz csatlakozik egy harmadik is, amelynek alkalmazásával a hozott pontok kétszerezésével számítható ki az összpontszám.

A bepanaszolt intézmény a Tájékoztatóban közzétett hirdetményében azt közölte, hogy az érettségit követő három, illetve öt éven belül mentesül a vizsga alól az, akinek hozott pontjai elérik a 48 pontot. Ezzel tulajdonképpen megengedte a harmadik számítási módot, de csak azoknak, akiknek a hozott pontszáma legalább 48 pont. Álláspontunk szerint ez a megszorítás a felvételi rendeletnek nem felelt meg. A felvételi rendelet ugyanis nem teszi lehetővé, hogy a felsőoktatási intézmények a kétszerezést bármely feltételhez kössék. A jogszabály értelmében az intézményi döntés arról szólhat, hogy lehet-e kétszerezni, vagy sem. Ha lehet, akkor minden jelentkezőnek lehet. Megállapítottuk tehát, hogy az intézmény túllépte szabályozási hatáskörét, amikor a hozott pontok kétszerezését feltételhez kötötte.

Tekintettel arra, hogy a felvételi eljárás akkori fázisában (április-május) a harmadik számítási mód teljes mellőzése hátrányosan érintette volna azokat a felvételizőket, akiknek hozott pontjuk elérte a 48-at, tőlük már megszerzett jogot vont volna el, az intézmény jogszerűen nem választhatta azt a lehetőséget, hogy senkinek sem kétszerezze a hozott pontjait, ezért azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézmény felé, hogy szüntesse meg a jogsértő állapotot, úgy, hogy a jelentkező számára biztosítja a hozott pontok kétszerezésének lehetőségét. Az intézmény a kezdeményezést elfogadta. (K-OJOG-242/2003.)

A felvételi eljárást sokan azonosítják annak egy részével, magával a felvételi vizsgával. Tény, hogy a jelentkezők számára a vizsga és a vizsgakövetelmények jelentik a kézzelfogható kihívást. Éppen ezért olyan fontos kérdés,

hogyan az egyes intézmények mely vizsgák alól, és milyen indokok alapján adnak felmentést.

A panaszos előadása szerint annak ellenére nem részesült felvételi mentességet biztosító kedvezményben, hogy az Oktatási Minisztérium által meghirdetett, és a Nemzeti Szakképzési Intézet (a továbbiakban: NSZI) által szervezett Országos Szakmai Tanulmányi Versenyen nyomdaipari szakcsoportban harmadik helyezést ért el. A tanuló harmadik helyezésétől szóló, az NSZI által kiállított igazolás valóban nem említette a felsőoktatási intézménybe való felvételre vonatkozó mentességet.

Megállapítottuk, hogy a felvételi vizsga alóli mentességről nem a középiskolai tanulmányi versenyek szervezői, hanem az érintett felsőoktatási intézmények jogosultak dönteni. A felsőoktatási törvény 83. § (4) bekezdése szerint a felsőoktatási intézmény a felvételi eljárás keretei között a felvételt az (1)-(2) bekezdésben meghatározott feltételeken túl – külön jogszabályokban meghatározott módon – további követelményhez, így például középiskolai tanulmányi versenyek során elért eredményekhez kötheti. A felvételi rendelet 2. § (4) bekezdés c) pontja szerint az Oktatási Minisztérium által évente kiadott Tájékoztató intézményenként tartalmazza a felvételi vizsga alól mentesítést adó szakmai és tanulmányi versenyek körét. Ugyanezen paragrafus (10) bekezdése szerint az oktatási miniszter által ajánlott tanulmányi versenyek alapján biztosítható kedvezményeket évente a Tájékoztató közli.

A 2003. évi Tájékoztatóban a panaszos által megcélzott intézmény a felvételi vizsgamentességek címszó alatt arról tájékoztatót, hogy az intézménybe „felveszik az OKTV-n és OSZTV-n az oktatási miniszter által ajánlott helyezetteket.” Az oktatási miniszter a Tájékoztató 29-30. oldalán közölték szerint az Országos Szakmai Tanulmányi Versenyeken a panaszos által elért helyezést szerző versenyzők mentesítését ajánlotta. Tekintettel arra, hogy az intézmény tájékoztatása szerint a miniszter által ajánlottakat felveszik, a panaszos helyezése alapján mentesülhetett a felvételi vizsga alól az intézményben. A felvételi vizsga alóli mentességet a Tájékoztató 32. oldalán közölték szerint a tanuló úgy érvényesíthette, hogy – mivel helyezését a felvételi jelentkezési lap leadása után érte el – haladéktalanul, de legkésőbb a felvételi vizsgák megkezdéséig értesítenie kellett az adott felsőoktatási intézmény illetékes hivatalát, és kérni a kedvezmény érvényesítését.

A fentiek értelmében tehát az NSZI nem járt el jogsértő módon, amikor a tanulmányi versenyen elért helyezéstől kiállított igazolásban nem jelezte a tanuló felvételi vizsga alóli mentesülését, hiszen a vonatkozó jogszabályok alapján arról minden esetben a megfelelő felsőoktatási intézmények döntenek az oktatási miniszter ajánlása alapján. (K-OJOG-327/2003.)

A felvételi rendelet 2. § (4) bekezdés i) pontja értelmében a felsőoktatási intézmények a Tájékoztatóban kötelesek közzétenni a felvételi vizsgák időpontját. Mint minden évben, 2003-ban is érkezett hozzánk olyan panasz, amely azt sérelmezte, hogy ugyanabban az időpontban több felsőoktatási intézmény is tart felvételi vizsgát.

A panaszost tájékoztattuk, hogy a felsőoktatási jogszabályok nem tiltják azt, hogy az intézmények ugyanazon napra hirdessék meg felvételi vizsgaidőpontjaikat. Ilyen esetben az intézmények megadhatnak pótfelvételi időpontot is, ám erre nem kötelezhetők. A jelentkezők a Tájékoztatóból idejében értesülhetnek a vizsgák időpontjáról, és jelentkezéseik beadásakor ezt az adatot is figyelembe vehették. (K-OJOG-444/2003.)

Egyes szakcsoportokon az általános felvételi követelmények mellett különös követelményeket is teljesítenie kell a felvételizőnek. Ilyen különös követelménynek számítanak az ún. alkalmassági feltételek. A Magyar Televízió „A TV ügyvédje” című műsorában középiskolások panaszkodtak arról, hogy a tanító- és óvodapedagógus-képzésben a felsőoktatási intézmények egészségi alkalmassági követelményként megfogalmazták, hogy a cukorbetegség kizáró ok a felvételi eljárás során. Az ügyben jogsérelem veszélye miatt hivatalból indítottunk eljárást.

Megállapítottuk, hogy a 2003. évi Felsőoktatási felvételi tájékoztató az Általános tudnivalók néhány intézménycsoportról főcím alatt, a Tanító- és óvodapedagógus-képzés címnél a 132. oldalon a következőket tartalmazza.

„Az egészségi alkalmassági vizsgálat

A vizsgálat eredményét háziorvossal kell igazoltatni. A felsőoktatási intézmény írásbeli nyilatkozatot kér a pályázótól, hogy nincs eltitkolt betegsége.

Az egészségi szempontból kizáró okok:

- a felső végtagok funkcionális rendellenességei, a statikai rendszer súlyosabb elváltozásai nyugodt állapotban is, melyek miatt a foglalkozás gyakorlása következtében egészségi állapotromlás várható,
- mindennemű szívbillentyű hiba, melyek eldöntésében a járóbeteg-rendelés specialitájának a véleményét is ki kell kérni,
- a szív, a vérkeringés és a légzőrendszer olyan egyéb rendellenességei, melyek a fizikai terheléssel is járó óvodai és alsó tagozatos pedagógusi munkát gátolják,
- fedetlen testrészen lévő bőrelváltozások,
- a hámképző szervek betegségei,
- a beszédzónában 30 decibelnél gyengébb hallás,
- a látóélesség mértéke olyan fokú, hogy zavarja a kommunikációban,
- anomaloszkópos vizsgálatnál kimutatott szintévesztés,
- a térlátás korlátozottsága,
- epilepszia, elmebetegségek, súlyos asthma és cukorbetegség.

A kötelező tüdőszűrés egy éven belüli igazolását be kell mutatni.”

A felvétel intézményenkénti feltételei főcím alatt a legtöbb felsőoktatási intézmény a fenti általános szabályokra utal vissza, saját feltételeket nem állít, ám néhány intézmény további követelményeket is támaszt.

Aki a felsorolt alkalmassági követelményeknek nem felel meg, nem nyerhet felvé-

telt. A felvételi követelmények pontos és körültekintő definiálása azért rendkívül fontos, hiszen két alkotmányos alapjog, a felsőfokú tanulmányok folytatásához fűződő jog és a foglalkozás szabad megválasztásához fűződő jog tekintetében is felmerülhet jogsérelem gyanúja, amennyiben a követelmények indokolatlan megkülönböztetést alkalmaznak vagy pontatlanok. A fentiekben ismertetett kizáró alkalmassági követelmények közül pedig több már első látásra is indokolatlannak tűnik (például a cukorbetegség, a fedetlen testrészen levő bőrelváltozások, szívbillentyűhiba stb.). Azonban még ha fel is tennénk, hogy a felsorolt „rendellenességek” kizáró okok lehetnek a tanító-óvodapedagógus munkakör betöltésénél (egyébként nem azok), akkor is indokolatlan, hogy az ezekkel bíró emberektől azt a lehetőséget is megvonják, hogy pedagógus diplomát szerezzenek, és utána esetleg más területen helyezkedjenek el.

A Felsőoktatási felvételi tájékoztatót az Oktatási Minisztérium adja ki. Az érintett felsőoktatási intézmények feletti törvényességi felügyeletet a felsőoktatási törvény alapján az oktatási miniszter látja el, ezért az ügyben az oktatási miniszterhez fordultunk. A miniszter jelzésünk nyomán kezdeményezte az érintett felsőoktatási intézményeknél az alkalmassági követelmények felülvizsgálatát és átdolgozását. (K-OJOG-457/2003.)

Ahogy arról korábban már szó esett, hivatalunk által nem vizsgálható, hogy a felvételiző által kapott pontszám megfelel-e a vizsgán nyújtott teljesítménynek, ám azt, hogy a pontszámítás milyen elvek szerint történik, és ez megfelel-e a jogszabályi előírásoknak, vizsgálhatjuk.

A panaszos államilag finanszírozott szakra jelentkezett. A Tájékoztatóban a Felvételi pontok számítása címnél az intézmény a következőket közölte: „Az elérhető maximális pontszám: 120 pont, amelyet a hozott pontok kétszerezésével, vagy a hozott és szerzett pontok összegzésével, vagy a szerzett pontok kétszerezésével számítanak ki.” A panaszos az intézménytől mégis azt a tájékoztatást kapta, hogy csak a 2003-ban érettségizettek hozott pontjainak kétszerezésére van lehetőség, és mivel a beadványozó 2002-ben érettségizett, az ő hozott pontjait nem kétszerezik. A panaszos sérelmezte, hogy az előzőleg a Tájékoztatóban megadottaktól az intézmény eltért, és hátrányos megkülönböztetést alkalmaz a korábban érettségizettekkel szemben.

Az intézmény arról tájékoztatott minket, hogy a Tájékoztatóban megjelenteket helyesbítették. A vizsgamentességekre vonatkozó részbe ekkor került be az, hogy nem kell felvételi vizsgát tennie valamennyi szakon a 2003-ban érettségizőknek, akik a hozott pontjaik duplázását kérik. A főigazgató-helyettes által mellékelte Tájékoztató a nappali (főiskolai szintű) képzésről című nyomtatvány 2. oldalán, a Felvételi pontok számítása cím alatt azonban továbbra is a következők szerepeltek: „Az elérhető maximális pontszám 120 pont, amelyet a hozott pontok kettőzésével vagy a hozott és szerzett pontok összegzésével vagy a szerzett pontok kétszerezésével számítunk ki.” Ahogy azt a jelen ügyhöz több szempontból hasonló, K-OJOG-242/2003. számú ügyben megállapítottuk, a felvételi rendelet szabályai alapján alapképzésre jelentkezés esetén az érettségi évében és az azt követő három évben – a hozott pontok kettőzésének lehetőségéről szóló intézményi döntés megléte esetén – mindhárom pont-

számítási módszerrel ki kell számolni a felvételi összpontszámot, és a felvételiző számára legkedvezőbbet kell figyelembe venni.

Az intézménynek a fenti jogszabályi rendelkezést kellett alkalmaznia. Dönthetett úgy, hogy a felvételizők pontszámát csak kétféleképpen kelljen kiszámolni, vagyis az egyik számítási mód szerint a hozott pontok és szerzett pontok összege az összpontszám, a másik számítási mód szerint pedig a szerzett pontok kétszerese az összpontszám. És dönthetett úgy, hogy az előbbi számítási módhoz csatlakozik egy harmadik is, amelynek alkalmazásával a hozott pontok kétszerezésével számítható ki az összpontszám.

Az intézmény a közzétett hirdetményében azt közölte, hogy mentesül a vizsga alól az, aki 2003-ban érettségizik. Ezzel tulajdonképpen megengedte a harmadik számítási módot, de csak azoknak, akik ebben az évben érettségiznek. Ez a megszorítás nem felel meg a felvételi rendeletnek. Az ugyanis nem teszi lehetővé, hogy a felsőoktatási intézmények a kétszerezést bármely feltételhez kössék. A jogszabály értelmében az intézményi döntés arról szólhat, hogy lehet-e kétszerezni, vagy sem. Ha lehet, akkor minden jelentkezőnek lehet. Megállapítottuk tehát, hogy az intézmény túllépte szabályozási hatáskörét, amikor a hozott pontok kétszerezését feltételhez kötötte.

Mindezen természetesen az sem változtat, hogy az intézmény a Tájékoztató kiegészítésében helyesbítéssel élt. A fentiek alapján megállapítható ugyanis, hogy a helyesbítés utáni állapot is jogszerűtlen volt, bár némileg más okból, mint előtte. Jogszerűtlen, ha az intézmény a kétszerezést feltételhez köti, irreleváns, hogy milyen feltételhez.

Tekintettel arra, hogy a felvételi eljárás akkori fázisában (június) a harmadik számítási mód teljes mellőzése hátrányosan érintette volna azokat a felvételizőket, akik 2003-ban érettségiztek, tőlük már megszerzett jogot vont volna el, az intézmény jogszerűen nem választhatta azt a lehetőséget, hogy senkinek sem kétszerezze a hozott pontjait.

A fentiekre tekintettel azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetője felé, hogy szüntesse meg a jogsértő állapotot úgy, hogy a 2003-ban érettségizettek mellett a 2002-ben, 2001-ben és 2000-ben érettségizett jelentkezők számára is biztosítsa a hozott pontok kétszerezésének lehetőségét.

Az intézmény a kezdeményezést nem fogadta el. Ekkor a működésünket szabályozó 40/1999. (X. 8.) OM rendelet 7. § (8) bekezdése értelmében ajánlást kellett volna megfogalmaznunk az intézmény felett törvényességi felügyeletet ellátó oktatási miniszter felé. Időközben azonban hatályba lépett a felsőoktatási törvény korábban már említett módosítása. Eszerint pedig 2003. július 1-től az intézmények egyedi döntései felett többé senki nem lát el törvényességi felügyeletet, így nem volt kinek megfogalmazni ajánlásunkat. Másrészt, mivel az oktatási miniszter hatáskörének szűkülése egyben hivatalunk hatáskörét is szűkítette, megszűnt hatáskörünk az ügyre, ezért az eljárást meg kellett szüntetnünk. (K-OJOG-512/2003.)

TANULMÁNYI ÉS VIZSGAÜGYEK

A tanulmányi kötelezettségek teljesítésével összefüggő kérdések jogi háttere a következőképpen alakul. A felsőoktatási intézményeket és hallgatóikat kötik a felsőoktatási törvény vonatkozó rendelkezései. E rendelkezéseket egészítik ki, vagy konkretizálják az egyes szakok, szakcsoportok képesítési követelményeiről szóló kormányrendeletek¹. A felsőoktatási intézmények pedig megalkotják saját, belső szabályzatukat, még hozzá több szinten: összintézményi és kari szinten. E szabályzatok alacsonyabb szintű szabályokat tartalmaznak, mint a jogszabályok, mégis normatív erejűek. Ez két dolgot jelent. Egyrészt e szabályzatok nem lehetnek ellentétesek a magasabb szintű, jogszabályi rendelkezésekkel, másrészt viszont, amennyiben megfelelő eljárás keretei között, a jogszabályoknak megfelelően hozták létre őket, akkor kötelezőek mind az adott intézményre, mind annak hallgatóira. Amikor tehát egy felsőoktatási intézmény eljárását vizsgáltuk, a jogszabályokon kívül csaknem mindig tanulmányoznunk kellett az adott intézmény belső normáit is.

Egy sajtónyilvánosságot is kapott ügyben arról kellett döntenünk, mi a teendő akkor, ha a hatályos rendelkezésekkel ellentétesen vettek fel több évfolyamnyi hallgatót.

Beadvány érkezett hivatalunkhoz a Szegedi Tudományegyetem Budapesti Média Intézetének több kommunikáció szakos, levelező tagozatos hallgatójától. A panaszosok 2002 februárjától folytatnak tanulmányokat a szakon. A beadványozók sérelmezték, hogy az egyetemi szintű kommunikáció szak mellé fel kell venniük egy másik szakot is, és erről csupán tanulmányaik folyamán szereztek tudomást.

Megállapítottuk, hogy a Szegedi Tudományegyetem jogelődje, a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara 1992. szeptember 1-jei hatállyal kapott szakindítási engedélyt egyetemi szintű kommunikáció szak indítására. A Művelődési és Köznevelési Minisztérium közgazgatási államtitkárának 56.815/1992.XIII. számú, 1992. november 7-én kelt határozata szerint a szakot egyetemi és főiskolai képzésre felvételt nyert hallgatók vehetik fel. A vizsgálatnál érintett hallgatók képzésére a szakalapítási és szakindítási határozat az irányadó.

A rektor nyilatkozata szerint a szakindítási határozatnak megfelelően az intézmény az alapképzési szakot belső szakfelvételi („B szakos”) eljárással indította meg, vagyis a szakot a karon már tanulmányokat folytató hallgatók szakfelvételi kérelem beadásával, egy lezárt tanév után vehették fel. A rektor arról is tájékoztatott, hogy 1992-től a kar fokozatosan egyszakos képzési formára tért át, ennek keretében az 1994/95. tanévtől a kommunikáció szak is „A szakként”, egyszakos képzésként, fel-

¹ E kormányrendeletek azonban nem feltétlenül hatályosak még az összes hallgatóra, hiszen – bár az összes hazai képzésre megszületett már a képesítési követelményt tartalmazó kormányrendelet – szabályaiknak bevezetése felmenő rendszerben történt/történik.

vételi vizsgával került meghirdetésre. A rektor úgy nyilatkozott, hogy a „B szakok” „A szakká” való átminősítése tárgyában megkeresték a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Felsőoktatási és Kutatási Főosztályát. A főosztály 59.635/’93./XIV. számú, 1993. március 19-én kelt válasza szerint a korábban úgynevezett „B szakként” már megalapított szakok esetében az „A szakká” való átminősítéséhez nincs szükség újabb szakindítási eljárás lefolytatására. Az intézmény nyilatkozata szerint erre az állásfoglalásra alapozva hozta meg 140/1993-94. számú egyetemi tanácsi határozatát, amelyben a kommunikáció szakot „A szakká” minősítette. Ezen állásfoglalás azonban – amint arra nyilatkozatában az államtitkár rámutatott – nem a kommunikáció, hanem az altajisztika és a filozófia szakra vonatkozott, amelyek tekintetében azért nem volt szükség az átminősítéshez az igazgatási folyamat megindítására, mivel az intézmény a szakok ilyen módon való indításának engedélyét korábban már megszerezte.

A 2002. évi Felsőoktatási felvételi tájékoztatóban az intézmény a kommunikáció szakot egyszakos képzésként hirdette meg, azzal a szak lábjegyzeteként szerepeltetett feltétellel, hogy az oklevél megszerzésének feltétele egy másik szak elvégzése is. A fentiek alapján megállapítottuk, hogy a kommunikáció szak alapításáról és indításának engedélyezéséről szóló határozat azon rendelkezésétől, miszerint a szakot egyetemi és főiskolai képzésre felvételt nyert hallgatók vehetik fel, jogszabályi lehetőség hiányában az egyetem jogszerűen nem térhetett el. Azon hallgatók tehát, akik más egyetemi és főiskolai képzésben nem vesznek részt, nem teljesítették a felvételnél a szakalapításról és szakindításról szóló határozatban meghatározott követelményét, így jogszerűen nem nyerhettek volna felvételt a kommunikáció szakra. Ezek a hallgatók a szakon jogszerűen az ügy elbírálásának időpontjában sem folytathattak volna tanulmányokat.

Természetesen a szak meghirdetésének, illetve a hallgatók felvételének a jogszerűségét a minisztériumnak a jogszabályokkal ellentétes tartalmú állásfoglalása sem befolyásolta volna. Mindamelllett megjegyzendő, hogy a minisztérium korábban idézett, 59.635/’93./XIV. számú állásfoglalásában nem adott a szakindítási engedéllyel ellentétes tájékoztatót, hiszen az állásfoglalás nem a kommunikáció szakra vonatkozott. Megállapítottuk továbbá, hogy a 2002. évi felvételi tájékoztató azon előírása, miszerint a kommunikáció szakon az oklevél megszerzésének feltétele egy másik szak elvégzése is, nem volt összhangban a szakalapításról és szakindításról szóló határozattal („a kommunikáció szakot egyetemi és főiskolai képzésre felvételt nyert hallgatók vehetik fel”). A tájékoztatóban szereplő követelmény nem pótolta a határozatban előírt feltétel teljesítését. Azonban megállapítottuk, hogy e feltétel teljesítése is közelebb hozta a hallgatók helyzetét ahhoz az állapothoz, amely a szakindítási engedélyben foglalt előírás célja volt, vagyis ahhoz, hogy a hallgatók egy másik felsőfokú végzettség birtokában szerezzék meg a kommunikáció szakos oklevelüket. A tájékoztatóban szereplő követelményt továbbá – szemben a szakindítási engedélyben foglalt előírással – valamennyi kommunikáció szakra jelentkező ismerhette, így megállapítható, hogy a felvételizőknek már jelentkezésükkor tudniuk kellett, hogy a kommunikáció szakon az oklevelet csak másik diploma birtokában szerezhetik meg, és ehhez végső soron egy másik egyetemi vagy főiskolai szakon is kell tanulmányokat folytatniuk.

Mindemelllett tudomásunk volt arról, hogy az intézmény lehetőséget nyújtott az

érintett hallgatóknak arra, hogy újabb egyetemi szakot vehessenek fel. Ezáltal az egyetem álláspontunk szerint éppen az ahhoz szükséges intézkedéseket tette meg, hogy azon hallgatók is, akik egyébként más egyetemi, főiskolai képzésben nem vettek részt, ne egyedüli szakjukként folytassanak tanulmányokat a kommunikáció szakon. Ugyanis az érintett hallgatók helyzete a második szak felvételével került a legközelebb ahhoz az állapothoz, amelyet a szakindításról szóló határozat megkövetelt. Így tehát a második szak felvétele nem okozta az érintett hallgatók oktatási jogainak sérelmet, ezért az eljárást kezdeményezés megfogalmazása nélkül lezártuk. (K-OJOG-105/2003.)

A tanulmányi kötelezettségek változása problémákat vethet fel egyes hallgatók esetén. A tanterv megváltoztatása ugyanis azt is eredményezheti, hogy a félévismétlő hallgatóknak kétszer kellene vizsgáznuk ugyanabból az anyagból.

A panaszos elsőéves, félévismétlő hallgató volt. Előző évben egy tantárgyból közepes érdemjegyet szerzett. A kar Tanulmányi és vizsgaszabályzatának 17. § 4. pontjában azt olvasta, hogy „a megismételt félév során nem kell újra vizsgát tenni (beszámolni) azokból a tantárgyakból, amelyekből korábban már legalább közepes (3) érdemjegyet szerzett, illetőleg „megfelelő” minősítéssel beszámolt”. Mindezek ellenére a tanszék hirdetményben tudatta a félévismétlő hallgatókkal, hogy a tananyag részbeni megváltozása miatt ők is kötelesek vizsgázni. A beadványozó álláspontja szerint a tanszék eljárása a Tanulmányi és vizsgaszabályzat rendelkezésébe ütközik. Az ügyben felvettük a kapcsolatot az intézménnyel, aki már nyilatkoztakérvó levelünk kézhezvétele után saját hatáskörben orvosolta a problémát: úgy döntött, nem kell megismételni a vizsgát. Ezért az ügyet kezdeményezés megfogalmazása nélkül zártuk le. (K-OJOG-407/2003.)

A jogalkalmazás egy sajátos formája a méltányossági döntés meghozatala. A méltányossági döntés meghozatala során az intézmény nagyfokú szabadsággal rendelkezik, rá van bízva, hogy melyiket választja a több, egyaránt jogszerű megoldás közül.

A panaszosok egy tárgyából elégtelen osztályzatot kaptak a zárthelyi dolgozatukra, majd a pótvizsgán ugyancsak nem sikerült teljesíteniük az elégséges szintet. Ezek után méltányossági kérelmet nyújtottak be, amelyben harmadik vizsgalehetőség engedélyezését kérték. Ezt a kérelmet az intézmény főigazgatója elutasította. A beadványozók álláspontja szerint az elutasítás jogsértő, mert a döntéshozó élettársi viszonyban él az érintett tárgyat oktató tanárnővel, és mint elfogult személy nem hozhatott volna döntést az ügyben.

A főigazgató elküldte hivatalunknak az ügyben keletkezett dokumentumokat és a Tanulmányi és vizsgaszabályzat vonatkozó pontjait. Az ügyben született, a méltányossági kérelmet elutasító levelében a főigazgató – többek között – a következőket írta: „Méltányossági kérelmüket, mint a Főiskola mb. főigazgatója – az Önök helyzetét, eddigi teljesítményüket, további lehetőségeiket, illetve az intézmény vezetésé-

nek, valamint a tantárgyat gondozó tanszék és az azért felelős oktató véleményét, továbbá a Főiskola eddigi gyakorlatát mérlegelve – elutasítottam. A mérlegelés során konzultáltam más hazai felsőoktatási intézmények, illetve az Oktatási Minisztérium képviselőivel, tanácsot kértem az Oktatási Jogok Biztosa Hivatalának referensétől.” Az ügyben két kérdést kellett megítélni. Az első, hogy a főigazgató az ügy megítélésében elfogultnak minősülhetett-e, a második pedig, hogy az intézményi döntés a megfelelő eljárási rendben zajlott-e és jogszerű eredményt hozott-e.

Az első kérdés tekintetében először meg kell állapítani, hogy mi volt a két kifogásolt döntés tárgya. A panaszosok nem tudták teljesíteni a tantárgy követelményeit. Ezek után azért fordultak a főigazgatóhoz, hogy engedélyezzen számukra további vizsgázási lehetőséget. A főigazgató személyes érintettségét sérelmezték, mert a tárgy oktatója élettársi viszonyban él a főigazgatóval. Megállapítható, hogy a főigazgatói döntés más tárgyban született, mint amelyben korábban a tárgyat jegyző oktató döntött. Az oktató döntése ugyanis a tárgy követelményeinek teljesítéséről vagy nem teljesítéséről szólt, a főigazgató pedig nem e témában, a tantárgyi teljesítmény értékeléséről döntött, hanem arról, hogy a Tanulmányi és vizsgaszabályzat általános szabályaival szemben kaphatnak-e újabb vizsgalehetőséget a hallgatók. Mivel a két döntés más tárgyban született, így a méltányossági döntés során elfogultság nem merülhetett fel.

A második kérdés megítélése a következő. A beadványozók méltányossági kérelmet nyújtottak be a főigazgatóhoz. A méltányosság azt jelenti, hogy a jogalkalmazó – ha erre felhatalmazást kap – a körülményeket mérlegelve jár el, és eltekint a jogforrásban meghatározott általános feltételektől az ügyfél javára. Így az ügyfélnek jogot engedélyez, jóllehet a jogszabályban meghatározott feltételek ehhez nem, vagy nem teljesen állnak rendelkezésre. Jelen esetben a panaszosok még egy vizsgaidőpontot kértek annak ellenére, hogy a Tanulmányi és vizsgaszabályzat szerint erre nem lett volna lehetőségük. A méltányossági jogkör gyakorlója – a Tanulmányi és vizsgaszabályzat alapján a főigazgató – a fentebb idézett körülmények mérlegelése után, indokainak felsorolásával jogszerűen hozhatott elutasító döntést.

Mivel mindezek alapján jogsértést nem állapítottunk meg, az ügyet lezártuk. (K-OJOG-441/2003.)

A felsőoktatási intézményeknek természetesen nem csak a kifejezetten felsőoktatási tárgyú jogszabályokat és intézményi szabályzatot kell megtartaniuk, hanem valamennyi jogszabály előírásait, így például a felsőoktatás világában is érvényesülő adatvédelmi törvény rendelkezéseit. Egy ügyben ennek megfelelően kellett tájékoztatást adnunk egy személyes adataiért aggódó hallgatónak.

A panaszos előadta, hogy az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára megküldte intézményébe a honvédelmi miniszternek az oktatási miniszterhez írt levelét, amelyben a honvédelmi miniszter a felsőoktatási intézményekre vonatkozó, a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvényben foglalt adatszolgáltatási kötelezettség teljesítésére hívta fel a figyelmet. A fenti levelek nyomán abban kérte állásfoglalásunkat, hogy a jogszabályok alapján milyen kötelezettségek terhelik a felsőoktatási intézményt.

A honvédelmi törvény 75. § i) pontja szerint a hadkiegészítő parancsnokság számára a hadköteles tanulmányainak megkezdéséről, szüneteltetéséről, befejezéséről, valamint félbeszakításáról az illetékes oktatási intézmény szolgáltat adatot. A honvédelmi törvény végrehajtásáról szóló 178/1993. (XII. 27.) Korm. rendelet 47. § (8) bekezdése szerint az oktatási intézmény a honvédelmi törvény 75. §-ának i) pontja szerint a tanulmányok megkezdéséről, szüneteltetéséről, befejezéséről, valamint félbeszakításáról a jogviszony keletkezését, illetve megszűnését követő 30 napon belül értesíti a hadköteles állandó lakóhelye szerint illetékes hadkiegészítő parancsnokságot. Az értesítésnek tartalmaznia kell a hadköteles nevét, születési idejét (év, hónap, nap), anyja nevét, lakóhelyét, a képzési forma pontos megnevezését, a jogviszony keletkezésekor a tanulmányok megkezdésének és várható befejezésének időpontját.

A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló adatvédelmi törvény 2. § 1. pontja alapján személyes adat a meghatározott természetes személlyel (a továbbiakban: érintett) kapcsolatba hozható adat, az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés. A személyes adat az adatkezelés során mindaddig megőrzi e minőségét, amíg kapcsolata az érintettel helyreállítható. A fenti jogszabályi rendelkezésekben megjelölt adatok tehát az érintett hallgató személyes adatai. Az adatvédelmi törvény. 8. § (1) bekezdése szerint személyes adat akkor továbbítható, ha az érintett ahhoz hozzájárult, vagy törvény azt megengedi, és ha az adatkezelés feltételei minden egyes személyes adatra nézve teljesülnek. A hallgató hozzájárulásának hiányában is jogszerű tehát az az adattovábbítás, amelyre törvény felhatalmazást ad. Jelen esetben a honvédelmi törvény fentiekben idézett rendelkezése teremt jogalapot az adattovábbításra. A honvédelmi törvény és a 178/1993. (XII. 27.) Korm. rendelet idézett szabályai pedig egyúttal a felsőoktatási intézmény kötelezettségévé teszik, hogy az ott megjelölt adatokról az illetékes hadkiegészítő parancsnokságot értesítse.

A honvédelmi törvény 70. § (1) bekezdése határozza meg a hadköteles fogalmát: az általános hadkötelezettség alapján minden magyar állampolgárságú és a Magyar Köztársaság területén élő férfi hadköteles. A hadkötelezettség a 17. életév betöltésekor kezdődik, és annak az évnek a december 31. napjáig áll fenn, amelyben a hadköteles az 50. életévét betölti (hadköteles kor). A felsőoktatási törvény 2. számú melléklete határozza meg a felsőoktatási intézményekben kezelt személyes és különleges adatok körét. A melléklet 1. a) pontja értelemben a felsőoktatási intézmény nyilvántartja a hallgató nevét, születési helyét és idejét, állampolgárságát, állandó és ideiglenes lakásának címét és telefonszámát. Ezen adatok alapján a felsőoktatási intézmény megállapíthatja, hogy mely hallgatója hadköteles. A hadköteles hallgatóról szolgáltatandó adatok alapját képező események (tanulmányok megkezdése, szünetelése, befejezése) tekintetében pedig a felsőoktatási törvény és a felsőoktatási intézmény szabályzata irányadó. (K-OJOG-482/2003.)

A felsőfokú tanulmányokat lezáró záróvizsga része a szakdolgozat (diplomamunka) megvédése. A dolgozat elkészítése a hallgatóknak lehetőséget ad arra, hogy kibontakoztathassák tudományos érdeklődésüket. A szakdolgozat megírására és megvédésére vonatkozó szabályok a felsőoktatási törvényben

meglehetősen szűk körre terjednek ki, ezért az intézményi szabályzatokat kell segítségül hívni a jogi háttér megállapításához.

A panaszos 2003-ban védte szakdolgozatát egy egyetem jogi karán. A bíráló bizottság tagjai egy egyetemi docens – egyben a hallgató konzulense is – és egy egyetemi adjunktus voltak. A panaszos véleménye szerint a védési eljárás jogszerűtlenül zajlott, a bizottság nem a jogszabályoknak megfelelően került felállításra.

Az intézmény álláspontja szerint, bár a szakdolgozat védelme a záróvizsga része, a felsőoktatási törvény rendelkezéseiből nem következik, hogy a védelem kizárólag a záróvizsga-bizottság előtt történhet, ugyanis a képesítési követelményekben meghatározottak egyes szakoknál lehetővé teszik a különbizottságnál történő védelem lehetőségét is. Az intézmény Egyetemi Tanulmányi és vizsgaszabályzata 46. § (2) bekezdése szerint „a záródolgozatot a hallgatónak bizottság előtt meg kell védenie. A bizottság – a tantervben rögzítettek szerint – lehet a záróvizsga-bizottság, vagy a képzésért felelős szervezeti egység vezetője által felkért bizottság”. A kar Tanulmányi és vizsgaszabályzata 73. § (1) bekezdése értelmében pedig „a záródolgozatot a tanszékvezető által kijelölt, legalább kéttagú bizottság előtt nyilvánosan kell megvédeni”. Az intézmény közlése szerint a hivatkozott szabályzatok nem zárják ki a konzulens oktató részvételét a bíráló bizottságban.

A felsőoktatási törvény 95. § (1) bekezdése szerint a hallgató tanulmányait az egyetemi és a főiskolai szintű alapképzésben, valamint a szakirányú továbbképzésben záróvizsgálattal, az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben szakmai vizsgálattal fejezi be. A (2) bekezdés értelmében a záróvizsga a felsőfokú iskolai végzettség megszerzéséhez szükséges tudás (képesség) ellenőrzése és értékelése, amelynek során a jelöltnek arról is tanúságot kell tennie, hogy a tanult ismereteket alkalmazni tudja. A (3) bekezdés a) pontja kimondja, hogy a záróvizsgának része a szakdolgozat (diplomamunka) elkészítése és megvédése. A 96. § a következőképpen rendelkezik:

96. § (1) A záróvizsgát vizsgáztató bizottság előtt kell tenni.

(2) A záróvizsga-bizottságnak az elnökön kívül legalább két tagja van.

(3) A záróvizsga-bizottságot úgy kell összeállítani, hogy legalább egy tagja külső szakember legyen.

(4) A záróvizsga írásbeli részének módszerét és az elbírálás módját a Szabályzat határozza meg.

(5) A záróvizsgáról jegyzőkönyvet kell vezetni.

(6) Az azonos szakterületen működő intézmények (karok, szakok) közös vizsgabizottságot is létrehozhatnak.

Az egyetemi szabályzat – bár a konzulens helyett a témavezető kifejezést alkalmazza – csak annyit rögzít, hogy a konzulens segíti a hallgatót a záródolgozat elkészítésében (ESZ 44. §). A kar Tanulmányi és vizsgaszabályzata 68. §-a szerint pedig a záródolgozat témáját a tanszékvezetővel, illetőleg a tanszék más egyetemi tanárával, docensével vagy adjunktusával a záróvizsgát legalább egy évvel megelőző vizsgaidőszak kezdetéig jóvá kell hagyatni, s a jóváhagyást írásban igazolni kell. A 69. § (2) bekezdése annyit tesz még ezekhez hozzá, hogy a záródolgozat leadása előtt legalább hat hónappal köteles a hallgató a konzulens tanárnak a záródolgozat rövid vázlatát bemutatni.

Az ügyben két részkérdés jogi megítélését kellett eldönteni. Az első az volt, hogy jogszerű-e, ha a védést különbizottság előtt tartják, és e bizottságnak lehet-e háromnál kevesebb tagja. A második kérdés pedig az volt, hogy a bíráló bizottság tagja lehet-e a konzulens oktató.

A felsőoktatási törvény idézett rendelkezése szerint a szakdolgozat védelme a záróvizsga része. A záróvizsgának pedig a legalább háromtagú záróvizsga-bizottság előtt kell lezajlania. Az intézmény ezt nem is vitatta, hanem azzal érvelt, hogy a képesítési követelmények egyes szakokonál lehetővé teszik a különbizottságnál történő védést. Az intézmény álláspontja nem volt megalapozott, hiszen a jogtudományi felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 54/2000. (IV. 13.) Korm. rendelet ilyen rendelkezést nem tartalmaz, továbbá időbeli hatálya a panaszos záróvizsgájára nem is terjed ki. Ezért megállapítható, hogy az intézményi szabályzatok (egyetemi és kari) idézett pontjai jogszabályellenesek. Az egyetemi szabályzat jogszabályi felhatalmazás nélkül tette lehetővé minden szakon a különbizottság létrehozását, a kari szabályzat pedig a felsőoktatási törvény kifejezett rendelkezése nélkül adott lehetőséget a bizottság létszámának csökkentésére.

Ezért megállapítottuk, hogy a panaszos záródolgozatának védelme nem jogszerű körülmények között zajlott, az intézmény nem biztosította a felsőoktatási törvénynek megfelelő bíráló bizottságot.

Közel négy éves tevékenységünk alatt a hasonló ügyekben azt az álláspontot alakítottuk ki, hogy e törvényi – és adott esetben intézményi szabályzati – követelmények megtartása a vizsgázók számára garanciális jelentőséggel bír. Nem egyszerűen a törvény szövegének csekély jelentőségű megsértéséről van szó, hanem a hallgató tisztességes eljárásához való joga sérül ilyen esetben. A törvény rendelkezése az esetleges oktatói részrehajlás megelőzését, a vizsgára vonatkozó egyéb előírások érvényesülését, a külső szakember részvételéről szóló követelmény pedig ezen felül az adott intézményen kívüli tudományosság megjelenését hivatott biztosítani. Ezért a bizottsági forma mellőzése olyan súlyos alaki hibája a vizsgáztatásnak, amely alapot ad arra, hogy a szabálytalanul lefolytatott vizsga eredményét megsemmisítsék. A másik megítélendő kérdés az volt, hogy a bírálóbizottságnak tagja lehet-e a konzulens oktató. Ezt a jogszabályok nem zárják ki. Az egyetemi szabályzat, illetve a kar szabályzata alapján megállapítható, hogy a konzulens (témavezető) oktató feladata nem több, mint a hallgató segítése a záródolgozat elkészítésében. Ennek során a hallgató köteles bemutatni a dolgozat rövid vázlatát a konzulensnek. Nem a konzulens feladata ugyanakkor a téma jóváhagyása.

Mindezek alapján a konzulens nem minősíthető elfogultnak a dolgozat értékével kapcsolatban, és az sem állítható, hogy a konzulensnek bármiféle felelőssége lenne a dolgozat tartalmára nézve. Ezért megállapítottuk, hogy a panaszos szakdolgozatvédelme során nem volt jogsértő, hogy a konzulens oktató egyben a bíráló bizottság tagja is volt, így e kérdés tekintetében az ügyet jogsérelem hiányában lezártuk.

Az idő előrehaladtára való tekintettel nem volt lehetőség arra, hogy a panaszos szakdolgozatának védelmét megsemmisítsék, és új védést tartson az intézmény. A panaszos oklevelének minősítése azonban így is a legjobb lett, és nem is volt szándékában azt kérni, hogy semmisítsék meg védelmét.

A fentiekre tekintettel azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetője felé, hogy indítsa el a felsőoktatási törvénynek nem megfelelő szabályzati rendelkezéseket.

zések módosítására vezető eljárást, továbbá gondoskodjon arról, hogy a jövőben a záródolgozatok védele jogszerű körülmények között történhessen. (K-OJOG-158/2003.)

Az oktatási miniszter kérte egy ügyben állásfoglalásunkat. A miniszter által hivatalunkba megküldött iratok tanúsága szerint az egyik felsőoktatási intézmény záróvizsgálata nem zajlott szabályszerűen. Az intézmény vezetőjének vizsgálata megállapította, hogy a záróvizsga nem bizottság előtt zajlott. Ahogyan azt a fent említett K-OJOG-158/2003. számú ügyben is megállapítottuk, a törvényi – és adott esetben intézményi szabályzati – követelmények megtartása a vizsgázók számára garanciális jelentőséggel bír. Nem egyszerűen a törvény szövegének csekély jelentőségű megsértéséről van szó, a hallgató fair eljáráshoz való joga sérül ilyen esetben. A törvény rendelkezése az esetleges oktatói részrehajlás megelőzését, a vizsgára vonatkozó egyéb előírások érvényesülését, a külső szakember részvételéről szóló követelmény pedig ezen felül az adott intézményen kívüli tudományosság megjelenését hivatott biztosítani. Ezért a bizottsági forma mellőzése olyan súlyos alaki hibája a vizsgáztatásnak, amely alapot ad arra, hogy a szabálytalanul lefolytatott vizsga eredményét megsemmisítsék. Ezen álláspontunkról tájékoztattuk a minisztert. (K-OJOG-471/2003.)

Mint minden évben, idén is érkezett hozzánk beadvány az oklevél megszerzéséhez előírt nyelvi követelményekkel kapcsolatban.

A beadványozó arról tájékoztatt minket, hogy az 1995/1996. tanévtől folytat tanulmányokat egyetemi szintű történelem szakon. E diplomája megszerzéséhez szükséges nyelvi követelmények tekintetében felmerült, hogy alkalmazandók-e rá a felsőoktatásban a bölcsészettudományi és egyes társadalomtudományi alapképzési szakok képesítési követelményeiről szóló 129/2001. (VII. 13.) Korm. rendelet szabályai. A rendelet 6. § (2) úgy rendelkezik, hogy az e rendelettel meghatározott követelményeket először a 2002/2003. évi tanévben az alapképzésekben tanulmányaikat megkezdő hallgatókra kell alkalmazni. A 2001/2002. évi tanévben hallgatói jogviszonyban álló és tanulmányokat folytató hallgatók 2006. július 31-ig a rendelet hatálybalépésének időpontjában érvényes tanulmányi rend szerint végezhetik tanulmányaikat, és az ennek megfelelő oklevél tanúsítja végzettségüket és szakképzettségüket. Mivel a beadványozó a 2001/2002. tanévben hallgatói jogviszonyban állt, a vele szemben támasztott nyelvi követelmények tekintetében e kormányrendelet szabályai nem alkalmazandók, a nyelvvizsga-követelményekre az intézményi szabályzat rendelkezései az irányadók. Bár az intézmény 2002. október 11-én kelt határozata kifejezetten nem tartalmazza a fentieket, megállapítható, hogy az intézmény hasonló érvelés alapján hozta meg döntését. A határozat indokolása ugyanis egyrészt idézi a kormányrendelet 6. § (2) bekezdésének rendelkezéseit, másrészt úgy szól, hogy „azon hallgatók nyelvvizsgáját, akik azt korábban a kar Idegennyelvi Lektorátusán tették le, és jelenleg még hallgatói jogviszonnyal rendelkeznek, mindenképpen el kell fogadni.”

A beadványhoz csatolt dokumentumok szerint a kar 1995-ben hatályos Tanulmányi

és vizsgaszabályzata az alábbiak szerint rendelkezett a hallgatókkal szemben támasztott nyelvi követelményekről: „A karon minden egyetemi programban résztvevő diák köteles élő nyelvekből egy középfokú és egy alapfokú nyelvvizsgát tenni. (...) A kötelező nyelvvizsgák letehetőek az Idegennyelvi Lektorátuson (...)”. A kar szabályzata időközben módosult, a 2001. szeptember 1-jétől hatályos Tanulmányi és vizsgaszabályzata alapján az intézmény kizárólag az állami, illetve az államilag elismert nyelvvizsgát fogadja el a záróvizsgára bocsátás feltételeként. Az ügyben kérdésként merült fel, hogy a beadványozóra az 1995-ben vagy a 2001-től hatályos szabályzat rendelkezései vonatkoznak-e. Hasonló tárgyú ügyekben hivatalunk már korábban kialakította az alábbi álláspontot. A felsőoktatási intézménynek a szabályzat módosítása során is eleget kell tennie azon általános követelménynek, hogy megfelelő felkészülési időt biztosítson hallgatói számára. A tanulmányi és vizsgaszabályzatban szabályozott követelményeket módosító, szigorító döntés kihirdetése és hatálybalépése (alkalmazása) közötti időtartamot úgy kell meghatározni, hogy az új követelmények a hallgatók számára előreláthatóan és kiszámíthatóan kerüljenek bevezetésre, a hallgatóknak lehetőségük legyen azok teljesítésének módját megtervezni, illetve azokat teljesíteni. Kellő felkészülési idő hiányában tehát jogsértő lehet, ha az intézmény a 2001-től hatályos szabályzatban előírt szigorúbb nyelvi követelmények teljesítését várja el minden hallgatójától. Bár az intézmény határozata e kérdésben szintén nem foglal kifejezetten állást, mivel döntését alapvetően az 1995-ben hatályos szabályzat rendelkezéseire alapozza, továbbá tartalmazza a fent már idézett megállapításokat, megállapítható, hogy az ügyet az 1995-ben hatályos szabályzat alapján bírálta el. Így tehát az ügyben nem merült fel, hogy a 2001-től hatályos szabályzat rendelkezéseit alkalmazva megsértették volna a hallgató oktatási jogait.

A továbbiakban tehát azt vizsgáltuk, hogy az 1995-ben hatályos Tanulmányi és vizsgaszabályzat rendelkezései alapján a panaszos teljesítette-e az ott előírt nyelvi követelményeket. A beadványozó előadta, hogy 1997 és 2002 között folytatta tanulmányait az intézmény egy másik karán, amelynek Idegennyelvi Lektorátusán 2002. május 16-án intézményi középfokú német nyelvvizsgát tett. A panaszos szerint e nyelvvizsga elegendő a diploma megszerzéséhez. Az intézmény többször hivatkozott határozata szerint azonban a másik kar Idegennyelvi Lektorátusán szerzett nyelvvizsga nem fogadható el a záróvizsgára bocsátás feltételeként. A határozat indokolása szerint „tekintettel arra, hogy ezen rendelkezést a kar szabályzata tartalmazza és nem a központi egyetemi szabályzat, valamint hogy a rendelkezés konkrétan egy bizonyos Lektorátusról beszél, nem pedig általában a lektorátusokról, ... a mondat értelmezése arra utal, hogy a rendelkezés csupán a kari Idegennyelvi Lektorátuson letett nyelvvizsgákra vonatkozik.”

Álláspontunk szerint az intézmény döntése megalapozott volt. A Tanulmányi és vizsgaszabályzat mint intézményi norma értelmezésére is megfelelően irányadóak az általános jogértelmezési elvek. Az értelmezés tárgyát képező rendelkezés szerint „a kötelező nyelvvizsgák letehetőek az Idegennyelvi Lektorátuson.” E szabály rendszertani és nyelvtani értelmezése alapján is megállapítható, hogy az elsőként említett kar szabályzata a kar Idegennyelvi Lektorátusáról szól, illetve az ott tett nyelvvizsgát fogadja el a diplomaszerezés feltételeként. A fentiekre tekintettel az ügyben oktatási jogszerelem nem volt megállapítható, ezért az ügyet lezártuk. (K-OJOG-386/2003.)

A felsőfokú képzés végeredménye az, hogy az intézmény kiállítja az egyetemi vagy főiskolai oklevelet. A hallgatóknak azonban nem mindegy, hogy mely adatok kerülnek dokumentálásra a diplomában.

A beadványozó arra a kérdésre várt választ, hogy fel kell-e tüntetni a képzés tagozatát az oklevélben. Általánosságban, a konkrét ügy ismerete nélkül arról tudtuk tájékoztatni, hogy a felsőoktatási törvény 97. § (3) bekezdése értelmében a felsőoktatási intézmény szabályzata is feltüntetni rendelhet az oklevélben egyes adatokat, amelyek a törvény szövegében nem szerepelnek. Ha a felsőoktatási intézmény ezeket feltünteti, nem jár el jogsértően, hiszen törvényi felhatalmazás alapján cselekedett így. (K-OJOG-461/2003.)

A HALLGATÓK ÁLTAL FIZETENDŐ DÍJAK, TÉRÍTÉSEK ÉS A RÉSZÜKRE NYÚJTHATÓ TÁMOGATÁSOK

A hallgatói jogviszonnal összefüggő pénzügyi kérdéseket érintő ügyek száma az összes felsőoktatást érintő ügyhöz képest is számottevően kisebb volt, mint az elmúlt években. Ha figyelembe vesszük, hogy hivatalunk hatáskörének változása következtében amúgy is kevés felsőoktatási ügygel foglalkozhattunk 2003 folyamán, akkor is meglepően alacsony ez a szám. A változás indokát feltehetően abban kereshetjük, hogy a beszámolási időszakban a felsőoktatás hallgatókat érintő finanszírozásának szabályozásában nem történt olyan nagy változás, mint a korábbi években, így ezekkel kapcsolatban új jogértelmezési és jogalkalmazási kérdések nem merültek fel. Ezt a következtetést támasztja alá, hogy a beadványok szinte kivétel nélkül a korábbi években már megválaszolt kérdések felől érdeklődtek, vagyis e jogterületen 2003-ban a hivatalnak nem kellett újabb problémával szembenéznie, elegendő volt a korábban kialakított állásfoglalásainkról tájékoztatni a beadványozókat és a felsőoktatási intézményeket.

Államilag finanszírozott képzés

Az államilag finanszírozott képzésre való jogosultság feltételei felől érdeklődő beadványok minden évben tipikusnak számítanak. Nem véletlenül, hiszen ez egy különösen fontos szempont annak eldöntésekor, hogy valaki folytatja-e tanulmányait valamely felsőoktatási intézményben, és ha igen, akkor milyen képzési formában teszi ezt.

Egy beadványozó a felsőoktatási felvételi jelentkezési lap postára adásának végső határideje előtt két nappal kért sürgős felvilágosítást az első diploma és az állami finanszírozás közötti összefüggésről. A beadványozó érdeklődését az indokolta, hogy azok a szakok, amelyekre jelentkezni kívánt, csak levelező szakon és költségtérítés ellenében léteztek. Mivel dolgozó emberről volt szó, esetében csak az esti, levelező és távoktatási képzési formák jöhettek számításba. Kétségtelen, hogy a vonatkozó jogszabály szerint államilag finanszírozott képzésben részesülhetnek nemcsak a nappali, hanem az esti és a levelező képzési formát választók is, de csak akkor, ha őket államilag finanszírozott helyre veszik fel. A beadványozót ezért arról kellett tájékoztatnunk, hogy államilag finanszírozott képzésben nem részesülhet, ha őt nem ilyen helyre veszik fel, ez pedig csak akkor volna lehetséges, ha az adott felsőoktatási intézmény egyáltalán indítana az adott szakon és képzési formában államilag finanszírozott képzést. Erre azonban egyetlen felsőoktatási intézmény sem köteles. Ha tehát a felsőoktatási intézmény esti, levelező, illetve távoktatásos képzést csak költségtérítésesként indít, akkor értelemszerűen csak költségtérítéses képzésre lehet jelentkezni. (K-OJOG-165/2003.)

Időről időre felmerül a kérdés, mi lesz a sorsa az államilag finanszírozott helynek abban az esetben, ha a hallgató más szakon vagy más intézményben kívánja folytatni felsőoktatási tanulmányait.

A másodéves orvostanhallgató beadványozó egy félévismétlés, majd egy be nem fejezett félév után szeretett volna átjelentkezni az egyetem egy másik karán indított védőnői szakra. Azt kérdezte, hogy az összesen négy megkezdett félév után mennyi ideig finanszírozza még az állam tanulmányait. Erre vonatkozóan semmilyen információt nem talált az egyetem szabályzataiban és a dékáni hivatalban sem tudtak neki biztosat mondani. A beadványozót a hasonló ügyekben adott tájékoztatások mintájára felvilágosítottuk arról, hogy a felsőoktatásban az első alapképzés lehet államilag finanszírozott. Amennyiben a beadványozó megszünteti hallgatói jogviszonyát a jelenlegi egyetemén, és felvételizik egy másik felsőoktatási intézménybe, akkor az úgynevezett szakváltás jogintézményét veszi igénybe. A felsőoktatási törvény szerint nemcsak az a képzés minősül első alapképzésnek, amelyet a hallgató először kezdett meg, hanem az is, amelyre a hallgató az első beiratkozást követően történő szak-, szakpár-, illetve intézményváltással új felvételi eljárás eredményeképpen beiratkozik, de csak a szak-, illetve intézményváltással felvett szak képesítési követelményében meghatározott képzési időnek a korábbi, első alapképzésben folytatott tanulmányok finanszírozott idejével csökkentett időtartamban. Ha tehát a beadványozó abbahagyja jelenlegi tanulmányait, és felvételizik államilag finanszírozott képzésre, akkor képzése az új helyen e szabály szerint számított ideig lesz államilag finanszírozott. Vagyis a védőnő szak képzési idejéből le kell vonni a már finanszírozott négy félévet, és a maradék ideig államilag finanszírozott képzésben részesülhet, ennek lejárta után viszont költségtérítést kell fizetnie. (K-OJOG-136/2003.)

Mentesség a költségtérítés-fizetési kötelezettség alól

Az e körben felmerült kérdések zöme 2003-ban a terhességi-gyermekágyi segélyben, gyermekgondozási segélyben, gyermeknevelési támogatásban vagy gyermekgondozási díjban részesülők költségtérítés-mentességével volt kapcsolatos. Tipikus kérdés, hogy a „kismamákat megillető ingyenes tanulás lehetősége” kinek jár. Tájékoztattuk a beadványozókat arról, hogy az adott félév első napján a fent felsorolt szociális juttatásokban részesülő azon hallgatóknak nem kell költségtérítést fizetniük, akik alapképzésben, kiegészítő alapképzésben, szakirányú továbbképzésben vagy akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben vesznek részt.

Az előző évhez hasonlóan ebben az évben is érkezett olyan beadvány, amelyben a mentességre jogosult hallgató a megvásárolandó tankönyvcsomag kötelezően megfizetendő árát, mint burkolt költségtérítés-fizetési kötelezettséget sérelmezte.

A negyedéves hallgató beadványában leírtak szerint mindeddig nem volt gond a költségtérítés-mentesség igénybevételével, a főiskola azonban 2003-tól előírta a kötelezően megvásárolandó tankönyvcsomag árának megfizetését. A jogszabályok szerint az állami felsőoktatási intézményben költségtérítéses képzésben részt vevő hallgatóknak a hallgatói jogviszonyukon alapuló fizetési kötelezettsége azt jelenti, hogy a hallgatók kötelesek az intézmény szabályzatában meghatározott költségtérítést és díjakat a felsőoktatási intézmény számára megfizetni. E hallgatók számára azonban hallgatói jogviszonyuk alapján további fizetési kötelezettség nem írható elő. A már korábban kialakított álláspontunk szerint a tananyagár a költségtérítés fogalmába tartozik, ez következik a felsőoktatási törvény 124/E. § g) pontjából. Az értelmező rendelkezés szerint költségtérítés minden olyan költség, amelynek a mértékét a felsőoktatási intézmény állapítja meg, a képzéssel összefügg, és az állam által nem finanszírozott képzésben résztvevőket terheli. A kötelezően megvásárolandó tananyag ára a képzéssel összefüggő költség, hiszen a tananyagcsomag a képzés során elsajátítandó tananyagot vagy annak egy részét tartalmazza, és megvásárlása kötelező, az adott képzésben részt vevő minden hallgatót terhel, mértékét pedig a felsőoktatási intézmény állapította meg. Be nem illesztése a költségtérítés összegébe jogszerűtlen. Aki a költségtérítés megfizetése alól jogszabály alapján mentesül, annak az ilyen költségeket sem kell megfizetnie.

A beadványozó maga juttatta el állásfoglalásunkat intézménye vezetőjéhez, aki közvetlenül nekünk válaszolt. Levelében kifejtette, hogy álláspontja szerint a tankönyvcsomag értékesítése áruértékesítés, így nem is része a képzésnek, de a tantervi követelményeknek csak az a hallgató tud eleget tenni, aki megvásárolja a tankönyvcsomagot. A főiskola nem terhet ró így a hallgatókra, hanem kifejezetten segíti őket azzal, hogy a csomagot a beiratkozáskor a kezükbe adják, így a jegyzeteket

nem maguknak kell beszerezniük. A könyvek ingyenes átadása viszont költségnövekedést eredményezne a főiskola oldalán. Hivatalunk arról tájékoztatta az intézmény vezetőjét, hogy nem a tankönyvek ingyenes átadása nyújthat megoldást a jogsértő állapot elkerülésére, hanem a megvásárlási kötelezettség eltörlése. (K-OJOG-333/2003.)

Ugyanezen költségtérítés-fizetési kötelezettség alóli mentesség törvényi szabályainak alkotmányellenességét sérelmezte egy beadványozó, aki nem állami, hanem egyházi fenntartásban álló felsőoktatási intézmény hallgatójaként kívánta igénybe venni ezt a kedvezményt.

A beadványban leírtak szerint a kedvezményt biztosító kormányrendelet hátrányosan megkülönbözteti azokat a hallgatókat, akik egyházi fenntartású intézményben kívánnak tanulni. A beadványozó álláspontja szerint a szabályozás ellentétes az Alkotmánnyal, mivel azoknak a hallgatóknak, akik vallásos meggyőződésüket ennek megfelelő keretek között kívánják felsőfokú képzésük során érvényesíteni, olyan diszkriminációval találkoznak, amely ellehetetleníti szabadságjoguk gyakorlását. Válaszunkban kifejtettük, hogy álláspontunk szerint a kormányrendelet szabályozása nem okozza a diszkrimináció tilalma alkotmányos követelményének sérelmét. A költségtérítés-fizetés alóli mentesség nem alanyi jog, a Kormány ebben az esetben kedvezményt biztosít meghatározott alanyi körnek. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint pedig az állam (így a Kormány is) kedvezmények biztosítása esetén nagy mérlegelési szabadsággal rendelkezik a kedvezményezettek kiválasztása tekintetében. A hátrányos megkülönböztetés tilalmát az sérti, ha a kiválasztás önkényes, tárgya szerint nincs ésszerű indoka. Jelen esetben ez nem önkényes, hiszen a megkülönböztetés alapja az az ésszerű megfontolás, hogy az állam a saját fenntartásában működő, tehát az általa finanszírozott intézményekben biztosítja ezt a lehetőséget. Az ilyen jellegű észrevételekre írt válaszainkhoz hasonlóan ebben az esetben is felhívtuk a beadványozó figyelmét arra, hogy amennyiben mindezek ellenére továbbra is úgy gondolja, hogy a fenti szabályozás alkotmányellenes, lehetősége van indítványt tenni az Alkotmánybíróságnál jogszabály alkotmányellenességének megállapítása céljából. (K-OJOG-228/2003.)

A tájékoztatatlansággal magyarázhatók az olyan beadványok, amelyekben olyanok sérelmeznek, hogy nem részesülhetnek a költségtérítés megfizetése alóli mentességben, akik e kedvezményre a jogszabály alapján egyáltalán nem jogosultak.

Egy gyermekgondozási segélyben részesülő kismama úgy tudta, hogy a hozzá hasonló helyzetben lévők ingyen tanulhatnak. Tanfolyamra szeretett volna jelentkezni, ám mindenhol elutasították, mert ingyenes képzésben szeretett volna részesülni. A beadványában azt kérdezte, létezik-e lista azokról a cégekről, amelyek ilyen feltételekkel vállalják az oktatást. A beadványozót tájékoztattuk, hogy a kedvezmény csak a hallgatói jogviszonyban állókat érintheti, a cégek által szervezett különböző tanfolyamokon résztvevőket azonban nem. (K-OJOG-14/2003.)

Juttatások, kedvezmények

A hallgatók részére járó juttatások és kedvezmények témakörében idén egyetlen ügy ismertetését találjuk indokoltnak.

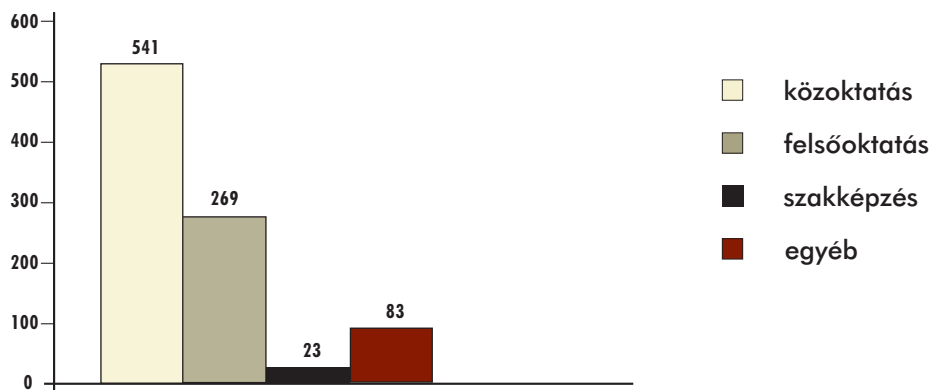
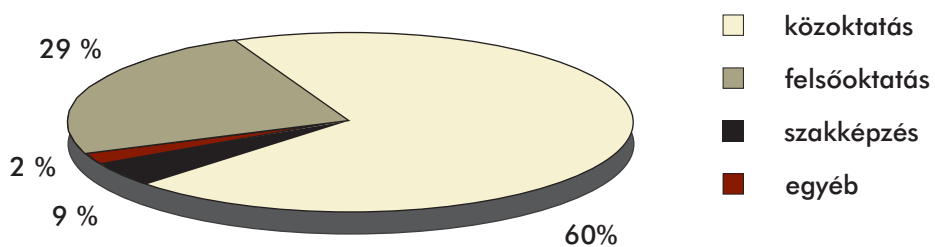
Az egyik ügy beadványozója azt sérelmezte, hogy a szociális támogatás igényléséhez tőle nem 2003-ból származó, hanem 2002. évi jövedelemigazolásokat kértek, ez pedig számára hátrányt jelentett. Családja anyagi helyzetében ugyanis éppen 2003 januárjában állt be olyan kedvezőtlen fordulat, amely következtében nagyobb eséllyel igényelhette volna a támogatást. A sérelmezett gyakorlatot azonban nem találtuk jogsértőnek, ennek a követelménynek ugyanis ésszerű, valós indoka van. A 2002. év volt az utolsó, amely ellenőrizhető módon mutatja ki a teljes éves jövedelmet, és ez az előírás mindenki számára azonos követelményt állít, így nem alkalmaz hátrányos megkülönböztetést a támogatást kérők között. (K-OJOG-438/2003.)

MELLÉKLETEK

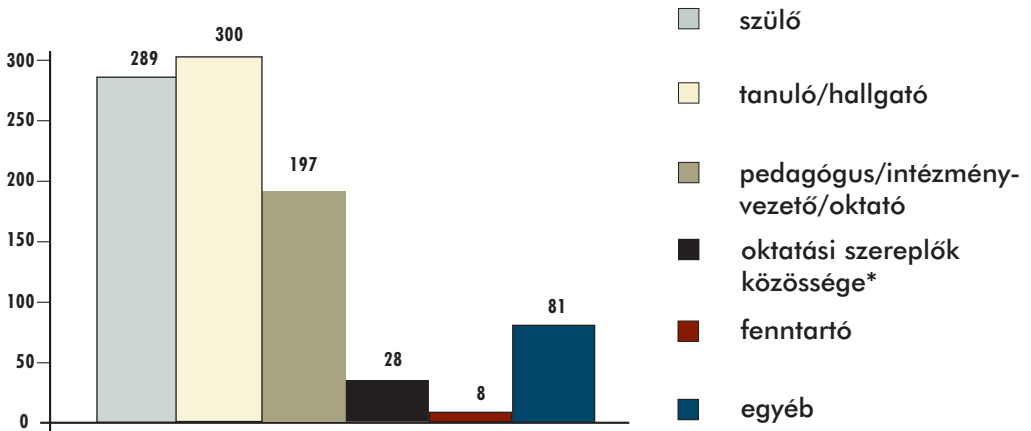
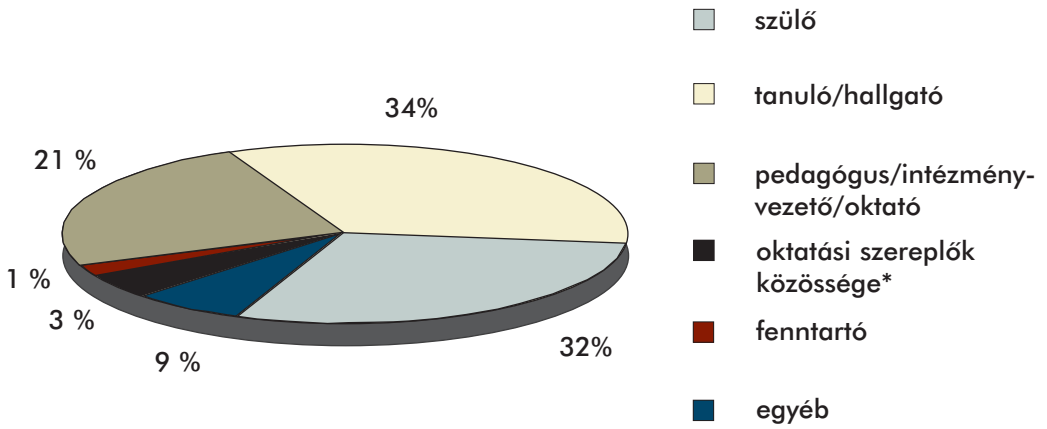
STATISZTIKÁK

Hivatalunk 2003-ban összesen 916 ügyet vizsgált meg. A következő oldalakon különböző szempontok alapján készített kimutatásainkat tekinthetik meg.

AZ OKTATÁS MELY TERÜLETÉRŐL SZÁRMAZIK A PANASZ?

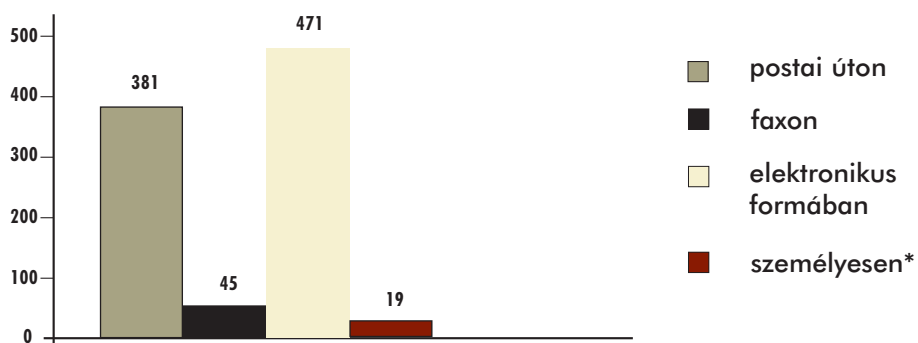
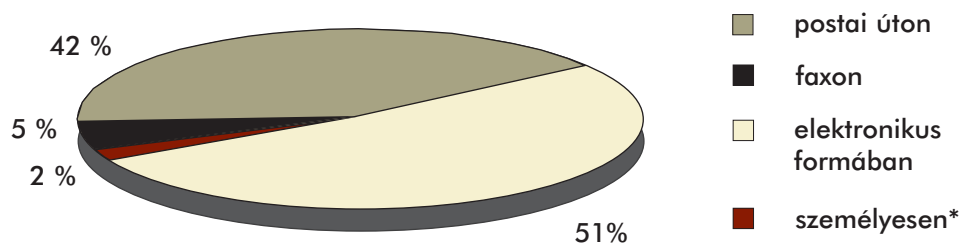

KI NYÚJTotta BE A PANASZT?

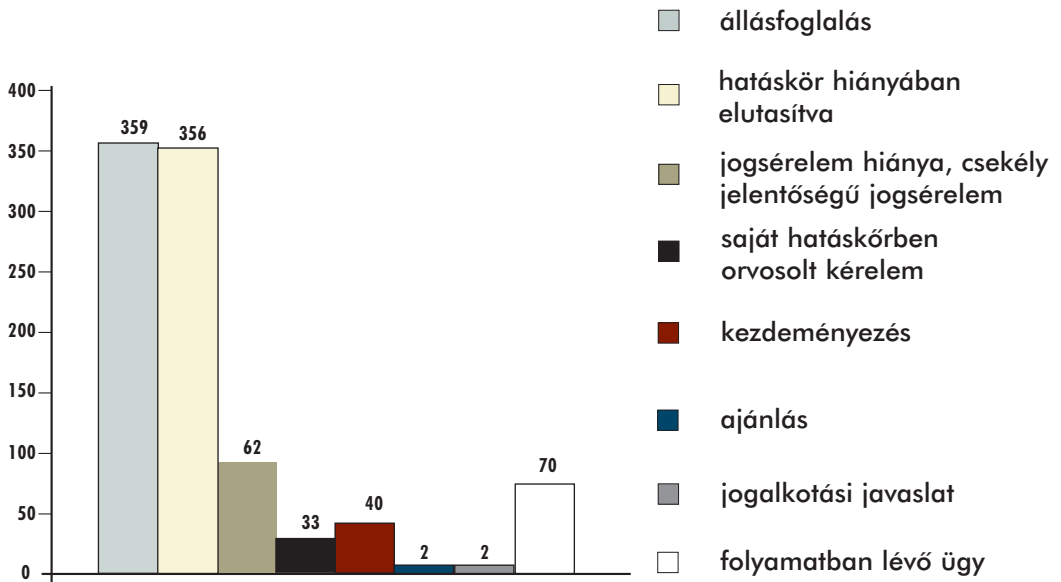
*szülői szervezet, diákönkormányzat, nevelőtestület, iskolaszék, hallgatói önkormányzat stb.

HOGYAN ÉRKEZETT HOZZÁNK A PANASZ?

* Itt azokat az ügyeket szerepeltettük, amelyekben a beadványozó személyesen is előadta panaszát.

ÁLLÁSFOGLALÁSOK ÉS VIZSGÁLAT ALAPJÁN TETT INTÉZKEDÉSEK*

*Egy-egy ügyben több intézkedés is született.

AZ OKTATÁSI JOGOK BIZTOSÁNAK MUNKATÁRSAI A 2003. ÉVBEN

Dr. Balabán Zsuzsa
Dér Csilla
Dr. Egervári Krisztina
Majorosné Papinot Tünde
Dr. Németh Lajos
Dr. Óri Magdolna
Dr. Somody Bernadette
Dr. Szabó Máté
Dr. Viszokai Beáta

ELŐADÁSOK, KONFERENCIÁK 2003.

Január

21. és március 11. között Miskolcon dr. Óri Magdolna előadássorozatot tartott a Miskolci Városi Pedagógiai Intézet szervezésében a diákok jogainak érvényesüléséről.

27. Budapest – Az Országos Szerb Önkormányzat Szent Száva Napi Akadémiáján vett részt az oktatási jogok biztosa.

28. Nagyatád – Aáry-Tamás Lajos előadást tartott.

Február

12. Budapest – A Zuglói Pedagógiai Napok rendezvénysorozaton az oktatási jogok biztosa előadást tartott.

21. Budapest – Aáry-Tamás Lajos a Kisebbségekért-Pro Minoritate Alapítvány meghívására a „Veszélyeztetett európai kisebbségi kultúrák az oktatásban” című konferencián előadást tartott a magyarországi nemzeti kisebbségek oktatási helyzetéről.

28. Kecskemét – I. Regionális Dél-Alföldi Települési Diákpolgármesterek Fórumán Aáry-Tamás Lajos az „Európai integráció/demokrácia és a diákjogok” címmel tartott előadást.

Március

1. Budapest – A Budapesti Pedagógusok Szakmai Szervezete „Osztályozás” címmel konferenciát szervezett. Ezen a „Konfliktusok az osztályozásban” témában tartott előadást az oktatási jogok biztosa.

5. Budapest – A Kőbányai Szülők Egyesülete oktatáspolitikai fórumot szervezett a kőbányai iskolaracionalizálási program problémáinak megoldása kapcsán. A fórumon az oktatási jogok biztosa tájékoztatót tartott a szülők jogairól, lehetőségeiről.

12. Budapest – Az Országos Diákjogi Tanács ülésén Aáry-Tamás Lajos beszámolt az oktatási jogok biztosa 2002. évi tevékenységéről.

Április

3. Veszprém – A Veszprém Megyei Óvodapedagógiai Napokon „Eredményesség, hatékonyság, minőség az óvodai nevelő munkában” címmel rendezett konferenciát, amelyen az oktatási jogok biztosa „Gyermekjogok és pedagógusjogok az óvodában” témakörben tartott előadást.

8-9. Kecskemét – Szakmai fórum és nyílt panasznap
Az intézményvezetők, a pedagógusok és az intézményfenntartók fórumain előadást tartott az oktatási jogok biztosa. Helyi közoktatási intézményekben osztályfőnöki órát tartottak dr. Somody Bernadette főosztályvezető-helyettes és dr. Óri Magdolna jogi referens.

26. Balatonföldvár – A Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája vezetőképzőjén dr. Németh Lajos jogi referens a hallgatókat megillető jogokról tartott előadást.

Május

14. Budapest – A Fővárosi Pedagógia Intézet meghívására az oktatási jogok biztosa előadást tartott „A szülői, gyermeki, pedagógusi jogok érvényesülése az intézményekben” témakörben.

19. Budapest – Aáry-Tamás Lajos hivatalában fogadta a Pro Europa Liga 25 diákból álló delegációját.

22. Budapest – Az Országos Köznevelési Tanács rendkívüli ülésén vett részt Aáry-Tamás Lajos, ahol elfogadták a 2002. évi tevékenységéről szóló beszámolót.

29. Budapest – Dr. Somody Bernadette főosztályvezető-helyettes „A közigazgatási projektek sikertényezői” című szemináriumon vett részt.

Június

4. Budapest – Aáry-Tamás Lajos a Kőbányai Pedagógiai Szakszolgálat meghívására előadást tartott.

4. Budapest – Az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar Pedagógiai Szakszolgáltató és Szakmai Szolgáltató Központja által szervezett „A szakértői bizottságok jelene és jövője” konferencián részt vett Dér Csilla jogi referens és dr. Balabán Zsuzsa személyi és jogi referens.

Július

20-27. Tusnádfürdő – XIV. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor „Együtt vagy külön utakon. Integráció és nemzeti érdek” című rendezvényén tartott előadást az oktatási jogok biztosa.

Augusztus

július 30 – augusztus 5. Budapest, Sziget Fesztivál – Aáry-Tamás Lajos és a hivatal munkatársai negyedik éve helyezik ki munkájukat a Sziget Fesztivál Civilszigetére. Ebben az évben a legtöbb tematikus programunk a fogyatékkal élő személyekhez kötődött, továbbá közoktatási esettanulmány pályázatunk nyerteseiként tíz állami gondoskodásban élő fiatalot láttunk vendégül egy-egy napra a fesztiválon.

Szeptember

3. Budapest – Aáry-Tamás Lajos az Eszter Alapítvány felkérésére moderátor volt az Országos Szakmaközi Konferencián.

5. Budapest – Sajtótájékoztató – a hivatal hatáskörének megváltozásáról.

16. Budapest – A Cigány Tudományos és Művészeti Társaság „Európá-

ba, de mindahányan” című X. nemzetközi konferenciáján vett részt Aáry-Tamás Lajos.

Október

8-9. Miskolc – Szakmai fórum és nyílt panasznap

Az intézményvezetők, a pedagógusok és az intézményfenntartók fórumain, valamint a városi diákönkormányzatok közgyűlésén előadást tartott az oktatási jogok biztosa. Helyi közoktatási intézményekben osztályfőnöki órát tartottak dr. Somody Bernadette főosztályvezető-helyettes, dr. Őri Magdolna jogi referens, dr. Németh Lajos jogi referens és dr. Balabán Zsuzsa jogi és személyi referens.

16. Nagykanizsa – A Cserháti Sándor Műszaki és Mezőgazdasági Szakképző Iskolában megrendezett a Zala megyében működő középiskolai igazgatói munkaközösség 2003. októberi foglalkozásán „A diákjogok érvényesülése és érvényesülésének korlátai a középiskolákban” címmel előadást tartott Aáry-Tamás Lajos.

27. Oroszlány – A Benedek Elek Általános Iskola és Előkészítő Speciális Szakiskola meghívására a „Te is más vagy, te sem vagy más” program keretén belül az oktatási jogok biztosa „Pedagógusok, tanulók és szülők jogai és kötelességei” címmel tartott előadást.

November

6. Fót – A Károlyi István Gyermekközpontban „A gyermekvédelmi gondoskodásban élők oktatásának, szakképzésének helyzete, problematikája, különös tekintettel a speciális ellátások vonatkozásában” témájú konferencián tartott előadást az oktatási jogok biztosa.

12. Budapest – A Fővárosi Pedagógiai Napok rendezvénysorozaton Aáry-Tamás Lajos előadást tartott „Adatkezelés a közoktatási intézményekben” címmel.

18. Budapest – A vakok esélyegyenlőségéért -2003 projekten vett részt dr. Őri Magdolna főosztályvezető-helyettes.

18-28. között Budapesten Az ELTE tanár szakos hallgatóinak tartott előadássorozatot Aáry-Tamás Lajos és dr. Németh Lajos az oktatási szereplők jogairól, a hivatal tevékenységéről.

27. Salgótarján – Az Országos Gyermekvédelmi Szakértők továbbképzésén Aáry-Tamás Lajos „A szakértői munka etikai tartalmai” címen tartott előadást.

20. Zánka – A Vas Megyei Önkormányzat és Szombathely Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala által szervezett szintetizáló képzésen dr. Németh Lajos jogi referens „A diákjogok érvényesülése, tipikus jogi problémák a pedagógiai gyakorlatban az oktatási ombudsman vizsgálati alapján” címmel tartott előadást.

21. Kisújszállás – Az eMagyarország Ifjúsági Programsorozat 2003-as rendezvénysorozata keretében tartott előadást Aáry-Tamás Lajos.

21. Debrecen – Az oktatási jogok biztosa díjat adott át az Epreskerti Általános Iskolának.

December

1. Budapest – A fogyatékkal élők nemzetközi éve alkalmából szervezett Operagála fővédnöke Aáry-Tamás Lajos volt, aki a gálát követő fogadást megnyitotta.

3. Békéscsaba – Az oktatási jogok biztosa előadást tartott a titoktartással kapcsolatos jogi kérdésekről, a tanulók értékelésének, fegyelmezésének aktuális kérdéseiről a megye igazgatóinak, a város diákönkormányzatot segítő tanárainak és ifjúságvédelmi felelősöknek.

3. Budapest – Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar által szervezett Magyar Tudomány Napja 2003 rendezvénysorozaton vett részt dr. Balabán Zsuzsa jogi referens.

A BESZÁMOLÓBAN SZEREPLŐ JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE

(egy-egy jogszabály neve után, zárójelben feltüntettük
a beszámolóban használt elnevezését)

- 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya (Alkotmány)
- 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról (családjogi törvény)
- 1957. évi IV. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól (államigazgatási eljárási törvény)
- 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Polgári Törvénykönyv)
- 1987. évi XI. törvény a jogalkotásról
- 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról (önkormányzati törvény)
- 1992. évi XXXIII. törvény a közalkalmazottak jogállásáról (közalkalmazotti törvény)
- 1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról (adatvédelmi törvény)
- 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról (közoktatási törvény)
- 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról (felsőoktatási törvény)
- 1993. évi CX. törvény a honvédelemről (honvédelmi törvény)
- 2001. évi XXXVII. törvény a tankönyvpiac rendjéről
- 2001. évi C. törvény a külföldi bizonyítványok és oklevelek elismeréséről
- 178/1993. (XII. 27.) Korm. rendelet a honvédelmi törvény végrehajtásáról

- 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról (érettségi rendelet)
- 54/2000. (IV. 13.) Korm. rendelet a jogtudományi képzés alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről
- 269/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásainak általános szabályairól (felvételi rendelet)
- 129/2001. (VII. 13.) Korm. rendelet a felsőoktatásban a bölcsészettudományi és egyes társadalomtudományi alapképzési szakok képesítési követelményeiről
- 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet az egyetemi és főiskolai hallgatók által fizetendő díjakról és térítésekről, valamint a részükre nyújtható egyes támogatásokról
- 18/2002. (XII. 28.) ESZCSM rendelet a szerzett immunhiányos tünetcsoport kialakulását okozó fertőzés terjedésének megelőzése érdekében szükséges intézkedésekről és a szűrővizsgálatok elvégzésének rendjéről
- 4/1987. (VI. 14.) IM rendelet a családjogi törvény végrehajtásáról
- 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről
- 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet a képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgálatokról
- 5/1998. (II. 18.) MKM rendelet a tankönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről
- 18/1998. (VI. 3.) NM rendelet a fertőző betegségek és a járványok megelőzése érdekében szükséges járványügyi intézkedésekről
- 28/2000. (IX. 21.) OM rendelet a kerettantervek kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
- 30/2002. (V. 17.) OM rendelet a 2002/2003. tanév rendjéről

TARTALOM

ELŐSZÓ	3
BEVEZETŐ	9
AZ OKTATÁSI JOGOK BIZTOSÁNAK HATÁSKÖRE, ELJÁRÁSÁNAK FELTÉTELEI	15
AZ ELJÁRÁS MENETE	17
INTÉZKEDÉSI LEHETŐSÉGEK	20
AZ OKTATÁS EGYES TERÜLETEI, KÖZOKTATÁS	23
A SZEMÉLYI SZABADSÁGJOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE	23
AZ OKTATÁSSAL KÖZVETLENÜL ÖSSZEFÜGGŐ JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE	46
A tanszabadságból eredő jogok	46
A tanév rendje	62
Értékelés, minősítés	66
Mulasztás	72
Az oktatási szereplők jogainak garanciái	74
Fenntartói irányítás	79
A sajátos nevelési igényű tanulók jogainak érvényesülése	85
Érettségi	95
FELSŐOKTATÁS	99
FELVÉTELI A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBE	101
TANULMÁNYI ÉS VIZSGAÜGYEK	109
A HALLGATÓK ÁLTAL FIZETENDŐ DÍJAK, TÉRÍTÉSEK ÉS A RÉSZÜKRE NYÚJTHATÓ TÁMOGATÁSOK	118
Államilag finanszírozott képzés	118
Mentesség a költségérítés-fizetési kötelezettség alól	120
Juttatások, kedvezmények	122
MELLÉKLETEK, STATISZTIKÁK	123
AZ OKTATÁSI JOGOK BIZTOSÁNAK MUNKATÁRSAI	128
ESEMÉNYNAPTÁR	129
A BESZÁMOLÓBAN SZEREPLŐ JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE	134

AÁRY-TAMÁS LAJOS
az oktatási jogok biztosa

*1967-ben született Marosvásárhelyen.
Nős, felesége ügyvéd.
Négy gyermek, Zsombor, Zsófia, Orsolya és Panna édesapja.*

*Jogász, diplomáját 1996-ban szerezte az Eötvös Loránd
Tudományegyetemen Állam- és Jogtudományi Karán.
Egyetemi évei alatt a Bibó István Szakkollégium tagja volt.
Közel négy évig a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok
biztosának munkatársaként dolgozott,
ahol elsősorban oktatási kérdésekkel foglalkozott.*

1999-től az oktatási jogok biztosa.

2003